

**ELTE FÖLDTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA**

Vezetője: Dr. Gábris Gyula
Egyetemi tanár

**FÖLDRAJZ-METEOROLÓGIA
DOKTORI PROGRAM**

Vezetője: Dr. Nemes-Nagy József
Egyetemi tanár

SCHOTTNER KRISZTINA

**AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK KÜLFÖLDI
MŰKÖDŐTŐKE-EXPORTJÁNAK TERÜLETI
SZERVEZŐDÉSE 1966-TÓL 2007-IG**

TÉMAVEZETŐ:

Dr. Bernek Ágnes

Főiskolai tanár

A földrajztudomány kandidátusa

Készült az ELTE Regionális Tudományi Tanszékén

BUDAPEST, 2009

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	3
1.1. Témafelvetés, a téma jelentősége.....	3
1.2. A kutatás célkitűzései.....	4
1.3. A disszertáció felépítése	5
2. A kutatási adatbázis , módszertani kérdések	7
2.1. Az FDI fogalma, mutatói, komponensei	7
2.2. A kutatási adatbázis, vizsgálati módszerek	9
3. A nemzetközi tőkebefektetések vizsgálatának elméleti háttere	12
3.1. Kereskedelemelméleti megközelítések	13
3.2. Vállalatelméleti megközelítések	15
3.2.1. A korai elméletek	15
3.2.2. Elméleti megközelítések az 1970-es évektől	18
4. A nemzetközi működőtőke-befektetések sajátosságai.....	28
4.1.A világszintű külföldi működőtőke-befektetések időbeli változása	28
4.2.A külföldi tőkebefektetések legfontosabb áramlási irányai	30
4.3.A tőkebefektetéseket befolyásoló tényezők – a nemzetgazdaságok tőkevonzó-képessége.....	33
4.4. Az amerikai tőkebefektetések lokalizációját befolyásoló tényezők.....	40
5. Az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-kivitelének időbeli változásai	45
5.1. Az USA működőtőke-kivitelének alakulása 1966 és 2007 között.....	45
5.2. Az USA szerepe a világ működőtőke-kihelyezésében.....	51
6. Az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-befektetésének területi jellemzői ...	57
6.1. A fejlett európai országok.....	58
6.1.1.Az amerikai befektetések lokalizációja a fejlett európai országok térképén belül.....	60
6.2. Latin-Amerika.....	65
6.2.1. Az Egyesült Államok tőkebefektetésének megoszlása Latin- Amerikán belül	68
6.3. Újonnan iparosodó fejlődő országok (NIC)	74
6.2.1. Az Egyesült Államok tőkebefektetésének megoszlása a NIC országokon belül	76

6.4. Kanada	77
6.5. Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa	79
6.6. Kína, India (és az egyéb ázsiai országok).....	84
6.7. Közel-Kelet.....	87
6.7.1. Az Egyesült Államok tőkebefektetésének megoszlása a közel- keleti térségben	88
6.8. Afrika.....	89
6.8.1. Az amerikai befektetések lokalizációja Afrikán belül.....	91
6.9. Az amerikai befektetések területi változásainak összegzése	93
7. Az Egyesült Államok külföldi működőtőke-befektetésének ágazati jellemzése	95
7.1. Ágazati sajátosságok a világszintű tőkeáramlások esetében	95
7.2. Ágazati sajátosságok az Egyesült Államok tőkeexportjában	98
7.3. Az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek ágazati megoszlása a nagyterületek tükrében.....	109
7.3.1. Bányászat.....	110
7.3.2. Feldolgozóipar.....	112
7.3.3. Pénzügyi és biztosítási szolgáltatások	116
7.3.4. Holding vállalatok	119
8. Az Amerikai Egyesült Államok tőkebefektetéseinek jellemzése az FDI komponensek alapján	122
9. A kutatási eredmények összefoglalása	129
10. Irodalomjegyzék	137
11. Melléklet	147
12. Ábrák és táblázatok jegyzéke.....	153
Összefoglaló	

1. Bevezetés

1.1. Témafelvetés, a téma jelentősége

A gazdasági globalizáció, a termelési és szolgáltatási tevékenység nemzetköziesedése a világ gazdasági folyamatok egyik legmeghatározóbb tényezőjévé vált. A változások központi elemei a technológiai fejlődés, a transznacionális vállalatok szerepének növekedése és a pénzügyi folyamatok korábban soha nem tapasztalt, dinamikus fejlődése. A transznacionális vállalatok (TNC-k) legfontosabb célkitűzése a profit maximalizálása, melynek érdekében tevékenységüket globális termelési hálózatokon keresztül szervezik meg. A komparatív és a kompetitív előnyök kihasználása határozza meg a lokalizációs döntéseiket. A vállalatok ezáltal a világ egyre több pontját kapcsolják be a nemzetközi termelési és szolgáltatási folyamatokba. A TNC-k nemzetközi stratégiája szorosan összefügg a nemzetközi tőkeáramlásokkal, hiszen a külföldi működőtőke-befektetések (FDI) 80%-át ezen vállalatok hajtják végre.

Mindezek hatására átértékelődik a nemzetállamok szerepe is, aminek következtében a nemzetállam alatti és feletti térségi szintek is kiemelt jelentőségűvé válnak a globalizációs folyamatokban (Bernek 2002; Dicken 1998). Megítélésem szerint a transznacionális vállalatok lokalizációs döntéseit mégis az egyes nemzetgazdaságok között meglévő különbségek határozzák meg. A termelési tényezők közötti különbségek hatása a vállalati döntésekre és a tőkebefektetések mértékére az egyes ágazatok esetében jelentős mértékben eltér. A tőkebefektetések erősödéséhez szükséges alapfeltételeket (például: gazdasági, politikai stabilitás, jogi és szabályozási háttér) egyre több nemzetgazdaság biztosítja. Szignifikáns különbség alakult ki azonban az állami gazdaságpolitikák és a beruházás-ösztönző rendszerek jellemzői között. Ezek a tényezők egyre nagyobb szerepet játszanak a vállalatok lokalizációs döntéseiben, így módon az állam szerepe fokozatosan növekszik a tőkebefogadó képesség alakításában.

A kutatás aktualitását indokolja, hogy a külföldi működőtőke-befektetések szerepe, jelentősége napjainkban egyre növekszik a világ gazdaság egészét nézve, valamint a befektető és befogadó országok szempontjából is. Az Amerikai Egyesült Államok szerepe ebben a folyamatban megkérdőjelezhetetlen. Világ gazdasági teljesítményéhez nagymértékben hozzájárulnak a transznacionális vállalatai és az általuk végrehajtott külföldi befektetések is.

Megítélésem szerint az Egyesült Államok dominanciája a világ gazdaság egészét tekintve, és különösen a tőkebefektetések terén, a pozitív hatások elismerése mellett,

számtalan problémát generál. Ezen hatások a globalizáció következtében nem csak az amerikai nemzetgazdaságot érintik, hanem jelentős hatással bírnak a világgazdaság egészére. Mindebben kiemelt szerepe van a pénzügyi folyamatoknak, a nemzetközi tőkeáramlásoknak és a transznacionális vállalatoknak is. Bár a 2008-ban megkezdődött világgazdasági válság már nem tartozik az értekezés tárgyához, mégis kiválóan példázza a negatív hatások áttérjedését más nemzetgazdaságok területére. A válság elmélyülésében jelentős szerepe volt az Egyesült Államok transznacionális vállalatainak, termelésük csökkenésük, tőkekihelyezéseik visszaesése rendkívül érzékenyen érintették az amerikai FDI befogadó országait. Sőt az amerikai gazdasági teljesítmény visszaesése a világgazdaság egészére kihatott. Mindez megítélésem szerint alátámasztja a releváns témaválasztást.

1.2. A kutatás célkitűzései

Az értekezés az **USA tőkeexportjának komplex bemutatására** törekszik, vagyis időbeli, területi, ágazati, komponensenkénti aspektusból is elemzi az amerikai működőtőke-kihelyezést. **A vizsgálatokban jelentős szerepet kap az átalakulási folyamatok értékelése és a változásokat befolyásoló tényezők kimutatása is.**

A fent vázolt kérdéskört szem előtt tartva **hipotéziseim a következők:**

- Az Egyesült Államok külföldi működőtőke-befektetéseinek dominanciája kimutatható a világszintű FDI tendenciák esetében, de jelentősége fokozatosan csökken.
- Az USA működőtőke-exportjának alakulásában az egyes korszakokat és a terjeszkedés irányát döntő mértékben befolyásolták a világgazdasági és a világpolitikai események.
- Az Egyesült Államok tőkekihelyezésében az egyes térségek szerepe átalakult, valamit változtak a befektetési motívumok területi és időbeli szempontból is.
- Az amerikai tőkebefektetések ágazati sajátosságait a tercier szektor dominanciája jellemzi, a posztfordista gazdaságok esetében a szekunder szektor háttérbe szorulása az FDI terén is várható.
- Az FDI komponensei közül a reinvesztíció szerepe válik dominánssá, mely a tőkebefektetések „érettebb” szakaszában jellemző a működőtőke kihelyezésre.

Ezen hipotézisek igazolása érdekében a disszertációban az Egyesült Államok működőtőke-kivitelének sajátosságai kerülnek a vizsgálódás középpontjába, több kérdéskört is érintve:

- Hogyan változik az **Egyesült Államok súlya, szerepe** a világszintű tőkeexportálási folyamatokban? Kimutatható-e szignifikáns különbség a stock és a flow típusú adatok alapján? Mivel a transznacionális vállalatok a legjelentősebb tőkekihelyezők, ezért a kérdés vállalati szintű megközelítése is előtérbe kerül. Vagyis kiemelt kérdés az is, hogy az amerikai vállalatok dominanciája hogyan változik az egyes vállalati mutatók alapján.
- Az Egyesült Államok **működőtőke-befektetésének időbeli** vizsgálatával kimutatható, hogy a világ gazdasági, világpolitikai, valamint a jelentős nemzetgazdasági változások hogyan befolyásolják az amerikai tőkeexportot.
- A kutatás egyik központi eleme, hogy az amerikai működőtőkének **mely térségek, országok lesznek a célpontjai**. Időszoron vizsgálva kimutatható-e jelentős átrendeződés az egyes nagytérségek között? **Milyen tényezők befolyásolják a különböző térségek tőkevonzási képességét?** A fogadó országok milyen előnyökkel rendelkeznek, illetve az adott országok kormányai milyen eszközökkel éleik, hogy FDI vonzó potenciáljukat növeljék?
- A disszertáció túlmutat az USA FDI outflow területi sajátosságainak jellemzésén, és a **tőkeexport ágazati megoszlását** is vizsgálja. Egyrészt van-e szignifikáns különbség a világszintű és az Egyesült Államok esetében kimutatható ágazati megoszlás között? Másrészt van-e eltolódás a tőkeexport terén az egyes ágazatok között?
- Az értekezés újszerűségéhez hozzájárul, hogy a területi és ágazati elemzések mellett az **FDI komponenseinek alakulása** is a vizsgálat tárgyát képezi. Az FDI komponensek (törzstőke állomány, reinvesztíció, vállalaton belüli hitelezés) vizsgálata napjainkban még kevésbé kutatott téma. A módszertani különbségek és az adathiány értelmetlenné teszi a nemzetközi összehasonlítást, ennek következtében a vizsgálat elsősorban az Egyesült Államok adatainak elemzésére korlátozódik.

1.3. A disszertáció felépítése

A **második fejezetben** a **kutatási adatházis** jellemzésére és a **módszertani kérdések** tisztázására kerül sor. Kiemelt jelentőségű ez a fejezet, hiszen az FDI fogalma, mérőszámai, típusai, komponenseinek meghatározása és mindezek interpretációja a nemzetközi és a

hazai szakirodalomban sem egységes (ezzel egy külön alfejezet is foglalkozik). Ennek következtében rendkívül fontos annak tisztázása, hogy a feldolgozásra kerülő adatok milyen adatbázisból származnak.

A **harmadik fejezetben** a nemzetközi tőkebefektetések vizsgálatának **elméleti háttérét** mutatom be. Az értekezés egyik célkitűzése, hogy a rendelkezésre álló bőséges szakirodalmat témaorientáltan rendszerezze és kiemelve azon tényezőket, melyek a hipotézisek igazolásához elvégzett vizsgálatok elméleti háttérét adják.

Az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek vizsgálata önmagában is fontos kérdéseket vet fel, de mivel az USA a globalizáció egyik szignifikáns résztvevője, relatíve, azaz a többi jelentős szereplő (EU, Japán, Kína...) és a globalizált világgazdaság (különösen a globális tőkeáramlás) viszonyrendszerében vizsgálandó. Ezért elengedhetetlenül fontos a **működőtőke-befektetések sajátosságainak jellemzése, a nemzetközi tőkeáramlások fő tendenciáinak és a tőkebefektetések motivációinak ismertetése is (negyedik fejezet).**

Az értekezés **következő fejezetei (5-8)** az FDI outflow értékek alapján próbál választ keresni a korábban feltett kérdésekre és ezáltal igazolni vagy cáfolni a hipotéziseket. A komparatív szemléletmód általában jellemző a disszertációra, több helyen az Egyesült Államokban zajló tendenciákat a világszintű tendenciákkal veti össze. Ezekben a fejezetekben kerül kifejtésre az **USA FDI outflow időbeli változása, a területi átrendeződési folyamatok és az ágazati sajátosságok ismertetése** is. A fejezet az FDI komponenseinek vizsgálatát is tartalmazza, mely az ágazati és területi sajátosságokat is igyekszik feltárni.

A **kilencedik fejezet a kutatási eredményeket összegzi** és megfogalmazza a jövőbeli kutatási irányokat is.

A disszertáció inter-, vagy éppen multidiszciplináris jellege kétségtelen. Az értekezés elméleti részében a közgazdasági, kereskedelemelméleti kérdések nagyobb hangsúlyt kapnak, azonban a dolgozat egésze szempontjából a földrajzi szempontú megközelítés dominál. Megítélésem szerint a többféle megközelítésmód elengedhetetlen ebben a témában. A térbeliség, a lokalizációs folyamatok jelentősége a tőkebefektetési folyamatok vizsgálata esetében is kiemelten fontos. Ezért a globális gazdasági folyamatok, így a tőkebefektetések vizsgálata esetében is szükséges a földrajzi szempontú megközelítés is.

2. A kutatási adatbázis, módszertani kérdések

A kutatást jelentős mértékben nehezítették a módszertani problémák. A hazai és a nemzetközi szakirodalom is felhívja a figyelmet a publikált adatokkal kapcsolatos bizonytalanságokra. Az adatforrások pontatlansága következtében a komparativitás jelentős mértékben korlátozott, vagyis az összehasonlítások végzéséhez elengedhetetlen azonos adatbázis használata, a téves következtetések levonásának elkerülése érdekében. Mivel az értekezésben számos olyan fogalom használatára kerül sor, melyek meghatározása nem egységes (vagy egységes, de nehezen mérhető), ezért kiemelten fontosnak tartom ezen mutatók, fogalmak, kategóriák fogalmi lehatárolásával kapcsolatos problémák ismertetését.

2.1. Az FDI fogalma¹, mutatói, komponensei

A nemzetközi szakirodalom sem teljesen egységes a külföldi működőtőke-befektetésének fogalmi meghatározása terén, ennek következtében jelentős különbségek mutatkoznak az FDI értékének kiszámításakor. A nemzetközi szakirodalomban a legelfogadottabb az UNCTAD definíciója (World Investment Report 2004), mely szerint **a közvetlen külföldi-befektetés a nemzetközi befektetések olyan kategóriája, amelyben az egyik ország gazdaságában székhellyel rendelkező egység egy másik országban lévő vállalatban szerez tartós érdekeltséget.** A meghatározó mérték a **10%-os** vagy ezen felüli részvénytulajdon részvénytársaságok esetében, illetve ennek megfelelő hányad nem részvénytársasági formájú vállalatokban. Tehát a befektető célja nem kizárólag a profitmaximalizáció, hanem tulajdonosi jogok szerzése is. Ezáltal lehetőség nyílik a vállalat vezetésében való részvételre is. (Ezen a definíció alkalmazása a nemzetközi és a hazai szakirodalomban is megtalálható. Például: Barta–Bernek–Nagy 2003; Krugman–Obstfeld 2003; Quijano 1990; Simai–Gál 2000).

A fogalmi keretek ugyan napjainkra már kezdenek egységessé válni, továbbra is problémát jelent azonban a 10%-os tulajdonosi részesedés, mely a portfólió-beruházások és az FDI közötti határt jelenti. Számtalan ország esetében azonban magasabban jelölték ki ezt a határt, így viszont az összehasonlíthatóság kérdőjeleződött meg. Napjainkra érvényesül az

¹ Már az FDI magyar nyelvű megnevezése sem egységes. Az angolszász szakirodalom a Foreign Direct Investment vagy a Direct Investment elnevezést használja. A magyar nyelvű szakirodalomban a közvetlen külföldi-befektetés, a külföldi működőtőke-beruházás, vagy egyszerűen a működőtőke-befektetés is használatos. A disszertációban a külföldi működőtőke-befektetéseknek megfelelő tartalommal, azzal szinonimaként használok az angolból származó rövidítésem és az előbb jelzett megnevezéseken túl a külföldi beruházások és a külföldi befektetések kifejezéseket egyaránt. Mivel az értekezés jelentős része a tőkekihelyezésről szól, ezért a tőkeexport elnevezés alatt a külföldi működőtőke-kihelyezést értem.

a tendencia, hogy a nemzetállamok jelentős része igyekszik megfelelni a nemzetközi standardnak és kezdenek egységessé válni ebből a szempontból is az egyes adatbázisok.

A külföldi működőtőke-befektetések alakulását a tőkeexport és a tőkeimport oldaláról is lehet vizsgálni. Az FDI elemzésekhez **stock** (állomány) és **flow** (áramlás) típusú mutatók is felhasználhatók. Az FDI flow mutatónak - azaz egy adott év beruházási adatának - is két típusa lehetséges. Az egyik az **FDI inflow** (az országba beérkező tőke mennyisége adott évben), a másik az **FDI outflow** (adott ország által kihelyezett tőke mennyisége). Az állomány típusú mutatók esetében a tőkeexportot az outward stock, az importot az inward stock mutatók segítségével lehet vizsgálni.

A disszertációban elvégzett vizsgálatokhoz elsősorban a külföldi működőtőke-befektetések **flow típusú adatait** használtam fel, mivel az éves szintű változások kimutatására sokkal alkalmasabbak, mint a stock típusú mutató. Néhány vizsgálat esetében (például hosszú távú trendek kimutatásakor) azonban indokoltnak véltem az állomány típusú mutatók alapján is elvégezni az elemzést. A flow és a stock adatok együttes vizsgálata által kirajzolódó különbségek időnként fontos tendenciákra világítottak rá. Mivel az értekezésnek az Egyesült Államok tőkeexportjában bekövetkezett változások kimutatása a célja, ezért az outflow és outward stock adatok részletes elemzésére törekedtem.

A módszertani problémákat tovább erősíti, hogy az FDI (az IMF és az UNCTAD módszertana szerint) **három komponensből** tevődik össze:

1. **Equity capital**, azaz a tulajdonosi részesedés vagy tőrzstőke. Csak az olyan befektetések számítanak ebbe a kategóriába, ahol a tulajdonos minimum 10%-os tőkerészesedéshez jutott egy másik országban lévő vállalatban.
2. **Reinvested earnings**, azaz újrabefektetett profit. Ez azt a jövedelmet jelenti, amit a befektető nem von ki osztalékként a térségben lévő leányvállalattól, hanem ott kerül újra befektetésre.
3. **Intra-company loans**, vagyis a vállalaton belüli kölcsön, mely az anya- és leányvállalatok közti rövid- és hosszúlejáratú hiteleket és azok törlesztéseit jelenti (World Investment Report 2004, Lőrincné 2004).

A második és a harmadik komponens mérése számtalan fejlődő és átalakuló gazdaságú országok esetében problémát okoz. Az Egyesült Államok statisztikai adatai azonban mindhárom komponenst tartalmazzák, ezért az FDI komponensenkénti vizsgálatára is lehetőség nyílik. Még az USA esetében is rendkívül jelentős adathiány

jelenik meg egyes országok és ágazatok esetében, ezért komplex, időbeli, területi és ágazati vizsgálatokra még az Egyesült Államok esetében sem nyílik lehetőség.

A működőtőke-befektetések vizsgálatát tovább nehezíti, hogy az FDI adatok negatív előjelűek is lehetnek (**divestment**). Ebben az esetben **az adatok részletes vizsgálata szükséges annak eldöntése érdekében, hogy valóban tényleges tőke kivonás történt-e, vagy csak az FDI komponensek alakulása eredményezte a negatív adatok létrejöttét.** Az FDI mindhárom komponense lehet negatív előjelű. Ha a törzstőke negatív értékű, akkor általában tényleges tőke kivonásról van szó. A reinvesztáció rendkívül ritkán lesz negatív előjelű, általában akkor, ha magasabb osztalékot fizet ki vállalat, mint az éves nyeresége volt. A vállalaton belüli kölcsönfolyamatok esetében, az anyavállalat által a leányvállalatnak nyújtott hitel növeli az FDI flow értékét. A leányvállalat által az anyavállalatnak nyújtott hitel azonban csökkenti a flow adatokat. Látható, hogy az utóbbi két komponens negatív adatai nem jelentenek tényleges tőke kivonást. Ennek hatására téves következtetést vonhatunk le, ha minden negatív adat esetében tőke kivonást feltételezünk. Különösen az offshore tevékenységet folytató nemzetállamok esetében jelennek meg a negatív előjelű adatok úgy, hogy az okok között elsősorban a vállalati kölcsöntranzakciók mutathatók ki.

2.2. A kutatási adatbázis, vizsgálati módszerek

Az FDI adatok szolgáltatása egyrészt nemzetállami szinten zajlik, ez nehezíti a nemzetközi összehasonlítást, hiszen sok ország esetében az adatokat nemzeti valutában tüntetik fel. A nemzeti források mellett a nemzetközi szervezetek adatbázisaira lehet támaszkodni (OECD, IMF, IBRD, UNCTAD).

A disszertációban elvégzett **elemzések alapját egy időbeli, területi, ágazati és komponensek szerint összeállított adatbázis képezi.** Ezen adatbázis adja az alapját a értekezés vizsgálatainak, melyek célja a kiindulási hipotézisek igazolása és a kutatási kérdésekre való válaszkérés. Az USA FDI értékei esetében (stock és flow mutatóknál egyaránt) az Amerikai Egyesült Államok Gazdaságelemző Hivatalának (Bureau of Economic Analysis²) adatai alapján állítottam össze ezt az adatbázist. Az időbeli és ágazati jellemzők esetében a világszintű tendenciákkal vettem össze az amerikai tőkebefektetések alakulását. A világ egészére vonatkozó összehasonlításoknál az ENSZ UNCTAD által publikált World Investment Report³ statisztikai adatállományát használtam fel. Jelen

² www.bea.gov

³ www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1465

esetben azért lehetséges a két adatbázisból gyűjtött értékek összevetése, mert az Egyesült Államok FDI módszertana teljes mértékben megegyezik az UNCTAD által alkalmazott módszerekkel. A Magyarországra vonatkozó vizsgálatoknál az adatok forrását a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa jelentette.

A **vállalati szinten megjelenő tendenciák** kimutatásához a **Fortune Magazin Global 500**⁴ rangsorát és a **World Investment Report vállalati adatbázisát**⁵ használtam fel.

Az amerikai működőtőke-befektetések lokalizációját meghatározó tényezők esetében a korrelációs és a többváltozós lineáris regressziós vizsgálata során az egyes változóknál az adatok forrását külön táblázatban is jelöltem (7. melléklet). Ennél a vizsgálatnál az Egyesült Államok stock és flow adatai szintén a Gazdaságelemző Hivatal adatbázisából származnak, a változók adatainál a legtöbb esetben az ENSZ szakosított intézményeinek adataira támaszkodtam.

Az egyes vizsgálatok **időbeli dimenzióját** a rendelkezésemre álló adatok határolták be. A leghosszabb periódusban vizsgálható az Egyesült Államok működőtőke-befektetéseinek időbeli alakulása (1. melléklet). 1966 a kiindulási év, mert erre az esztendőre közlik először az FDI értékét az amerikai statisztikák. 2007 pedig az utolsó olyan esztendő, melynek FDI adatai a disszertáció írásakor megbízhatónak tekinthetők, a későbbi esetleges korrekciók is várhatóan csak kisebb mértékű változásokat eredményezhetnek. A világszintű és az amerikai FDI statisztikák legfőbb jellemzője, hogy minél részletesebb (ágazati és országos szinten egyaránt) elemzéseket szeretnének elvégezni, annál rövidebb időszakra érhetőek el a felhasználható adatok. Ennek következtében az ágazati és a komponensek szerinti elemzésénél rövidebb a vizsgálati időszak. Az ágazati és területi kategóriák kialakítását is az adathiány, illetve a publikált adatok mennyisége determinálta.

A tőkekihelyezés **szektorális megoszlásának** elemzését jelentős mértékben nehezítette, hogy a vizsgált időszakon belül az Amerikai Egyesült Államok Gazdaságelemző Hivatala az ágazati kategóriákat többször is módosította. A legjelentősebb változást az jelentette, hogy 1999-ig a SIC (Standard Industrial Classification) rendszert alkalmazták, majd erről áttértek a NAICS (North American Industry Classification System) rendszerre. Ezt az új besorolást alkalmazzák az ágazati elemzések esetében Kanadában és Mexikóban is, ezáltal a NAFTA ágazati besorolása egységessé válhatott. A változtatást indokolta az is, hogy az ezredforduló környékén az „új” ágazatok (tercier szektor,

⁴ <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500>

⁵ www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=2443&lang=1 – Largest Transnational Corporations

technológia-intenzív ágazatok, holdingok⁶ tevékenysége...) a korábbi besorolásban kevésbé voltak elkülöníthetőek, mérhetőek (U.S.Direct Investment Abroad – Final Result From the 1999 Benchmark Survey, 2004; Foreign Direct Investment in the U.S. – Final Result From the 1997 Benchmark Survey, 2001). Megítélesem szerint az új rendszer pozitívuma, hogy megpróbál alkalmazkodni a világgazdasági tendenciákhoz, a kategóriák megváltoztatásával azonban megnehezíti az idősoron való vizsgálatok elvégzését. A jelen disszertáció egyik legfontosabb célkitűzése viszont éppen annak tisztázás, hogy milyen elmozdulás rajzolódik ki 1966-2007 között. Ezt a célt előtérbe helyezve, **az azonos tartalmat és a legjelentősebb ágazatok kiemelését figyelembe véve, egységesíttem a korábbi és a jelenleg használatos rendszert.** A kategóriák kialakításánál segítséget nyújtott a BEA honlapján megtalálható adatbázis, mely a régi és az új rendszer esetében is részletesen jelzi, hogy mely tevékenységek tartoznak az egyes kategóriákba. Mivel a részletes adatok csak 1982-től állnak rendelkezésre, ezért a vizsgálati időszakot jelen esetben az **1982-2007** közötti periódus adja, így a vizsgálat ebben az esetben két és fél évtizedet ölel fel. (A kategóriákat és a tőkekihelyezés nagyságát az 5. melléklet tartalmazza.)

Módszereit tekintve az értekezés a releváns nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozására épít. Ezen felül, a korábban már ismertetett szerteágazó adatbázis segítségével, az adatok és az azokból számított mutatók mennyiségi és megoszlási jellemzőinek értékelésére is sor kerül. A területi és ágazati megoszlások eltérését a Herfindahl-Hirschman index⁷ felhasználásával vizsgáltam, az amerikai befektetések nagysága és a tőkevonzásra hatást gyakoroló tényezők között a Pearson-féle korreláció segítségével kerestem összefüggést. A tőkebefektetések lokalizációját befolyásoló tényezők együttes hatását a többváltozós lineáris regressziós modell alkalmazásával próbáltam kimutatni.

⁶ A holdingok olyan vállalatok, melyek fő tevékenysége, hogy tartós részesedést szereznek más, jogilag önálló társaságokban. (Borga-Mataloni, 2001)

⁷ A Herfindahl-Hirschman index valamely természetes jellemző területi egységek közötti koncentrátságának mértékét számszerűsíti. Minimális az értéke, ha a vizsgált jelenség egyenletesen oszlik el a területi egységek között, maximális értékét akkor veszi fel, ha a teljes volumen egy „kézben” összpontosul. 0,6 feletti érték már monopolhelyezetre utal. (Nemes-Nagy, 2005)

3. A nemzetközi tőkebefektetések vizsgálatának elméleti háttere

A fejezet legfőbb célkitűzése, hogy összefoglalja a nemzetközi tőkeáramlásokkal kapcsolatos azon elméleti eredményeket, melyek segítségével értékelhetők az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek sajátos elemei. A disszertációban elsősorban a fő irányvonalak ismertetésére kerül sor, hiszen az utóbbi években a külföldi működőtőkebefektetések elemzése a nemzetközi és a hazai empirikus és elméleti kutatásokban is kiemelt vizsgálati terület lett. Ez részben a tőkebefektetések gazdasági globalizációban betöltött jelentős szerepével magyarázható. Másrészt a tőkekihelyező és -befogadó országok esetében az FDI áramlások mögötti motivációk felkutatása is kiemelt jelentőségűvé vált. A nemzetközi tőkebefektetések szoros összefüggésben állnak a transznacionális vállalatok tevékenységével, ezért sokszor a vállalati kutatások is segítik az FDI területi, ágazati sajátosságainak vizsgálatát.

A vállalatok nemzetközi tevékenységének erősödése, illetve a TNC-k vizsgálata a hatvanas, hetvenes években vett nagy lendületet. A korábbi nemzetközi gazdasági kutatások elsősorban a nemzetközi szakosodás és a külkereskedelem általános kérdéseivel foglalkoztak. A cégek nemzetközi tevékenysége azonban ebben az időben már jelentősen átalakult, ezzel párhuzamosan a kutatások fő iránya is megváltozott, egyre nagyobb szerepet kaptak a vállalatelméleti megközelítések (Szanyi 1997; Szentés 1999).

Jelentős tőkemozgást eredményezhetnek a nemzetgazdaságok tényezőellátottságában mutatkozó különbségek, ezeket elsősorban **Heckscher, Ohlin, Mundell, Markusen** elméletei alapján tekintem át. Az egyes kereskedelemelméleti, közgazdasági elméletek és kritikáik ismertetése eltér a disszertációm fő kutatási irányától, ezért a szakirodalmi összegzés ezen eredmények részletes ismertetésére nem terjed ki, de megemlítsük és rövid ismertetésüket fontosnak tartom abból a szempontból, hogy mennyiben járultak hozzá a későbbi elméletek fejlődéséhez. A disszertáció további részeihez szorosan kapcsolódó vállalatelméleti megközelítéseket, melyek földrajzi szemléletűek és a területi változások magyarázatát jelenthetik, részletesebben vizsgálom. A vállalati szintű megközelítést **Hymer, Vernon, Dunning és Dicken** elméletei alapján dolgoztam fel.

Az UNCTAD által publikált **World Investment Report** évente megjelenő kiadványa szintén foglalkozik az FDI tendenciákkal területi és ágazati szempontból is. Az Egyesült Államok jellemzése részben a Triádon (USA-EU-Japán) belüli kapcsolatok alakulásának ismertetésekor kerül a vizsgálatok középpontjába. Az Amerikai Egyesült Államok

Gazdaságelemző Hivatalának (Bureau of Economic Analysis) évente megjelenő kiadványa a **Survey of Current Business** viszont már kizárólag az amerikai befektetések országos és ágazati megoszlásával foglalkozik. **Koncz, Yorgason, Ibarra, Borga, Mataloni** elemzéseiben az USA FDI legfontosabb célországait jellemzik és minden esetben az adott évre vonatkozóan, tehát hosszú távú elemzéseket nem végeznek. Viszont munkáik adják az alapját a későbbi fejezeteknek (5-8), ahol az USA FDI vizsgálatainak eredményeit ismertetem.

3.1. Kereskedelemelméleti megközelítések

A kereskedelemhez kapcsolódó elméletek kialakulását alapvetően befolyásolta a **Heckscher-Ohlin modell**, mely szerint a külkereskedelem hajtóereje az egyes országok közötti erőforrás-különbségek megléte. Ezt az elméletet **tényezőarányok elméletének** is nevezik, mivel az egyes országokban a termelési tényezőkkel való eltérő ellátottságot és a termékek előállításához szükséges különböző felhasználási arányokat hangsúlyozza. **Egy ország komparatív előnyét és kereskedelmi szerkezetét elsősorban a tényezőellátottság és az iparágak tényezőintenzitása határozza meg.** Egy ország termelési és exportszakosodását az befolyásolja, hogy mely termékek esetében lesz költségelőnye más országokkal szemben. Az elmélet napjainkban már tartalmaz bizonyos változókat is, például humán erőforrás (képzett munkaerő), technikai innováció, méretgazdaságosság (Erdey 2004; Gilpin 2004; Krugman–Obstfeld 2003, Szentes 1999). Ezen elmélet azonban még elsősorban a nemzetközi kereskedelmi folyamatok alakulásának háttérében meghúzóó okokat vizsgálja, a tőkeáramlásokra vonatkozóan kevés következtetést lehet levonni. Nem adnak kielégítő magyarázatot az FDI tendenciákra.

Jelentős előrelépésnek tekinthető, hogy **Mundell** modelljébe már beveszi a tőke mozgás lehetőségét, mely szerint a tőkével jobban ellátott ország a tőkeintenzív termék gyártása és exportálása helyett magát a **tőkét is exportálhatja. A Mundell-féle ekvivalencia tétel szerint a termelési tényezők FDI útján való nemzetközi áramlása egyenértékű az áruk nemzetközi forgalmával, a tőke áramlása és a termékek áramlása egymás helyettesítői.** A nemzetközi kereskedelem a nemzetköziesedési folyamatban mindig megelőzi a beruházásokat. A külföldi működőtőke-befektetések a termelési tényezők eloszlása alapján szakosodáshoz vezetnek, éppúgy, mint a nemzetközi kereskedelem. Az elmélet egyik legfontosabb kritikája az, hogy a tétel nem veszi

figyelembe a transznacionális vállalatok tevékenységét, döntéseik háttérében szinte kizárólag a termelési tényezők árát tartják meghatározónak (Gilpin 2004).

Paul **Krugman** álláspontja az FDI és a kereskedelem viszonyáról a következő: „A nemzetközi tényezőmozgás elvei lényegében nem különböznek a nemzetközi árukereskedelem tényezőitől.” (Krugman–Obstfeld 2003, p.179.) Krugman szerint a tényezőmozgások és a kereskedelem között alapvető a gazdasági hasonlóság, de a **politikai környezetükben már jelentős különbségek mutathatóak ki, hiszen a tényezőmozgások sokkal több politikai nehézséget okoznak, így őket jobban korlátozzák, mint az árukereskedelmet** (Krugman 2003, Krugman–Obstfeld 2003).

Krugman–Obstfeld 2003-ban megjelent Nemzetközi gazdaságtan című könyvéből származik a következő idézet: „A külföldi székhelyű multinacionális társaságok beruházásait gyanakvással figyelik és szigorúan szabályozzák a világ legtöbb országában. Ennek eredménye, hogy a tényezőmozgások a gyakorlatban valószínűleg kisebb jelentőségűek, mint az árukereskedelem.” (Krugman–Obstfeld 2003, pp.179-180.) Ezen idézet kiemelését azért tartom fontosnak, mert több ponton nem osztom a szerzők nézetét. Egyrészt a TNC-k tevékenységét véleményem szerint a befogadó országok nem szabályozzák szigorúan, sőt az utóbbi néhány évtizedben rendkívül komoly verseny folyik a befogadó országok között a transznacionális vállalatokért és természetesen a tőkéjükért. Ezt támasztják alá az 5. fejezetben lévő vizsgálataim is, melyek alapján kimutatható, hogy számtalan tőkeimportőr nemzetgazdaság megpróbál jelentős kedvezményt (elsősorban adó, vámkedvezmények) biztosítani, erős beruházás-ösztönzést folytatni annak érdekében, hogy a TNC-k az országukba telepítsék a leányvállalataikat. Másrészt úgy vélem, hogy a tényezőmozgások közül a tőkemozgás napjainkban sokkal jelentősebb és dinamikusabban fejlődik, mint az árukereskedelem.

A korábbi kereskedelmi elméletektől eltérően az „új kereskedelmi elméletek” már megpróbálják a működőtőke-befektetéseket is beemlíteni a kereskedelmi modellekbe. Ezekbe a modellekbe már a növekvő skáláhozadék, a termékdifferentiáció és a nemzetgazdaságok között meglévő technológiai különbségeket is megpróbálták bevezetni. Ezek segítségével **Markusen** igazolta, hogy **azonos relatív tényezőellátottság mellett két ország között kialakuló tőkebefektetések az egymás közti kereskedelem növekedését is okozhatják** (Bernek 1998; Éltető 2000).

Greenaway–Lloyd–Millner modelljeiben pedig az **FDI és a kereskedelem már mint komplementer tényezők jelennek meg** (Erdey 2004).

Az „új kereskedelmi elméletek” szerint egyrészt a helyi piac ellátása, másrészt a termeléshez szükséges tényezők kedvezőbb beszerzési lehetősége motiválhatja a külföldi tőkebefektetéseket. A helyi piac ellátása az elsődleges szempont a **horizontális befektetések** esetében. Az ilyen vállalatok esetében ugyanazt a terméket a különböző országokban lévő leányvállalatok gyártják, így a helyi keresletet helyben történő termeléssel tudja ellátni, nincs szükség exportra (ezért is szokták az ilyen típusú befektetéseket kereskedelem-helyettesítő beruházásnak nevezni). A piac mérete természetesen alapvetően meghatározó, de emellett a fogyasztók közelébe telepített leányvállalatok esetében csökkennek a szállítási költségek, megkerülhetőek a vámfalak és kevesebb lesz a kulturális akadály is. Néhány esetben nincs is választási lehetősége a vállalatnak, hogy leányvállalatot telepítsen vagy exportáljon (például: pénzügyi szolgáltatások, kiskereskedelem, természeti erőforrások kiaknázása...).

A **vertikális működőtőke-befektetések** esetében a hatékonyság növelése a legfontosabb feladat, melyet a vállalat az értéklánc szétदारolásával és térbeli elköltöztetésével ér el. A költség minimalizálása, a hatékonyság növelése úgy valósulhat meg, hogy a vállalatok kihasználják a különböző országok eltérő relatív tényezőellátottságát, eltérő gazdaságpolitikáját és a szabályozási környezetben lévő különbségeket is (Erdey 2004; Shatz–Venables 2003).

3.2. Vállalatelméleti megközelítések

3.2.1. A korai elméletek

Már az 1960-as, 1970-es években a kutatások elsődleges célja az volt, hogy feltárják a működőtőke-befektetéseket kiváltó tényezőket. Ebben az időszakban a TNC-k tevékenysége egyre erősödött. Az első jelentős eredmény **Hymer** (1960) nevéhez fűződik, aki a vállalatot mint gazdálkodó szervezetet jellemezte és a tőkebefektetéseik motivációit vizsgálta. Véleménye szerint a nemzetközi tevékenység megindításához, a **működőtőke-befektetések sikeréhez valamilyen speciális, csak a befektető cég birtokában lévő, versenyelőnyt biztosító értékre van szükség. Ez az ún. Hymer-féle feltétel.** Versenyelőnyt jelenthet egy egyszeri termék- vagy technológia innovációja is, de sokkal gyakoribb, hogy a versenyelőny a termék új piacokra való adaptációjának képességében, a korszerű termelési és szolgáltatási tevékenységben vagy az értékesítésben található. A versenyelőny forrása tehát nem csak műszaki, termelési ismeret lehet, sokszor a vállalat

menedzsment speciális szervezési, vállalatvezetési, marketing stb. ismereteiből táplálkozik (Szanyi 1997). Hymer szerint azért elengedhetetlen a vállalat-specifikus előny a külföldi beruházó számára, mert a hazai befektetők is rendelkeznek előnyökkel a külföldről érkezőkkel szemben. A hazai befektető feltehetően jobban ismeri a helyi piac jellemzőit, a fogadó ország szabályozási mechanizmusait és különösen a fogyasztói szokásokat (Dicken 2003).

Véleményem szerint Hymer munkásságának egyik legfontosabb eleme az, hogy már az 1960-as években különbséget tett a portfólió és a közvetlen beruházások között. Napjainkban ez a megkülönböztetés már teljesen egyértelmű és mindenki számára elfogadott. Az 1960-as években azonban a közgazdászok körében nagyon kevesen osztották Hymer véleményét. Hymer nézete szerint a legfontosabb különbség az FDI és a portfólió befektetések között, hogy a működőtőke-befektetés a vállalat terjeszkedés stratégiájának a része, aminek következtében ellenőrzési jogokat is szerez. Ezek alapján már ekkor úgy vélte, hogy az amerikai vállalatok vállalatspecifikus vagy monopolisztikus előnyök megszerzése illetve megtartása miatt eszközölnék tőkebefektetéseket külföldön (Gilpin 2004).

A külföldi működőtőke-befektetések másik fontos vállalatelméleti megközelítését **Vernon** (1966) dolgozta ki. Munkája az amerikai transznacionális vállalatok háború utáni gyors terjeszkedésének kutatásán alapult. **Vernon az iparági életciklusgörbét alkalmazta a nemzetközi termelés időbeli és térbeli kiterjedésének magyarázatára.** Elmélete szerint a műszaki szempontból fiatal iparágak kialakulására nagyrészt a fejlett ipari országokban kerül sor, mert náluk található meg a megfelelő tőkeerő, a K+F tevékenység, valamint a termelés beindításához szükséges szakképzett munkaerő, illetve az új termékek megvásárlására a fizetőképes kereslet.

Az elmélet időbeli értelmezése szerint minden bevezetésre kerülő terméknek az életciklusa öt fázisra osztható fel (bevezetés, növekedés, érettség, visszaesés és elavulás). Az egyes szakaszokban természetesen jelentős eltérés van az eladott mennyiség tekintetében, mely folyamatosan növekszik az érettség szakaszáig, e szakaszban éri el az eladás a maximumát. Az utolsó két fázisban csökken az eladási mennyiség. Az egyes fázisokban eltérő termelési tényezők válnak meghatározóvá, ezért szakaszonként más és más piaci versenylőny kerül előtérbe. A termék kifejlesztésekor természetesen a K+F tevékenység, a tőke és a szakképzett munkaerő dominál. A növekedési szakasztól kezdődően a marketing tevékenység is egyre nagyobb szerepet kap. Az életciklusgörbén

harmadik szakaszától már kialakul az optimális termelési technológia, a termelés tömegessé válik. Ezzel párhuzamosan áttevődik a hangsúly az árra, ennek következtében a kevésbé képzett, de olcsó munkaerő jelenti már a versenyelőnyt (Bernek 2002; Dicken 1998; Oszlay 1999; Szanyi 1997; Vernon 1966).

Az értékezésben vizsgált amerikai tőkeexport szempontjából az elmélet legfontosabb eleme, hogy nem csak időben, hanem térben is értelmezhető. Vernon az Egyesült Államok transznacionális vállalatainak tevékenységét vizsgálta, és bemutatta, hogy az egyes fázisokban mely területekre helyezik ki a vállalatok a termelésüket. A disszertáció szempontjából ez azért lényeges, mert az USA FDI területi változásait vizsgálom és az FDI és a TNC-k tevékenysége között rendkívül szoros összefüggés mutatható ki.

Vernon feltételezése szerint az Egyesült Államok magas jövedelem-színvonala és magas munkabéreköltsége ösztönzőleg hat az új termékek kifejlesztésére. Az **első fázisban** az USA-ban végzik el a teljes termelési folyamatot, a vizsgált termékből ez az ország lesz a világ exportőre. A termelési ciklus növekedési szakaszában egyes magas jövedelmű országokba telepítik ki a termelés bizonyos fázisait (például Kanadába, Nyugat-Európába). Így lehetővé válik, hogy a **második fázisban** az adott nemzeti piacot ellássák a leányvállalatok, de a világ más részeibe még mindig az USA vállalatai exportálnak. A **harmadik fázisban**, azaz a termék érettségi szakaszában a fejlődő országokba már az európai leányvállalatok exportálnak, de az USA még ellátja a saját nemzeti piacát. Az amerikai vállalatok szempontjából a legfontosabb változás a **negyedik fázisban**, a visszaesés szakaszában következik be. Ekkor ugyanis az anyavállalat megszünteti az adott cikk termelését, a hazai fogyasztói keresletet is az európai leányvállalatok elégítik ki az „intra-firm” import keretében. Azért nevezhetjük ezt a legnagyobb változás szakaszának, mert az adott terméket tekintve a korábbi világexportőr ebben a fázisban az általa kifejlesztett termékből importra kényszerül, és ezt az intra-firm kereskedelem segítségével valósítja meg. Már a negyedik fázisban érzékelhető, hogy túl magasak az európai termelési költségek is, így az Egyesült Államok anyavállalatai elkezdik a termelést kitelepíteni a fejlődő országokba. Az **utolsó fázisban** a fejlett országok is beszüntetik a termelést, és a fejlődő országok leányvállalatai lesznek a legnagyobb beszállítók (Bernek 2002; Dicken 1998; Szanyi 1997; Vernon 1966).

Vernon az FDI alkalmazását a feldolgozóiparon belül a termékek piaconként eltérő életciklusára (aszinkronitására) vezeti vissza. Az eltérő piacokon a termékek életciklusuk különböző fázisában vannak, ezt az aszinkronitást használják ki a külföldi tőkebefektetések.

Ha a termék a hazai piacon már a hanyatlási szakaszban van, akkor a cég általában tőkebefektetés segítségével teremti meg a gyártás feltételeit a kevésbé fejlett országokban (az adott termék ebben a térségben még a felfutó szakaszban van) (Lőrincné 2004).

Vernon elmélete kapcsán két kérdés is megválaszolatlan maradt számomra. Egyrészt az 1970-es években helytálló modell vajon minden elemében érvényes-e a gazdasági globalizáció időszakában is? Másrészt napjainkban bizonyos termékek életciklusa jelentős mértékben lerövidült (mobiltelefon, számítástechnikai eszközök...). Van-e a vállalatoknak elegendő „idejük” arra, hogy minden egyes fázist végigjárjanak? A leányvállalatok kitepítésének szakaszai lerövidülnek? Ezen kérdések megválaszolása nem tartozik a disszertáció témájára, de továbbgondolásra adnak lehetőséget.

A hetvenes évek közepére **Hymer és Vernon** elméletei váltak a legnépszerűbbé a transznacionális vállalatok és a nemzetközi működőtőke-áramlás folyamatainak elemzésében. A két elmélet között a legnagyobb eltérést az jelenti, hogy Hymer a működőtőke-befektetéseket a versenyelőny kiterjesztésére irányuló agresszív stratégiának tekintette. Vernon azonban a nemzetközi tevékenység beindítását védekező jellegű stratégiának vélte, ami a már elért piaci részesedés megtartására irányul (Szanyi 1997). Vernon elmélete szerint az FDI révén a vállalatok a külpiacon verseny megelőzésére és a monopolhelyzetük megszilárdítására törekednek. A termékciklus elmélet jelentős jövedelmi és technológiai különbséget feltételez az USA és más országok között, ez a különbség azonban az 1970-es évektől fokozatosan csökken, s így a későbbiekben ezzel már nem magyarázható az amerikai vállalatok tevékenysége. További problémát jelentett, hogy a vernoni elmélet nem adott magyarázatot például az európai vagy a japán vállalatok terjeszkedésére sem (Gilpin 2004).

3.2.2. Elméleti megközelítések az 1970-es évektől

Többek között a Hymernél és Vernonnál említett problémák kiküszöbölésére a hetvenes évektől számos újabb kísérlet született a nemzetközi gazdasági tevékenység tökéletesebb magyarázatára.

A hetvenes években született meg **Dunning ún. eklektikus elmélete** is, mely a korábbi működőtőke-áramlással foglalkozó elméleteket szintetizálta, létrehozta a transznacionális vállalatok és az FDI koherens és általános magyarázó elméletét. Az elmélet alapfeltevése, hogy „a vállalat az exporttal szemben akkor részesíti előnyben a

működőtőke-beruházást, ha ezzel a cég tulajdonosi és tranzakciós költségelőnyökre tehet szert, valamint a helyi termelési feltételek is kedvezőek” (Szanyi 1997 p.495).

Az elmélet rendkívül fontos a TNC-k tevékenységének, működésének megértésében. Dunning e vállalatok fejlődésénél a technológia szerepét emeli ki, elsősorban a kommunikáció és a szállítás terén kialakult dinamikus fejlődés teszi lehetővé, hogy a transznacionális vállalatok globális méretekben szervezzék meg a tevékenységüket (Gilpin, 2004). Megítélésem szerint Dunning ezen megállapítása fokozottan érvényes a gazdasági globalizáció időszakában, hiszen jelenleg is ezek az ún. „térzsűkítő technológiák” biztosítják a TNC-k számára, hogy a lokális különbségeket a jelentős földrajzi távolság ellenére is ki tudják használni és ezzel növeljék a költséghatékonyságukat és természetesen a vállalati profitot is.

Dunning szerint a transznacionális vállalatok sikerei a hazai vállalatoktól eltérő, előnyösebb jellegzetességeiknek köszönhetőek. A stratégiai helyzetelőny forrásait - vagyis **azokat a motivációkat, amelyek egy TNC-t külföldi működőtőke-befektetésre ösztönöznek - három csoportba osztotta.** Vannak a befektető cégre vonatkozó vállalat-specifikus, tulajdonosi előnyök (O-ownership advantages), a befektetés helyére vonatkozó, lokalizációs előnyök (L-locational advantages) és léteznek internalizációs előnyök (I-internalization-advantages). A három kezdőbetű összeolvasásából ered a nemzetközi szakirodalomban elterjedt *OLI-paradigma*⁸ elnevezés.

1. **A tulajdonosi előnyöket** azok a tényezők adják, mellyel a befektető vállalat előnyben lesz a hazai vállalatokhoz képest, ez már akkor is a vállalat birtokában van, mielőtt a tőkebefektetést megkezdi. Ezen előnyök jelenthetnek egyrészt termékeket (amelyek a vállalat sajátjai és melyekkel más cégek még nem rendelkeznek, mert vagy nem képesek még előállítani, vagy jogi védelem alá tartoznak), vagy termelési eljárásokat is. Természetesen az egyik legfontosabb tulajdonosi előny a márkanév, de emellett meghatározó lehet az adott vállalat mérete, az alkalmazott menedzsment és marketing, illetve a know how-ban rejlő előnyök is.
2. **A lokalizációs előnyök** már nem a befektető vállalathoz kapcsolódnak, hanem a befektetés helyén, a fogadó országban rejlő előnyöket jelentik, vagyis ez az előző előnnyel ellentétben csak akkor áll a vállalat rendelkezésére, ha már végrehajtotta a befektetést. Ezen előnyök szoros összefüggésben vannak a befogadó ország tényező-

⁸ Az elmélet első két előnye készült el és került publikálásra a legkorábban (1977). Dunning az 1990-es években továbbfejlesztette az elméletét, ekkor került előtérbe az internalizációs előny, melynek kidolgozásában **Richard Caves** szerepe is kiemelkedő volt (Dunning 2002; Gilpin 2004).

ellátottságával, tartalmazzák a természeti- és humán erőforrással való ellátottságot (mennyiségi és minőségi szempontból is), a helyi piac jellemzőit és a politikai tényezőket is. Ezen előnyök arra motiválják a vállalatot, hogy külföldön alapítson leányvállalatot és ne az anyaországban gyártassa le a terméket.

3. **Az internalizációs előny** esetében arról van szó, hogy az adott TNC az általa kifejlesztett terméket, termelési eljárást nem kívánja más vállalatnak átadni, ezért inkább az FDI mellett dönt a licencadás vagy a vegyes vállalat létrehozása helyett. Az internalizációs előnyök valójában azt a pótlólagos költséget kompenzálják, hogy az adott vállalat vegyes vállalat létrehozása helyett a közvetlen megjelenés mellett dönt, vállalva a külföldi termelés beindításához szükséges plusz költségeket.

Krugman az internalizációval kapcsolatban két tényezőre hívja fel a figyelmet. Az egyik a technológiatranszfer, mely a technológia átadásakor, eladásakor számos technikai, tulajdonjogi és bizalmi problémát is jelenthet, mindez kiküszöbölhető azzal, ha az adott anyavállalat leányvállalatot alapít. Másrészt az internalizációnak számos előnye van a vertikális integrálódás szempontjából is, hiszen a legnagyobb hatékonyság és a legkisebb problémák (például az ár, a koordináció tekintetében) akkor érhetőek el, ha a beszállító és a végterméket gyártó cég egyetlen, vertikálisan integrált vállalatban kapcsolódik össze (Dunning 1998, 2000, 2002; Erdey 2004; Gilpin 2004; Krugman–Obstfeld 2003; Oszlay 1999).

Természetesen ezeknek **az előnyöknek a szerepe, jelentősége időről-időre és ágazatonként is jelentős mértékben változik**. Sőt az is megállapítható, hogy sokszor nem lehet a fentebb vázolt előnyökről általánosságban beszélni, mert előfordulhat, hogy például a lokalizációs előnyök egy részének csökken a szerepe, más részüknek azonban növekszik a jelentősége. És végül véleményem szerint az adott transznacionális vállalatok jellemzői, tulajdonságai határozzák meg, hogy ezen előnyök közül mivel rendelkeznek és mit, milyen mértékben szeretnének kihasználni. Ezt a döntést alapvetően befolyásolják a vállalat adottságai (nagyság, profit, leányvállalatok száma...) és a vállalati stratégia is.

Dunning szerint az internalizációs előny erősödéséhez vezetnek például a tanulás és a tudás egyre erősödő szerepe a technologiaigényes iparágak esetében, vagy a termelés és az innováció integrálódása az értéktermelési láncokban. A lokalizációs előnyöket tekintve a természeti erőforrások és a képzetlen munkaerő szerepe csökken, a képzett munkaerő jelentősége azonban növekszik. Csökken a szállítási költségek szerepe, növekszik viszont az infrastruktúra, kiemelten a kommunikációs infrastruktúra jelentősége. A kormány

makrogazdasági és fiskális politikájának milyensége kevésbé lesz fontos, mint a piaci liberalizációra vonatkozó szabályozás (Dunning 2000). Dunning értelmezésében a lokalizációs előny, az országok közötti eltérő tényezőadottságok a működőtőke-befektetések első fázisában kiemelkedő jelentőségűek. A későbbi szakaszban azonban a vállalatok humántőkét, termelőeszközöket, infrastruktúrát, vezetési és szervezési ismereteket halmoznak fel, ennek következtében az O-előnyök vagyis a tulajdonosi előnyök kerülnek előtérbe.

Richard Caves⁹ hangsúlyozza, hogy a transznacionális vállalatok tulajdonosi jogaikban rejlő vagy egyéb vállalat-specifikus előnyökkel (például: áruvédelem, speciális technológia...) rendelkeznek. **A tulajdonosi és internalizációs előnyök adnak magyarázatot arra, hogy a vállalatok miért élnek az FDI lehetőségével (még akkor is, ha ez költséges és kockázatos) még abban az esetben is, ha a termékeiket hatékonyabban tudnák az anyaország ipari bázisából exportálni.** „Ennek oka pedig nem más, mint a monopolelőnyök megtartása és teljes ellenőrzése, hiszen a kereskedelmi áruvédelem, a know-how piaci hatalmat és kisajátítható járadékot biztosít a vállalat számára.” (Gilpin 2004 p.284.).

Osztay szerint pedig az internalizációs előnyöknek van a legnagyobb szerepe abban, hogy egy vállalat az FDI mellett dönt. Ezt részben azzal igazolja, hogy az FDI-on belül a licenc megállapodások és a közös vállalatok alapítása elenyésző. Korunk TNC-i nem vállalják fel azt a kockázatot, hogy felfedjék termékeik jellegzetességeit, termelési eljárásainak részleteit, „ezért állítható az, hogy az internalizációból származó előnyök a leghangosabban járulnak hozzá egy külföldi működőtőke-befektetés melletti döntéshez.” (Osztay 1999 p.8.).

Dunning elméletének másik részét a beruházások tipizálása jelenti. A beruházásokat négy fő csoportba sorolta be, úgymint az erőforrásorientált, a piacorientált, a hatékonyságnövelő és a stratégiai előnyöket érvényesíteni kívánó beruházások.

1. A **helyi erőforrásokat kiaknázó** külföldi befektetéseket az motiválja, hogy kihasználja a nemzetgazdaságok közötti eltéréseket a termelési tényezők költségeiben. A beruházó szempontjából a legfontosabb a tevékenység versenyképességének és nyereségességének növelése. A kiaknázandó erőforrások lehetnek természeti

⁹ Richard Caves: A Harvard Egyetem közgazdásza, részt vett a dunningi eklektikus elmélet kidolgozásában.

erőforrások, munkaerő és külföldön a befektetéssel megszerzett technológia, üzleti tudás, szervezeti tapasztalat stb.

2. A **piacorientált beruházások** célja a befogadó ország és közvetlen környezetének ellátása termékekkel, vagyis a piacszerzés, illetve a piaci részesedés növelése. Az ilyen beruházások hátterében **öt speciális ok** lehet. Az első ok a követő beruházás, amikor a beruházó a folyamatos üzletmenet biztosítása érdekében olyan országokban hoz létre leányvállalatot, ahol a legfontosabb szállítói vagy vásárlói vannak. A másik okként Dunning a helyi tényezőket jelöli meg, mely megjelenhet a termékek helyi igényekhez való igazításában, illetve a helyi, speciális termelési tényezők bevonásában is (például az adott piacon megszokott alapanyag felhasználása). Harmadik okként említhető, hogy sok esetben a termelési és szállítási költségek alacsonyabb szintje miatt jelentős költség takarítható meg, ha a helyi piacok ellátása helyben történő termeléssel valósul meg. A negyedik ok az, hogy a vállalatot a globális versenyben a versenytársai arra kényszerítik, hogy bizonyos fontosnak tekintett piacokon megjelenjen. (A vállalatok stratégiájában fontos elem a konkurencia hatására a piaci jelenlét és a minél nagyobb arányú piaci részesedés megszerzése.) Ötödik okként említhető a befogadó országok gazdaságpolitikája, beruházás-ösztönzése (például vámok, adók stb. is készíthetnek a beruházót a termelés kihelyezésére).

Megítélésem szerint (a disszertáció későbbi részeinek eredményei alapján) az utóbbi években ez az elem is egyre erősebb szerepet kap és az államok a kedvező beruházás-ösztönző politikájukkal illetve az egyre nagyobb kedvezményekkel fokozódó versenyben vannak a TNC-kért.

3. A **hatékonyságnövelő beruházások** esetében a szinergiahatás elérése a cél, a már meglévő erőforrás- vagy piacorientált beruházások racionalizálásával, a földrajzilag eltérő helyeken működő leányvállalatok összehangolt irányítása révén. Ezek az előnyök a méretgazdaságosság, a kockázatmegosztás és a tevékenységkör-gazdaságosság esetében jelennek meg.
4. A beruházások negyedik típusa a **stratégiai előnyöket** próbálja érvényesíteni. Ezért a külföldi vállalatok értékeit vásárolják meg saját hosszú távú céljaik elérésének érdekében. Ilyen beruházásokat hajtanak végre az integrált globális stratégiát követő nagyvállalatok (Antalóczy–Sass 2000; Dunning 1996; Szanyi 1997).

Dunning úgy ítéli meg, hogy a forrás- és piacorientált beruházások a bemutatkozó, kezdeti befektetések. A hatékonyságnövelő és a stratégiai előnyöket érvényesítő

befektetések inkább pótlólagos jellegűek, vagyis a korábban kiépített kapacitásokat változtatják meg. Pótlólagos befektetésnek nevezhető a reinvesztíció is. E két utóbbi beruházástípus egyre erőteljesebb megjelenése okozta az FDI áramlásában az utóbbi 10-15 évben megfigyelhető változások nagy részét.

A fejlett piacgazdaságok túlsúlya (elsősorban az Triád tagjai: Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió és Japán) miatt, a nemzetközi működőtőke-beruházások egészét tekintve a két utóbbi beruházástípus gyors elterjedése volt jellemző. Az újonnan iparosodó országok beruházásait azonban inkább az első két típusba lehet sorolni. Szintén kivételt jelentenek az átalakuló országok piacai, ahová nagy mennyiségű piac- és forrásorientált befektetés érkezett, de rendkívül gyorsan megindult a hatékonyságnövelő és stratégiai beruházások végrehajtása is (Dunning 1998).

A Dunning-féle beruházási típusok meghatározásait használok a disszertáció 3. fejezetétől, ahol az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek területi, ágazati változásait vizsgálom. A vizsgálatok során az adott térség FDI vonzó képességének alakulását elemzem és a beérkező befektetések esetében az OLI-paradigmában ismertetett előnyök feltárására és a beruházási típusok meghatározására törekszem.

M. **Porter stratégiai elméletének** ismertetése is elengedhetetlen, ha a transznacionális vállalatokkal és az FDI-elméletekkel foglalkozunk, hiszen **elméletének segítségével értelmezhetővé válik a mai transznacionális vállalatok hálózatainak kialakulása és működése.** Porter munkássága azonban ennél jóval sokréteűbb, az érkezős azonban csupán a témához szorosan kapcsolódó elméletek ismertetésére szorítkozik.

Porter szerint a versenyképesség elemeinek újrafogalmazására és az új kereskedelmi elméletek iránt egyre erősebb igény jelentkezik, melynek háttérében az erőteljes világ gazdasági változások állnak. A hagyományos kereskedelmi elméletek figyelmen kívül hagyják a méretgazdaságosságot, a képzett munkaerő és a tőke nemzetközi áramlását, valamint minden ország esetében azonos technológiai színvonalat feltételeznek. **A jelenlegi világ gazdasági folyamatok már sok esetben nem magyarázhatóak kizárólag a komparatív előnyök klasszikus elméletével és a tényezőellátottságon alapuló szakosodással.** A változások egyik legfontosabb eleme a globalizáció, melynek hatására a vállalatok versenyképessége már nem csak egyetlen nemzetgazdaság tényezőellátottságától függ. **A gazdasági globalizáció legfontosabb elemei a transznacionális vállalatok,** melyek különböző stratégiákkal ugyan, de **világszinten szervezik meg a termelésüket.** Jelentősen módosítják a nemzetközi kereskedelem fogalmát is, hiszen hatásukra

dinamikusan nő az intra-firm trade és az intra-industry trade aránya. A változásokhoz természetesen hozzátartozik a technológiai fejlődés is, melynek egyik legfontosabb hatása, hogy a szűkös természeti erőforrások kiválthatóak új anyagok, új technológiák alkalmazásával (a transznacionális vállalatoknak ebben a folyamatban is rendkívül fontos szerepük van).

Porter az anyaországok szerepének változásában egy érdekes kettősségre hívja fel a figyelmet. A globalizáció, illetve a transznacionális vállalatok tevékenységének hatására a nemzetgazdaságnak, a vállalat anyaországának csökken a szerepe, hiszen a TNC-k globális optimalizációra törekednek, világméretekben szervezik a tevékenységüket. Ezzel szemben egy ellentétes folyamatot is megfigyelhetünk, hiszen a kompetitív előnyök végső soron nemzeti szinten keletkeznek, fenntartásuk erősen lokalizált – a nemzetgazdaság jellemzőinek (szerkezet, kultúra, intézmények, történelmi hagyományok...) eltérései a versenyképesség fontos elemei. Ennek következtében Porter szerint az anyaország jelentősége ma sokkal fontosabb, mint korábban bármikor (Bernek 2002; Csáki 2003; Porter 1990). Véleményem szerint az anyaország jelentőségének erősödése valóban megfigyelhető tendencia, melyet a korábban említett tényezőkön kívül az is alátámaszt, hogy sok esetben az anyaországban lévő „headquarterek” döntései befolyásolják a vállalat egész tevékenységét, beleértve a terjeszkedési stratégiát és a tőkekihelyezéseket is. Másrészt az anyaország jelentősége gazdasági válságok idején is megnövekszik, az 5. fejezetben lévő vizsgálatokkal igazolható, hogy válságok idején csökkenő FDI export jellemzi az Egyesült Államokat és ekkor a hazai leányvállalatok, a hazai piac szerepe felértékelődik.

Porter elméletének vállalatelméleti megközelítések közötti ismertetését indokolja, hogy kimutatta azon versenyelőnyöket, amelyek kihasználásával a vállalatok a többieknél előnyösebb piaci helyzetbe kerülhetnek. A transznacionális vállalatok természetesen eltérő stratégiákat választhatnak, versenyelőnyt szerezhetnek például alacsonyabb árak kialakításával vagy szélesebb termék-differenciációval is. **A vállalatok végső versenyelőnye az egyes szervezetek különböző résztevékenységeinek teljesítményéből tevődik össze. A Porter-féle értéklánc** kilenc értéktérmező tevékenységet különböztet meg. Ezek közül 5 alapvető tevékenységnek nevezhető. Ide sorolható a belső logisztika (anyagok érkeztetése a céghez), a tevékenység (gyártás, feldolgozás), a külső logisztika (késztermékek piacra juttatása), a marketing és értékesítés valamint az értékesítés utáni szolgáltatások. További négy tevékenység kiegészítő tevékenységként jelenik meg az

értékláncban (beszerzés, technológiai fejlődés, emberierőforrás-menedzsment, vállalati infrastruktúra).

A cég alapvető feladata az értéklánc egyes tényezőinek a teljesítmény/költség elemzése, színvonaluk folyamatos növelése, valamint a versenytársak nyomon követése. A vállalati stratégiája határozza meg azt, hogy az egyes tevékenységek hogyan valósulnak meg és hogyan történik az értéklánc egészének megszervezése.

A vállalati stratégiák rendkívül különbözőek lehetnek. Az egyik szélsőséges példa a **multidomestic stratégia, ebben az esetben az iparág sok országban létezik és a verseny minden nemzeti piacon külön-külön alakul ki**, így a versenylényök jelentős részét minden nemzeti piacon külön kell érvényesítenie a vállalatnak (például: kiskereskedelem, élelmiszeripar...). Ezzel ellentétben a **globális stratégia, ahol az adott nemzeti piacon kialakuló versenylényt nagymértékben befolyásolja a más piacokon szerzett versenylény**. Ezen vállalatok világpiacban gondolkodnak, világméretű hálózatokat alakítanak ki (például: személygépkocsigyártás, repülőgépgyártás, háztartási gépek gyártása). A globális stratégia esetében kiemelkedően fontos a **konfiguráció**, azaz hogy a leányvállalatokból hányat és hova érdemes telepíteni (alapvetően ez határozza meg a terjeszkedési stratégiát, a leányvállalatok földrajzi eloszlását). A legfontosabb kérdés az, hogy egy-két országra érdemes-e koncentrálni az értéklánc fontosabb elemeit, vagy diszperziós stratégiát kell alkalmazni, vagyis az értéklánc elemeit számtalan telephelyre telepítse-e ki az anyavállalat. A globális stratégiát alkalmazó vállalatok esetében megtörténik az értéklánc elemek szétbontása, mindegyiket oda telepíti, ahol az adott tevékenység a leghatékonyabban végezhető el, így biztosítja a globális optimalizációt.

A **globális stratégiának** számtalan altípusa létezik, de a leg többre jellemző, hogy a stratégiájuk **fontos eleme a külkereskedelem és az FDI kombinációja**. Porter szerint a **közvetlen külföldi befektetések és a kereskedelem nem feltétlenül helyettesítik, inkább kiegészítik egymást** (Csáki 2003; Porter 1990).

Porter értelmezésében a transznacionális vállalatok azért vannak előnyben a hazai vállalatokkal szemben, mert számtalan vállalati stratégiát tudnak alkalmazni. A korábban említett globális stratégia lévén a TNC-k a világon bárhol képesek leányvállalatot működtetni, az egyes tevékenységeket földrajzilag ott végzik el, ahol az a leghatékonyabb. A transznacionális vállalatok és a hazai nagyvállalatok közti különbség abban is megnyilvánul, hogy a TNC-k a közvetlen tőkekihelyezések mellett más eszközöket is képesek alkalmazni versenystratégiájukban. Ilyennek tekinthetők a stratégiai szövetségek (melyek hosszú távú megállapodások a vállalatok között, nem jelentenek fúziót, de

túlmutatnak a megszokott piaci tranzakciókon), az outsourcing (a feladatok, alkatrészek, részegységek gyártásának kiszervezése) és természetesen a licenc- és menedzsment szerződések is. A harmadik különbség a hazai és a transznacionális vállalatok között a technológia terén jelentkezik. A TNC-k a legmodernebb információs technológiát alkalmazzák és sokszor az információforrások feletti monopóliumuk is kimutatható (Gilpin 2004). A transznacionális vállalatoknál felsorolt eszközök a hazai vállalatok esetében is kimutathatóak, csak valószínűsíthető, hogy jóval kisebb mértékben. Jelentős különbség azonban, hogy a TNC-k nemzetközi szinten gondolkodnak, már kiépített erős kapcsolatrendszereik vannak, melyeket kihasználnak az egyes eszközök alkalmazása során. A hazai vállalkozásoknak ezt a nemzetközi dimenziót kell erősíteni, ezt a kapcsolatrendszert még ki kell építeni, ebből ered a hátrányuk. A hazai és a transznacionális vállalatok közötti aszimmetriát a nagyságrendbeli különbségek mellett ezen tényezők eredményezhetik.

A működőtőke-befektetések alakulásával, tendenciáival foglalkozik **Dicken** is, bár a korábban említett kutatóktól eltérően a szerző vizsgálataiban a közgazdasági szemlélet mellett a földrajzi kérdésekre is nagyobb hangsúlyt fektet.

Az FDI vizsgálata hátterületet képez a közgazdaságtan és a földrajztudomány között, rendkívül fontos lenne, hogy a földrajzi szemlélet a nemzetközi és a hazai kutatásokban is megfelelő hangsúlyt kapjon. Úgy gondolom, hogy ma egy nemzetgazdaságot nem lehet jellemezni gazdaságföldrajzi szempontból anélkül, hogy a többi gazdasági mutató mellett az ország tőkeexportáló és -importáló tevékenységét, tőkevonzó-képességét, illetve a jelenlevő transznacionális vállalatok működését ne vennénk figyelembe. A jelenlegi világgazdasági körülmények között a gazdasági, politikai kapcsolatrendszerek megértéséhez illetve elemzéséhez kiemelkedő jelentőségű lenne, hogy a külföldi működőtőke-befektetések földrajzi eloszlását, a területi változásokat is figyelemmel kísérjük.

A külföldi működőtőke-beruházásokkal kapcsolatos vizsgálatokra általában jellemző, hogy az elemzéseket nehezítik a korábban már vázolt módszertani problémák és számtalan nemzetgazdaság esetében az adathiány. Különösen igaz ez az FDI földrajzi vizsgálatára, hiszen ehhez alapvető fontosságú lenne ismerni minden ország tőkeexport és -import adatát, valamint ezeknek az országonkénti, térségenkénti illetve szektorális megoszlását is.

Dicken már az 1998-ban megjelent könyvében (Global shift, 1998) foglalkozik a termelés, a kereskedelem és a beruházások terén kialakult trendek vizsgálatával. Külön alfejezetben jellemzi a szerző a külföldi működőtőke-befektetéseket, melynek már a címe is

(„The changing global map of foreign direct investment”) jelzi, hogy **az FDI földrajzi megközelítése** is előtérbe kerül. Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Németország, Japán és a NIC országok külföldi működőtőke-befektetéseinek alakulása, a területi és az ágazati jellemzők kerülnek a vizsgálat körébe. A földrajzi megoszlás mellett a szektorális megoszlásról és ennek esetleges változásairól is tájékoztatást kapunk. A fejezet összegzése és a következtetések levonása is rendkívül érdekes. **Dicken szerint a kereskedelem, a termelés és a befektetések világtérképe ma jóval bonyolultabb, mint 40-50 évvel ezelőtt.** A nemzetközi munkamegosztás három eleme: a centrum, a periféria és a félperiféria további fennmaradása vitatható. Helyette egy komplexebb, bonyolult felépítésű világgazdaság kialakulása várható. Dicken értelmezésében a kialakuló világgazdaság valószínűleg nem nemzeti elemekből fog felépülni. Egyre nagyobb szerepet kapnak a nemzetállamok feletti (nemzetközi integrációk) és alatti (regionális és lokális) szintek is (Dicken 1998).

Megítélésem szerint az utóbbi évtizedekben lezajló integrálódási folyamatok (vállalati és nemzetgazdasági szinten egyaránt), a transznacionális vállalatok térhódítása, a működőtőke-befektetések dinamikus növekedése mind a Dicken által felvázolt komplex és bonyolult felépítésű világgazdaság kialakulását igazolják. Különösen igaz ez az általam is vizsgált működőtőke-befektetésekre, ahol már az 1970-es években nem volt érvényes az az állítás, miszerint a centrum térségek tőkét exportálnak, a periférikus területek pedig befogadják ezt a tőkét. A legfejlettebb gazdasággal rendelkező országok a világ legerősebb tőkeexportálói és egyben importálói is. Fontos átalakulásnak tekinthető az is, hogy a fejlődő országok közül egyre többen jutnak el arra a szintre, hogy a nagymértékű tőkeimport mellett maguk is FDI exportálói válnak. Ez mindössze annyit jelent, hogy egyes vállalataik fejlődése elérte azt a szintet, hogy a nemzetállami kereteket átlépve külföldi terjeszkedési stratégiát is folytasson. Ez a folyamat azonban önmagában még nem generál jelentős gazdasági fejlődést a fejlődő országok legtöbbszörében.

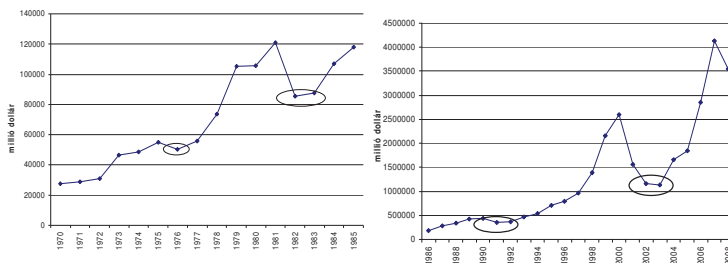
4. A nemzetközi működőtőke-befektetések sajátosságai

4.1. A világszintű külföldi működőtőke-befektetések időbeli változása

A világszintű tőkebefektetések időbeli alakulásának bemutatását a flow típusú mutató segítségével végeztem el. A választást a mutató azon sajátossága indokolja (lásd még módszertani problémák, 2. fejezet), hogy rendkívül jól reagál a világgazdasági folyamatok átalakulására. Az amerikai tőkeexport időbeli alakulásának vizsgálatakor (5. fejezet) az FDI outflow mutató elemzését végeztem el, így összehasonlíthatóvá válnak a világszintű és az Egyesült Államok esetében megjelenő folyamatok.

A II. világháború végével vette kezdetét a külföldi működőtőke-befektetések növekedésének első jelentős szakasza. Ez a háború utáni emelkedés része volt az 1960-as években (a világgazdaság „aranykorának” nevezett időszakában) a gazdasági növekedésnek. Az **1970-es évektől az 1980-as évek közepéig az FDI és az export növekedési aránya nagyjából azonos volt**, sőt az export kissé meghaladta a tőkekitétel arányát. A tőkebefektetések növekedése folyamatos (1. ábra), bár 1976-ban az olajválság hatására az első visszaesés is megfigyelhető. 1982-83-ban már mindkét körolajár-robbanás bekövetkezett, a vezető ipari országokban kialakult recesszió és a világgazdaság szerkezeti átalakulásának folyamata következtében jelentősebb csökkenés jellemezte a világszintű FDI értékeket.

1. ábra. A világ működőtőke-befektetéseinek alakulása 1970-2008 között (flow)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: UNCTAD FDI database

Az 1985-től 1990-ig terjedő időszakban az FDI növekedési rátája már jelentős mértékben meghaladta a GDP és az export növekedését. Az ugrásszerű növekedést az okozta, hogy a vállalatok nagyobb mennyiségben kezdték tevékenységüket nemzetközi méretekben szervezni. Ez a folyamat természetesen jelentős tőkeáramlást eredményezett.

1985 és 1990 között a működőtőke-befektetések éves értéke az 1975-ös szint nyolcszorosára nőtt, a világ termelése és az export alig több mint háromszorosára. A működőtőke-befektetések felértékelődéséhez hozzájárult az a folyamat is, hogy az 1990-es években megtorpant a nemzetközi kereskedelem liberalizációs trendje, így a tőkebefektetések a külföldi piacra való bejutás egyre vonzóbb formájává váltak.

A tőkebefektetések jelentős felfutását az **1990-es évek eleji** recesszió kissé csökkentette, de 1993 után ismételten dinamikus emelkedés mutatható ki az FDI értékek alakulásában. Sőt az **1990-es évek második felében** az éves növekedési ráták példa nélküli értékeket mutattak mind a stock, mind a flow adatokat tekintve. (1999-ben 22,3%-os növekedés volt a világ FDI inward stock terén, és 41%-os növekedés az FDI inflow adatokban – Dicken 2003.) **Ez a nagyszabású növekedés a vállalati stratégiák korszakos váltására, a globális vállalatok működésének elterjedésére vezethető vissza.** Ebben az időszakban a világ gazdaságban felgyorsult a tőkekoncentráció. A transznacionális vállalatok összeolvadása, más cégek kivásárlása (M&A) 1994-ben még csak a felét tették ki a közvetlen beruházásoknak, 1999-ben már több mint a 80%-át.

2001 és 2003 között azonban a külföldi közvetlen befektetések éves értéke rendkívüli mértékben visszaesett. Az FDI két év alatti jelentős csökkenése a világ gazdaság egészének működési zavarait jelzi. A visszaesés magyarázata rendkívül összetett, a statisztikai adatok szerint elsősorban a fejlett országok közti közvetlen befektetés-áramlás drasztikus csökkenésének a következménye. Ennek fontos tényezői a fejlett országok gazdasági növekedésének lassulása (amit az USA-ban és Japánban recesszióknak is nevezhetünk), valamint a tőzsdék teljesítményének, a tőzsdei aktivitásnak a látványos csökkenése is. Megítélésem szerint a fejlett országokon belül a visszaesés legfontosabb tényezője az Amerikai Egyesült Államokban lejátszódó 2001-es gazdasági recesszió. Az USA, mint a világ legnagyobb tőkebefogadó és tőkekihelyező országa, gazdasági recesszió idején rendkívül alacsony outflow adatokkal jellemezhető (ezt igazolják az 5. fejezetben található vizsgálataim is). Egy recesszióban lévő országnak a tőkevonzó-képessége is nyilván alacsonyabb, amit tovább rontott a 2001. szeptember 11-i terrortámadás, mely bizonytalanságot keltett és valószínűleg növelte a befektetések kockázatát is.

A korábbi növekedésslassulások/recessziók esetében a II. világháború óta soha nem tapasztalhattunk hasonló beruházás-csökkenést. **Hosszú idősort vizsgálva nem is a 2001-2002-es visszaesés a meglepő, hanem a megelőző (1996-2000 közötti) időszakra jellemző kimagasló növekedés volt egy sajátos „buborék-gazdaság” kifejeződése.**

Kézenfekvő magyarázat az is, ha a kilencvenes évek befektetési konjunktúráját az előző évtizedével hasonlítjuk össze: a nyolcvanas években szintén körülbelül tízéves beruházási konjunktúra volt tapasztalható. Ha a nemzetközi beruházási ciklus – mint a hagyományos üzleti ciklus – nagyjából tízéves, akkor **a kilencvenes évek beruházási ciklusának az volt a sajátossága, hogy a visszaesés előtti fellendülés különösen dinamikus volt** (Csáki 2004; Dicken 1998,2003; Farkas 1997; Lőrincné 2004; Szanyi 1997; World Investment Report 1999-2008).

2004 és 2007 között egy újabb jelentős, rendkívül dinamikus növekedési szakasz mutatható ki, rekord mértékű FDI befektetésekre kerül sor. A disszertáció vizsgálatai ugyan a 2007-ig terjedő időszakot jellemzik, de a 2008-as előzetes adatok alapján az FDI értékek jelentős visszaesése prognosztizálható. A folyamat rendkívül erősen hasonlít a 2001-ben megkezdődő recesszióra, miszerint a megelőző évek dinamikus, túlzott növekedése után erőteljes visszaesés következik be.

4.2. A külföldi tőkebefektetések legfontosabb áramlási irányai

A II. világháború óta eltelt időszakban a nemzetközi tőkebefektetéseket a dinamikus növekedése mellett az egyre erősödő diverzifikáció is jellemzi. A külföldi működőtőke-befektetések jelentős hányada ugyan napjainkban is a fejlett országokból származik, de erőteljes változások zajlottak le az egyes országok növekedési rátája és a világ külföldi működőtőke-befektetéseiből való részesedésük terén is.

1950-től az 1970-es évek közepéig az **Amerikai Egyesült Államok** cégei domináltak, 40-50%-os volt a részesedésük a világ összes nemzetközi működőtőke-kihelyezéséből. **Az 1960-as években az USA mellett Nagy-Britannia transznacionális vállalatai is megerősödtek**, s együttesen a világ tőkeáramlásának 2/3-át bonyolították le. 1985-re azonban a két ország összesített részesedése mintegy 50%-ra esett vissza. 1960 és 1985 között ezzel ellentétes tendencia jellemezte Németországot (1,2%-ról 8,5%-ra növelte részesedését) illetve Japánt (0,7%-ról 6,5%-ra nőtt a részesedése).

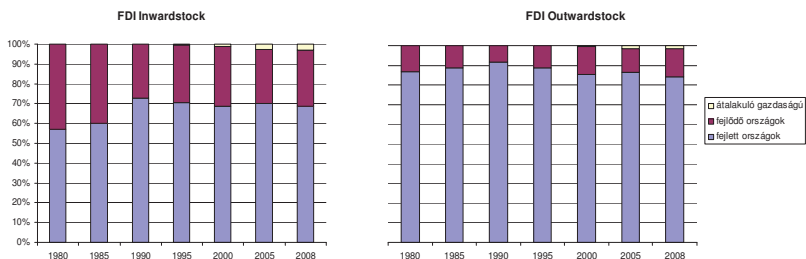
Új jelenség, fontos minőségi változásnak tekinthető, hogy **az 1980-as évektől az OECD-n kívüli országok transznacionális vállalatainak is erősödik a szerepe** a tőkekihelyezés terén. Ezen export mintegy négyötödét az ázsiai NIC országok (Hongkong, Szingapúr, Dél-Korea, Tajvan, Malajzia), illetve Brazília és Kína adták.

A fejlődő országok befektetéseinek célterületei elsősorban szintén a fejlődő térségek. Ennek az az alapvető oka, hogy a fejlődő országok meglehetősen heterogének, jelentős fejlettségi különbség van közöttük. Ez az aszimmetria például az ipari fejlettségen

belül lehetőséget ad a komparatív előnyök kihasználására és a nemzetközi munkamegosztásból származó haszon kiaknázására a transznacionális cégek számára. A fejlődő országoknak, mint egymás partnereinek fontossága a nemzetközi tranzakciókban az FDI terén jóval nagyobb, mint az export terén (Dicken 1998, 2003; World Investment Report 1998, 1999, 2006).

Dicken véleménye szerint a fejlődő országoknak a világ működőtőke-befektetéseiből való részesedése egyelőre még nem számottevő, de megjelenésük a tőkét exportálók között egy új folyamat előjelének tekinthető, melynek hatására a világ egyszerű felosztása kezd felbomlani. Az FDI származási és célállomásai is jelentősen módosultak, ennek következtében, a külföldi működőtőke-befektetések földrajzi szerkezete napjainkban egyre összetettebb, ami a világgazdasági összefonódások növekedését jelzi (Dicken 1998, 2003).

2. ábra. A világ működőtőke-befektetéseinek százalékos megoszlása (stock)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: UNCTAD FDI database

A fentebb vázolt folyamatokat jól érzékelteti a 2. ábra, amin a hosszú távú tendenciák kimutatása érdekében a stock mutatók alakulását ábrázoltam. A fejlett országok dominanciája tőkeexport és tőkeimport esetében is megkérdőjelezhetetlen. Jelentős különbség mutatkozik azonban a fejlődő országok tekintetében, hiszen részesedésük a tőkeimport terén jóval magasabb (27% és 43% között változik). Tőkeexport esetén azonban a 15%-os részesedést is alig éri el. Vagyis szerepük még napjainkban is a tőkebefogadás terén sokkal jelentősebb.

A világ FDI áramlását tekintve a legnagyobb mértékű tőkemozgás a három centrum-térség (USA–EU–Japán) között bonyolódik le. (A nemzetközi szakirodalom a három centrum-térségre a **Triád** megnevezést használja.) A három centrum térség

dominanciáját a tőkeberuházások terén jól mutatja, hogy 1985 és 2002 között a világ összes outward stock értékének körülbelül 80%-ával és a világ inward stock értékének 60-70%-ával rendelkeztek (World Investment Report 2003, 2006).

Az alapvető tendenciák a befektetések Triádon belüli fő irányait tekintve nem változtak az 1980-as évektől napjainkig. Ez azt jelenti, hogy a centrum-térségek számára régebben és ma is nagyon fontos tényező az egymás piacain való megjelenés, illetve a minél nagyobb piaci részesedés megszerzése. A **transzatlanti kapcsolatok** fontosságát jelzi, hogy a legnagyobb mértékű tőkeáramlás az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió között zajlik. Az USA és Japán közti tőkemozgás már jóval alacsonyabb értéket képvisel. A legkisebb mértékű tőkebefektetés pedig az Európai Unió és Japán között megy végbe. Ez feltehetően visszavezethető a Japán kormány nem kellően liberalizált gazdaságpolitikájára, másrészt a japán társadalmi-gazdasági berendezkedés angolszász kultúrától való eltérésére.

A Triádon belül napjainkban bizonyos mértékű elmozdulás kimutatható a három térség között. Az Európai Unió szerepe erősödik, ezzel párhuzamosan az USA és Japán szerepe csökken.

A centrum-térségekhez kapcsolódó befektetési területeket vizsgálatával kimutatható, hogy az USA és az EU bővítette a beruházási célszországok körét, Japán azonban nem. Az amerikai befektetések új kiemelt célterületként jelent meg például Azerbajdzsán, Izrael, Oroszország, Svájc és Szaúd-Arábia. Az EU 19 új országgal bővítette tőkeberuházásainak célterületét (például: Argentína, Chile, Oroszország, Egyesült Arab Emírátsok...) (Lőrincné 2004; World Investment Report 2003).

Összegzésként elmondható, hogy a fejlődő országokban jelentős növekedés zajlott le a működőtőke-áramlás terén és a világ összes működőtőke-kiviteléből való részesedésüket tekintve is. Alapvető tény azonban, hogy az FDI stock nagy része még mindig a fejlett országokban kerül befektetésre és innen is származik. A működőtőke-befektetések a fejlett országokból nagyrészt a fejlett országokba áramlanak. Különösen igaz ez a Triád országaira. A fejlődő országok pedig a fejlődőket részesítik előnyben a működőtőke-befektetéseiknél. Mindkét országcsoportra jellemző a nagymértékű koncentráció az outflow és az inflow tekintetében is.

4.3. A tőkebefektetéseket befolyásoló tényezők – a nemzetgazdaságok tőkevonzó-képessége

Az FDI kutatásának egyik kiemelt iránya a tőkebefektetések motivációi mögötti lévő jellemzők, folyamatok elemzése. Ezen vizsgálatok nemcsak a tőkeimportőr országok számára adnak hasznos információt. A beruházói oldalról is fontos kérdés, hogy mi okozza egyes térségekben a tartósan magas FDI részesedést, más térségek/nemzetgazdaságok esetében pedig mi járul hozzá a jelentős pozícióvesztéshez.

A technológiai fejlődés, a kereskedelembe lejártszódó liberalizációs folyamatok, a külföldi befektetések előtti akadályok lebontása a transznacionális vállalatok terjeszkedési stratégiáját is jelentős mértékben módosította. A tőkevonzó tényezők relatív szerepe a befektetési motivációk terén a vállalat méretétől és a befektetés-típusától (piacorientált, erőforrásorientált...) is jelentős mértékben függ. Az egyes ágazatok esetében is jelentős különbségek mutatkoznak a befektetői döntések esetében.

A következőkben felvázolom, hogy az UNCTAD a beruházásokat meghatározó tényezőket hogyan kategorizálja, valamint milyen mutatókat dolgozott ki a tőkeexportáló és importáló országok komplex minősítésére. Ezen mutatók ismertetése a disszertáció szempontjából kiemelten fontos, mert az amerikai befektetések mögötti motivációk vizsgálatához ezen indexek változóit vettem alapul (4.4. alfejezet).

A tőkebefektetéseket befolyásoló tényezők a gazdaságpolitikai, a gazdasági és az üzleti kérdések köré csoportosíthatók (1. táblázat). Kiemelten fontosnak vélem, hogy **a gazdaságpolitikai és az üzleti tényezők esetében az állam szerepvállalása megkérdőjelezhetetlen**. Hiszen a táblázatban ismertetett tényezők jelentős része szoros összefüggésben áll az állami gazdaságpolitika, különösen az adópolitika, a privatizációs politika és a beruházás-ösztönző politika sajátosságaival. (A disszertációnak nem célja az állami szerepvállalás lehetőségeinek részletes ismertetése, csupán, mint a befektetési motivációk egyik felértékelődő elemét jellemzi.)

A transznacionális vállalatok világgazdasági szerepe napjainkban vitathatatlan. Az általuk befektetett FDI hatása a fogadó országokra összetett, a pozitív és a negatív hatások erőssége jelentős mértékben függ a befogadó ország gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális sajátosságaitól is. **A pozitív hatások** közül a legfontosabbak: a gazdasági versenyképesség és a GDP növekedése, a foglalkoztatási szint emelkedése, a növekvő adóbevételek, az

1. táblázat. A külföldi működőtőke-befektetéseket befolyásoló tényezők a fogadó ország szempontjából

I. Gazdaságpolitikai tényezők	
• gazdasági, társadalmi és politikai stabilitás • a piacra lépés szabályozása, a külföldi leányvállalatok kezelésének sztenderdjei • a piac szerkezetének és működésének szabályozása (<i>különös tekintettel a versenypolitikára és a fúziók és felvásárlások szabályozására</i>) • nemzetközi FDI egyezmények • privatizációs politika • kereskedelempolitika (<i>vám és nem vámjellegű kereskedelempolitikai eszközök</i>) valamint a külföldi működőtőke-befektetések és a kereskedelempolitika összefüggései • adópolitika	
II. Gazdasági tényezők	
A működőtőke-befektetés típusa a TNC-k motivációja alapján	A fogadó ország legfontosabb gazdasági jellemzői
A. Piacorientált befektetések	• a piac mérete, egy főre eső jövedelem • a piac növekedése • regionális és globális piacok elérhetősége • ország-specifikus fogyasztási preferenciák • a piac szerkezete
B. Erőforrásorientált befektetések	• természeti erőforrások • alacsony költségű, képzetlen munkaerő • szakképzett munkaerő • technológiai, innovációs és egyéb létrehozott értékek (pl. márkanév) - egyaránt beleértve az egyéneket, cégekben és klaszterekben megtestesülő értékeket • műszaki infrastruktúra (kikötők, közúthálózat, energiahálózat, telekommunikációs infrastruktúra)
C. Hatékonyságnövelő befektetések	• B pontban felsorolt erőforrások költségei • egyéb input-költségek ◦ az országon belüli valamint ◦ a nemzetközi szállítási és kommunikációs költségek, ◦ további feldolgozásra szánt köztes termékek ára) • a regionális integrációs tagság, amely lehetőséget teremt a regionális együttműködési hálózat kiépítésére
III. Üzleti környezet	
• gazdasági, társadalmi és politikai stabilitás • Befektetés-támogatás (<i>beleértve a befektetést generáló tevékenységeket, valamint a befektetéseket elősegítő szolgáltatásokat</i>) • befektetés-ösztönzés • a piac zavarából adódó, az üzleti tevékenységet drágító költségek (pl. korrupcióval, ügyintézés hatékonyságával összefüggő költségek) • életkörülmények (<i>kémyelvű iskolák, életminőség, stb.</i>) • befektetés utáni szolgáltatások	

Forrás: World Investment Report 1998, p.91.

exportbővülés, a technológiatranszfer, a finanszírozási források bővülése, a marketing és menedzsment ismertetés közvetítése, a humántőke minőségi javulása...

A tőkebefektetések legfontosabb **negatív hatásai** a fogadó országok esetében: a profitrepatriálás; a technológiai, pénzügyi, és piaci függőség kialakulása; a gazdasági erőfölényt kihasználva az ország gazdaságpolitikájának befolyásolása; a helyi fogyasztási, kulturális szokások torzítása; a hazai kis- és középvállalkozások helyzetének romlása...

Az egyes nemzetgazdaságok belső forráshiánya és a tőkebefektetések pozitív hatásainak következtében egyre növekvő verseny alakul ki a külföldi beruházásokért. Ebben a folyamatban az **állam a legkülönfélébb ösztönzőkkel igyekszik a nemzetgazdaság versenyképességét növelni**. Többek között csökkenti a beruházások útjában álló akadályokat, egyre több szektorba engedi be a külföldi tőkét, sőt igyekszik a befektetési környezetet általában javítani. A globalizációs folyamatok erősödésével párhuzamosan a hagyományos előnyök szerepe csökken a telephelyválasztás terén, az állami ösztönzők mértéke viszont jelentősen felértékelődik a lokalizációs döntések esetében. Különösen igaz ez a hasonló adottságú országok konkurálásának esetében. **A nemzetállamok működőtőkéért való versengésében új elemnek tekinthető, hogy egyre több fejlett ipari ország alkalmazza ezeket az ösztönzőket, míg korábban ez elsősorban a fejlődő országokat jellemezte** (Antlóczy 2003, Antlóczy – Sass 2000, Dicken 2003, Gál 2000; Sass 2003, Simai 2000). A nemzetállamokat az FDI vonzó potenciál növelése érdekében tett intézkedéseikkel kapcsolatosan számtalan kritika éri. Ezek a kritikák az FDI negatív hatásait emelik ki és általában bírálják a neoliberális gazdaságpolitikai intézkedéseket is. Előtérbe kerül a TNC-k és a nemzetállam közötti aszimmetrikus függőségi helyzet is, melyben kétségtelen, hogy a legtöbb esetben a vállalatok szerepe dominánsabb. Korten véleménye szerint: „Mára a tőkés társaságok váltak Földünk domináns kormányzó intézményeivé. Legnagyobbikjaik gyakorlatilag minden országban jelen vannak, méretük és hatalmuk a legtöbb kormányén túlsz. Egyre növekvő mértékben a tőkés társaságok, nem pedig az emberek érdekei határozzák meg az államok és a nemzetközi testületek politikáját.” (Korten 1996, p.62.).

Már a washingtoni konszenzus is fontos alapelemének tekintette a privatizációt és a piaci liberalizációt. A külföldi befektetések szabályozása ugyan nem tartozik a legfontosabb pillérek közé, de elvileg a privatizáció, a liberalizáció és a makrogazdasági egyensúly fenntartása a kedvező üzleti környezet kialakításának az alapfeltétele, ezáltal a tőkebefektetések alakulására is fontos hatások van. Ezen kívül a kereskedelmi liberalizáció már önmagában is jelentős mértékben befolyásolhatja a TNC-k tevékenységét. A

washingtoni konszenzus eredményességéről megoszlanak a vélemények, mert számos országban nem érték el a várt eredményeket. Stiglitz¹⁰ megítélése szerint jelentős problémát okozott, hogy az elveket a nemzetállamok mértéktelenül és túlságosan gyorsan alkalmazták, más szükségsszerű intézkedések rovására. Kiemeli, hogy **léteznek alternatív stratégiák**, melyek például kihagyják a tőkepiaci liberalizációt, versenypolitikát hoznak létre, mielőtt megkezdik a privatizációs folyamatokat, a kereskedelmi liberalizációval egy időben munkahelyeket hoznak létre. „Ezen alternatívák hasznosították a piac szervezőerejét és felismerték, hogy a kormányzatnak is fontos szerepe van.” (Stiglitz, 2003, 100.o.).

Megítélésem szerint kétségtelen, hogy a TNC-k és a nemzetállamok között számtalan esetben aszimmetrikus függőség alakul ki, ezt a helyzetet a vállalatbirodalmak ki is használják. Különösen a fejlődő és átalakuló gazdaságú országok esetében igaz, hogy az államok a belső tőkehiány, a gazdasági és társadalmi problémák következtében „kényszerpályán” mozognak. Jelentős kedvezményeket nyújtanak a vállalatoknak, így próbálják meg elérni, hogy a TNC-k lokalizációs döntéseik esetében kedvezőbb megítélést kapjanak. Az egyre erősödő versenyben fokozódik az állami gazdaságpolitikák és a lokális adottságok fontossága a működőtőke-befektetések terén is.

A **gazdasági tényezők** ismertetésekor (1. táblázat) az UNCTAD is a korábban már ismertetett Dunning-féle beruházási típusokat veszi alapul. A globalizáció felerősödésével azonban ezeknek a gazdasági tényezőknek a szerepe is megváltozott, így ma már az ún. tradicionális és nem tradicionális, vagyis újonnan felértékelődő, tényezők csoportjáról is beszélhetünk. A hagyományos tényezők szerepe nem tűnik el, csupán lesznek olyan tényezők, melyeknek felerősödik a szerepük a tőkebefektetések terén.

Az UNCTAD a **tradicionális tényezők** közé sorolja az alábbiakat (World Investment Report 1998):

- a. **Természeti erőforrások:** A II. világháborút megelőző időszakban a beruházások közel kétharmada még ezen javak kiaknázására irányult. Jelentős változás a hatvanas évektől következett be, amikor is csökkenni kezdett a primer szektornak a külföldi működőtőke-befektetésekből való részesedése. Újabbban a szektor relatív súlya ismét emelkedőben (World Investment Report 2008) van, így ezen tényezők tőkevonzásban játszott szerepe kismértékben felerősödött.

¹⁰ Stiglitz J.E.: Bill Clinton közzgazdasági tanácsadó testületének elnöke, 1997-2000 között a Világbank vezető közzgazdásza.

- b. **Hazai piac:** A piac értékelése során a piac méretének, növekedési potenciáljának és a jövedelmi viszonyoknak tulajdonítható nagy jelentőség. A fejlett államok piacának közvetlen elérése a két világháború közötti időszakban vált a feldolgozóipari beruházások legfőbb motivációs tényezőjévé. A fejlődő államokban a piac tökevonzó szerepe az importhelyettesítő-iparpolitika fénykorában, a hatvanas-hetvenes években, lett elsődleges.
- c. **Szakképzetlen és olcsó, de immobil munkaerő:** A szakképzetlen, de olcsó munkaerő szerepe a munkaintenzív iparágak esetében kap prioritást.

A **nem tradicionális tényezők** közé sorolhatóak:

- a. **Agglomerációs előnyök:** A tökevonzást pozitívan befolyásolhatja a már befektetett tőkeállomány. Mivel a tudásintenzív ágazatok esetében a gazdasági tevékenységek térbeli koncentrálódásából (különös igaz ez a K+F tevékenységre) származó lokalizációs előnyök meghaladják a tényezőárakban mutatkozó nemzetközi különbségek kiaknázásából származó előnyöket, ezért az ilyen iparágakra jellemző a földrajzi klaszteresedés. A klaszterek az **agglomerációs előnyök** (a gazdasági tevékenységek térbeli koncentrálódásából származó előnyök) egyik típusát, a **lokalizációs előnyöket** hasznosítják (Porter 1996).
- b. **Infrastruktúra színvonala:** Az infrastruktúra minőségének és árának szerepe is igen fontos tényező, különösen a „just-in time” termelési rendszert alkalmazó vállalatok és a regionális vállalatközpontok esetében. Már nem csak arról van szó, hogy nemzeti szinten eljuttassák a terméket a fogyasztóhoz, de a leányvállalatok közötti kapcsolatok erősödése miatt egyre fontosabb a leányvállalatok közötti hatékony és megbízható kapcsolattartás is.
- c. **Erőforrások sokszínűsége:** Ma már nem elegendő egyetlen erőforrás biztosítása, a beruházó az erőforrások széles kínálatát várja el a befogadó országtól, természetesen versenyképes áron.
- d. **Specifikus lokalizációs előnyök:** Amennyiben egy ország nem rendelkezik széles erőforrás-kínálattal, akkor a tökevonzó-képesség biztosítása érdekében rendelkeznie kell legalább valamilyen speciális lokalizációs előnnyel.

A fent ismertetett tényezőket figyelembe véve az UNCTAD (World Investment Report 2002, 2008) az ezredfordulón kétféle új típusú mutatót dolgozott ki a működőtőke-befektetésekkel kapcsolatosan. Az indexek kiszámításának módszertanát többször is

változtatták, mely azt jelzi, hogy rendkívül nehéz bizonyos tényezők számszerű vizsgálata és az indexbe való bevonása.

Az egyik mutató az **Inward¹¹/Outward¹² FDI Performance Index**, amely a beáramló/kiáramló működőtőke mennyiségét viszonyítja az adott ország gazdasági teljesítményéhez. Vizsgálataimhoz az Outward FDI Performance Indexet használtam fel, melynek segítségével kimutatható, hogy az USA FDI kihelyező pozíciója mennyiben tükrözi a világ gazdasági súlyát (5.2. alfejezet). Ha az ország részaránya azonos mindkét róta esetében, akkor az index értéke 1. Ez alatti érték esetében az FDI tekintetében alacsonyabb az ország teljesítménye, mint a gazdasági mutató terén. 1 feletti értéknél túlteljesítésről van szó, az FDI importóri/exportóri részarány meghaladja a világ gazdasági súlyt.

A másik mutató az **Inward FDI Potential Index**, amely az előzőnél sokkal komplexebb mutatószám: **tartalmaz politikai, gazdasági, társadalmi és intézményi változókat is**. Az index számítása során 2002-ben még csak nyolc mutatót vettek figyelembe, azóta további öt mutatót vontak be az értékelésbe. Az index kiszámítása immár az alábbi tizenkét változó normalizált értékének súlyozatlan átlagolásával történik:

1. Reál GDP növekedési üteme
2. Egy főre jutó GDP értéke
3. Export részesedése a GDP-ből (gazdasági nyitottság mérésére)
4. Telekommunikációs infrastruktúra terén való ellátottság (100 lakosra jutó telefonvonalak és 100 lakosra jutó mobiltelefonok átlagos száma)
5. Egy főre jutó energiafelhasználás
6. K+F-kiadások a GDP százalékában
7. A felsőfokú oktatásban részt vevő hallgatók aránya a teljes lakosságban
8. Országkockázati besorolás
9. Természeti erőforrások exportjának részesedése a világ összesített természeti erőforrás-exportjából
10. Elektronikai és járműipari termékek importjának részesedése a világ összes elektronikai és járműipari importjából
11. Szolgáltatás-export részesedése a világ összesített szolgáltatás-exportjából
12. Inward FDI stock részesedése a világ összesített Inward FDI tőkeállományából

¹¹ Inward FDI Performance Index: az ország részesedése a világ FDI-importjából/az ország részesedése a világ GDP-jéből

¹² Outward FDI Performance Index: az ország részesedése a világ FDI-exportjából/az ország részesedése a világ GDP-jéből

A transznacionális társaságok lokalizációs döntéseit, a korábban már jelzett, mikro- és makrogazdasági tényezők, valamint a társadalmi és politikai jellemzők is nagymértékben befolyásolják. Az ezredfordulón a **TNC-k befektetési döntését** az egyes térségek megválasztásánál a következő 12 tényező befolyásolta legerősebben: a piac bővülése, a piac nagysága, a profitkilátások, a politikai és társadalmi biztonság, a jogi és szabályozási környezet, a munkaerő minősége, az üzleti környezet, üzleti infrastruktúra, humán- és pénzügyi erőforrásokhoz való hozzáférés, a bérköltségek, a K+F források és képességek, az állami kereskedelempolitika jellege és a nyersanyagokhoz való hozzáférés lehetősége (Simai 2000).

Az UNCTAD által kidolgozott **Potential Indexbe beépített változók meglehetősen jól tükrözik a vállalatok által megjelölt motivációkat**. Megítélesem szerint az állam szerepének kimutatására ezen változók kevésbé alkalmasak. Az Országkockázati Index önmagában keveset árul el egy térség/nemzetgazdaság adópolitikájáról, beruházás-ösztönző politikájának jellegzetességéről. Ez nem feltétlenül a modell hibája, hiszen ezen tényezők mérése, nemzetközi szintű összehasonlítása meglehetősen nehéz feladat, sőt az állam szerepének megítélése is erősen vitatott a tőkebefektetések erősítése terén.

Az állam szerepének hangsúlyosabb megjelenését tapasztaljuk, ha a vállalatok döntéseit abból a szempontból vizsgáljuk, **hogyan miért nem részesítenek előnyben** bizonyos térségeket a lokalizációs döntéseik alapján. Ebben a sorrendben az első helyen a kedvezőtlen állami rendszabályokat (adók, vámok, egyéb előírások) nevezi meg a vizsgálatban résztvevő 145 TNC. Ezután következik a magas bérköltség, a politikai bizonytalanság, az alacsony profitabilitás, majd ismét az állami beruházás-ösztönzéshez kapcsolható helyi pénzforrások hiánya, a kedvezőtlen hitelfeltételek (Simai 2000, hivatkozik The Financial Times, 11 October 1993).

Mindezek következtében az értekezésben elvégzett területi vizsgálatoknál nagy hangsúlyt fektettem arra, hogy az FDI export alakulásának hátterében kimutathatók-e az állami gazdaságpolitikában bekövetkező változások (6. fejezet).

4.4. Az amerikai tőkebefektetések lokalizációját befolyásoló tényezők

A fejezetben ismertetett vizsgálatok segítségével arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az USA külföldi működőtőke-befektetéseinek lokalizációját a fogadóországok mely jellemzői befolyásolták leginkább 1990-ben és 2006-ban. Kezdeti célkitűzésem között az is szerepelt, hogy választ adok arra a kérdésre is, hogy az egyes kontinensek esetében mely tényezők hatása játszott kiemelt szerepet a tőkevonzó-képesség alakulásában. A vizsgálatok kiindulási éve 1990, amit indokol, hogy a globalizációs folyamatok felgyorsulása a világgazdaságban, az amerikai transznacionális vállalatok tevékenysége és az USA FDI értékeinek dinamikus növekedése is innen datálható. A legtöbb mutató széles körben a 2006-os évre található meg, ezen adatok esetében jelentősebb mértékű utólagos korrekció már nem várható.

A kutatás során számos tényező hatását kívántam megvizsgálni. A potenciálisan szóba jöhető változók (2. táblázat) jelentős részét az UNCTAD által kidolgozott, a működőtőke-vonzást mérő FDI Potenciál Index összetevői jelentik, de e mutatók körét további, általam fontosnak tartott változókkal egészítettem ki. Próbavizsgálatok után a táblázatban felsorolt változók végső kutatási fázisba történő bevonása mellett döntöttem. A változók kiválasztása során figyelembe vettem, hogy országos szinten milyen, a befektetésekre potenciálisan ható változók érhetők el viszonylag széles körben. Eredeti célom egy 1990-re és egy 2006-ra vonatkozó **többváltozós lineáris regressziós modell** felállítása volt. Sajnos azonban számos – a befektetéseket befolyásoló – mutató publikálására 1990-ben még csak igen korlátozottan került sor, ezért összehasonlításra alkalmas regressziós modelleket számos próbaszámítás után sem tudtam felállítani. Emiatt döntöttem úgy, hogy lineáris regressziós modellt csak 2006-ra vonatkozóan alkalmazok. Ugyanakkor a tőkevonzó-képesség és a befektetést befolyásoló tényezők közötti összefüggéseket 1990-re és 2006-ra is megvizsgáltam a **Pearson-féle korrelációs** együttható segítségével. (A vizsgálatba bevont változók esetében az adatok forrását külön táblázatban foglaltam össze – 7. melléklet.)

A korrelációs vizsgálatok során a stock és flow típusú mutatókkal, valamint a 2. táblázatban is szereplő tőkevonzó-képességgel összefüggésben állható mutatókkal számoltam. A flow típusú mutató évenként nagy fluktuációval jellemezhető, amit az esetek döntő részében nem magyarázhatunk a fogadóország társadalmi, gazdasági és politikai viszonyaiban bekövetkezett jelentős változásokkal. A háttérben sokkal inkább a vállalati hálózaton belüli tőkeátcsoportosításról van szó. Ezért a szöveges elemzésnél a stock adatokra helyezem a hangsúlyt.

Az amerikai **FDI stock** mutató mindkét vizsgált évben pozitív, viszonylag erős vagy legalábbis közepes és szignifikáns kapcsolatban volt az **adott országban már befektetett tőkével** (agglomerációs hatás), a **szolgáltatásexporttal**, a **nyersanyagkivitellel**, a **főleg a további feldolgozásra szánt gépipari alkatrészek importjával és a piac nagyságával** (GDP, GDP/fő). A befektetett amerikai tőkeállomány az előzőekhez képest gyengébb, de még értékelhető, szignifikáns és pozitív kapcsolatban állt az országhoz tartozó tényezőkkel, a szolgáltatások GDP-ben mért arányával, valamint az egy főre jutó energiafogyasztással. Egyik évben sem volt viszont értékelhető összefüggés az FDI stock, valamint az USA-tól való távolság, a népességszám, az export GDP-ben mért aránya és GDP növekedési rátája között.

Regionális viszonylatban is érdemes az összefüggéseket feltárni. A **népességszám** és az FDI adatok között csak Európában volt értékelhető erősségű és szignifikáns kapcsolat (1990-ben még közepes erősségű, 2006-ban azonban már csak gyenge kapcsolatot mérhető). A **piac nagysága**, a **nyersanyagexport és a gépipari alkatrészek importja**, valamint a **szolgáltatásexport** valamennyi térség esetében pozitív, szignifikáns és legalább közepes erősségű kapcsolatban állt a beruházott tőkeállománnyal (igaz ez 1990-re és 2006-ra vonatkozóan is). Az amerikai FDI stock és **egy főre jutó GDP**, valamint az **országkockázati tényezők** közötti kapcsolat szorossága mindkét vizsgált évben az amerikai és az ázsiai kontinensen volt a legerősebb. A **felsőfokú képzésben résztvevők népességben belüli aránya** 1990-ben és 2006-ban is az amerikai kontinensen állt legerősebb összefüggésben az USA befektetői által eszközölt tőkeberuházásokkal, míg Európában csak igen gyenge kapcsolat volt mérhető a két mutató között. 1990-ben az **egy főre jutó energiafogyasztás** a legtöbb kontinensen nem volt kapcsolatban a tőkevonzó-képesség alakulásával, csak az amerikai kontinens esetében volt kimutatható a két változó közötti szoros összefüggés. 2006-ra azonban változott a helyzet: az amerikai kontinensen a kapcsolat közepes erősségűvé mérséklődött, de közepes erősségűvé és szignifikánssá vált a mutatók közötti összefüggés Afrika és a Közel-Kelet esetében is. Az **úthálózat sűrűsége** 1990-ben még leginkább Európában állt pozitív kapcsolatban az amerikai tőkével, ám 2006-ban már Afrikában és a Közel-Keleten, valamint Ázsiában volt a legerősebb a két mutató közötti összefüggés. A vizsgált években a **szolgáltatások GDP-ben mért aránya** és az amerikai FDI stock értéke között mért kapcsolat Ázsia és Amerika esetében volt a legerősebb, de esetükben is csak közepes erősségű összefüggésről beszélhetünk. A **GDP növekedési rátája** valamint az FDI stock mutatója között egyik évben sem volt a kapcsolat erős és szignifikáns. A **GDP százalékában mért export** is csak Ázsiában, és csak gyengén,

valamint csak 2006-ban állt szignifikánsan összefüggésben az amerikai vállalatok által befektetett tőkeállománnyal. Az **Egyesült Államoktól való távolság** tőkevonzásra gyakorolt negatív hatása az amerikai és az európai kontinensen volt a legerősebb (de ez is csak gyenge erősségű kapcsolatot jelent). Amerikában továbbra is Közép-Amerika (beleértve a Karib-térséget is) és Kanada a legfőbb célterülete az amerikai befektetéseknek. Európát illetően az USA-tól való távolság és az amerikai tőkeállomány közötti kapcsolat némileg szorosabb lett 2006-ra. Ennek hátterében feltételezhetően az áll, hogy 1990-ben még a közép- és kelet-európai államok jelentős része nem került be az amerikai érdekszférába. 2006-ban viszont már ezen államok jó része is a vizsgálat tárgyává vált, azaz a vizsgálatba bevont európai földrajzi tér kiterjedtebb lett, mint 1990-ben volt. Mivel azonban az amerikai befektetéseknek csupán 2-3%-a érkezett a térségbe, a nagyobb európai térben a kelet-nyugati különbségek (már ami az amerikai tőke területi megoszlását illeti) hangsúlyosabbak lettek, mint ahogy azok az 1990-ben vizsgált térben voltak.

2. táblázat. Az amerikai befektetéseket meghatározó tényezők 1990-ben és 2006-ban (Pearson-féle korrelációs együttható alapján)

1990	Világ		Amerika		Afrika+Közél-Kelet		Ázsia		Európa	
	Stock	Flow	Stock	Flow	Stock	Flow	Stock	Flow	Stock	Flow
	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r
USA-tól való távolság	-,201	-,171	-,318	-,353	,131	-,038	-,049	,178	-,295	-,155
Relatív mutatók										
Országkockázati Index	,340	,395	,457	,555	,280	,168	,446	,321	,264	,443
Felsőfokú képzésben résztvevők népességen belüli aránya	,411	,384	,727	,696	,420	,132	,480	,568	,095	-,106
GDP/fő	,442	,545	,964	,914	,251	,087	,807	,559	,248	,536
GDP növekedési ráta - 1980-1990	,017	-,020	,285	,299	,079	,009	-,076	-,178	,077	-,066
FDI stock/fő	,369	,436	,869	,888	,384	,364	,238	,285	,340	,412
Export a GDP %-ában	-,038	,013	,012	,011	,073	,007	-,103	-,078	,042	,224
Szolgáltatás a GDP %-ban	,345	,363	,488	,561	,120	-,208	,484	,554	,279	,287
Energiafogyasztás/fő	,246	,223	,802	,905	,132	-,020	,224	,215	,046	-,016
Útsűrűség (km/km ²)	,051	,042	-,101	-,134	-,083	-,097	,238	,049	,461	,324
Abszolút mutatók										
Népességszám	,002	-,010	,273	,366	,262	,476	-,151	-,172	,590	-,016
GDP	,529	,302	,871	,890	,680	,544	,824	,304	,655	0,172
FDI stock	,894	,443	,991	,952	,880	,794	,530	,268	,947	,153
Nyersanyagexport (USD)	,698	,498	,947	,939	,758	,613	,477	,347	,638	,181
Gépipari alkatrészek importja (USD)	,730	,443	,977	,988	,690	,411	,538	,183	,824	,210
Szolgáltatásexport (USD)	,646	,389	,964	,994	,634	,384	,874	,351	,688	,225
N	87	81	21	20	26	27	19	18	21	17

2006	Világ		Amerika		Afrika+Közel-Kelet		Ázsia		Európa	
	Stock	Flow	Stock	Flow	Stock	Flow	Stock	Flow	Stock	Flow
	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r
USA-tól való távolság	-,159	-,123	-,321	-,031	-,110	-,139	,060	,053	-,372	-,436
Relatív mutatók										
Országkockázati Index	,417	,366	,588	,293	,331	,426	,626	,439	,344	,355
Felsőfokú képzésben résztvevők népességen belüli aránya	,371	,216	,750	,154	,477	,394	,338	,144	,210	,228
GDP/fő	,435	,410	,905	,196	,457	,443	,687	,438	,376	,418
GDP növekedési ráta - 1995-2005	-,122	-,029	,085	,069	,082	,071	-,267	,106	-,203	-,088
FDI stock/fő	,325	,372	,683	,139	,540	,481	,343	,531	,379	,484
Export a GDP %-ában	,067	,146	,081	,210	,038	,345	,332	,631	,041	,135
Szolgáltatás a GDP %-ban	,315	,260	,334	,355	,034	-,060	,528	,440	,293	,240
Energiafogyasztás/fő	,202	,171	,584	,194	,404	,347	,312	,243	,136	,251
Ütsűrűség (km/km ²)	,296	,320	-,150	-,121	,524	,324	,416	,475	,265	,276
Abszolút mutatók										
Népességszám	,032	,038	,317	,410	,122	-,178	-,039	,229	,278	,134
GDP	,529	,319	,852	,451	,533	,299	,579	,335	,572	,361
FDI stock	,771	,612	,929	,474	,598	,191	,478	,602	,804	,620
Nyersanyagexport (USD)	,474	,346	,911	,341	,400	,397	,527	,456	,449	,394
Gépipari alkatrészek importja (USD)	,579	,413	,957	,629	,571	,386	,514	,720	,598	,407
Szolgáltatásexport (USD)	,753	,589	,973	,286	,623	,251	,722	,715	,784	,586
N	113	104	22	20	34	28	20	21	37	35

A táblázatban **kiemelt értékek** esetén az összefüggés legalább 95%-os valószínűséggel állítható szignifikáns).

A többváltozós lineáris regressziós vizsgálat során **független változóként** már csak a stock típusú FDI mutatókat vettem figyelembe. A **magyarázó változók** (3. táblázat) körét próbavizsgálatok után választottam ki. A kiválasztás során egyrészt törekedtem arra, hogy a változók valóban hatással legyenek a tőkevonzó-képességre, másrészt arra is figyelmet fordítottam, hogy minden esetben relatív mutatókkal számoljak. Mivel végül 51 országot tudtam a vizsgálatba bevonni, nem volt érdemben lehetőség térségenkénti regressziós vizsgálatok végzésére.

2006-ban, világszinten, a modellbe beépült változók együttesen 60%-ban (korrigált R²) magyarázták az amerikai külföldi működőtőke-befektetések alakulását. Az egy főre jutó befektetett tőkeállomány leginkább az úthálózat sűrűsége, az egy főre jutó feldolgozóipari termékimport, a piaci potenciált tükröző GDP/fő mutató és a piaci protekcionizmus mértéke (a feldolgozóipari termékek importvám-szintjével mérve) szerint tagolódik. De pozitív és szignifikáns hatása volt a gazdasági növekedésnek és a felsőfokú képzésben résztvevők arányának is. A vállalati jövedelmet terhelő adókulcsok is szignifikánsan befolyásolták a tőkebefektetést. Minél alacsonyabb volt egy adott országban a jövedelemadó-kulcs, annál valószínűbb volt, hogy magasabb az egy főre eső befektetett tőkeállomány.

**3. táblázat. Az amerikai befektetéseket befolyásoló tényezők 2006-ban
(regressziós modell alapján)**

Korrigált R²=,604 (N=51)	Standardizált koefficiens -β	Szignifikancia
Útsűrűség (km/km ²)	,380	,002
Egy főre jutó feldolgozóipari termékimport	,352	,004
GDP/fő	,306	,033
Feldolgozóipari termékek importvámja	,284	,032
GDP növekedési ráta (1995-2005)	,276	,006
Felsőfokú képzésben résztvevők népességen belüli aránya	,206	,065
100 — vállalati jövedelemadó-adókulcs rátája	,206	,037

A vizsgálatok igazolták, hogy az UNCTAD által nem tradicionálisnak definiált tényezők szerepe valóban egyre erősebb a tőkevonzás szempontjából. A korrelációs vizsgálatok esetében mindkét évben a legfontosabb tényező az agglomerációs hatás volt, vagyis a tőkeexportra nagyon erősen hat a már befektetett tőke mennyisége (ez részben az egyre erősödő reinvesztációval is magyarázható). A világgazdasági folyamatoknak megfelelően 2006-ra csökkent a nyersanyagexport és a gépipari alkatrészek importjának szerepe a tőkebefektetéseket motiváló tényezők között. Ez szoros összefüggésbe hozható azzal, hogy az amerikai FDI outflow is egyre kisebb mértékben áramlik a primer és a szekunder szektorba. Napjainkban a kihelyezett tőke ágazati megoszlására a tercier szektor dominanciája jellemző (részletesebben lásd később). A korrelációs vizsgálat alapján már 1990-ben is kiemelt szerepe volt a tőkevonzásban a szolgáltatásexportnak, s korreláció értéke 2006-ra tovább növekedett.

A regressziós modellbe sikerült néhány olyan magyarázó változót is beépíteni, melyek az állami szerepvállalással szorosan összefüggnek (importvámok, vállalati jövedelemadó-kulcsok). A változók kiválasztásánál az állam szerepét hangsúlyozó tényezőket is szerettem volna jobban kiemelni. A statisztikai adatok hiányosságai sajnos ezt nem tették lehetővé. Megítélesem szerint a beruházás-ösztönzés és az adópolitikák esetében is jelentős összefüggést lehetne kimutatni (a későbbi fejezetekben, elsősorban a szakirodalom feldolgozása alapján, ez igazolható is).

5. Az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-kivitelének időbeli változásai

A fejezet legfontosabb célkitűzése, hogy bemutassa az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek alakulását az 1960-as évek közepétől napjainkig (flow típusú mutató alapján). Kiemelt kutatási kérdés, hogy **a jelentős világgazdasági fordulópontok, események hogyan hatottak az amerikai tőke kivitel alakulására**, illetve, hogy az USA részesedése hogyan alakult a világ tőkeexportálási folyamataiban. A fejezet a tőkebefektetési adatok elemzése mellett vizsgálja az amerikai vállalatok szerepének, súlyának alakulását a világ legjelentősebb vállalatai között is, hiszen a TNC-k kiemelt jelentőségűek a tőkebefektetési folyamatokban. Ezen vizsgálatok segítségével igazolhatóvá válhat a hipotézisek közül egyrészt, hogy az USA tőkeexportját jelentős mértékben befolyásolják a világgazdasági folyamatok. Másrészt kimutathatóvá válik az Egyesült Államok szerepének változása a nemzetközi tőkebefektetések terén.

5.1. Az USA működőtőke-kivitelének alakulása 1966 és 2007 között

Az Egyesült Államok tőkeexportjában bekövetkező változásainak kimutatását az **FDI outflow** adatok segítségével végeztem el. Az adatok növekvő és csökkenő tendenciája adta a támpontot az egyes szakaszok lehatárolására (3. ábra).

Az 1966-tól 2007-ig terjedő időszakot a következő szakaszokra osztottam fel:

- **1966 és 1979 között** szinte folyamatos, de viszonylag (a későbbi időszakokhoz képest) lassú növekedés mutatható ki a tőkeexport alapján. Ebben a szakaszban az Egyesült Államok által kihelyezett tőke mennyisége körülbelül az ötszörösére emelkedett.

A tőke kivitel növekedését elősegítette, hogy az 1930-as évek óta nem volt súlyos gazdasági válság az országban. **1969-70-ben válság jellegű visszaesés ugyan kialakult, de a válság elmélyülését az állami gazdaságpolitika megakadályozta** (fontosnak tartom kiemelni, hogy az állam szerepe válság idején már ebben az időszakban is jelentős volt). Az 1972-73-as fellendülés azonban 1974-ben ismét válságba torkollott (Simai 1974), melynek hatására egy kisebb mértékű visszaesés kimutatható az FDI adatokban is.

A válság kialakulásában jelentős szerepet játszott, hogy a gyorsan növekvő kereslet miatt a nyersanyagok árai nagyon megemelkedtek, a legsúlyosabb problémát az 1973-as kőolajár-robbanás jelentette. Az 1974-es visszaesést követően azonban 1979-ig ilyen mértékű

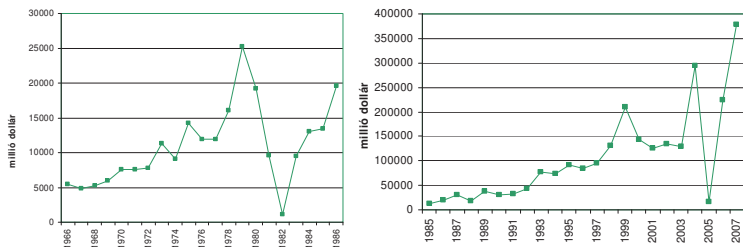
csökkenést már nem lehet kimutatni a működőtőke-exportban. 1979-ben rekord nagyságú befektetések realizálódnak, ami a kiindulási évtől számítva a legmagasabb értéket jelenti.

- **Az 1979 és 1982 közötti** rövid szakasz korábban nem tapasztalt folyamattal jellemezhető. Rendkívüli mértékben **visszaesett az USA tőkekihelyezése**, 1982-ben még a kiindulási év (1966) tőkemennyiségének is csak körülbelül 1/5-e áramlott ki az országból. Az volt napjainkig a leghosszabb visszaesési periódus az USA tőkekihelyezésében.

A visszaesés legfontosabb okának az tekinthető, hogy az 1979-es, második kőolajár-robbanás után az Egyesült Államokban is kibontakozott a gazdasági válság, mely 1982-ben érte el a mélypontját. **Az amerikai kormány a gazdaság hanyatló szektorainak hatását hatalmas állami költségvetési deficittel ellensúlyozta** (Simai 1984). (Az állam szerepe ismét előtérbe kerül, és ezt tapasztaljuk a jelenlegi gazdasági válság esetében is!)

Az USA tőkekihelyezésében megjelenő csökkenés a kőolajválságok kedvezőtlen hatásaival, valamint az 1982-es világgazdasági recessziós folyamatokkal magyarázhatók, melyek a világ minden térségében kedvezőtlenül hatottak a tőkekitételre. Kimutatható, hogy a tőkebefektetések csökkenése nem csak az USA-ra jellemző ebben az időszakban, hanem a világ összes többi jelentős befektető országára is (bár ennek mértéke nemzetgazdaságonként jelentősen eltért).

3. ábra. Az USA FDI outflow alakulása (1966-2007)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

- **1982 és 1987 között** ismét folyamatosan emelkedik az amerikai tőkeexport, a tőkekitétel értéke harmincszorosára nőtt.

Az 1982-es év a világgazdaság egészére nézve is fordulópontnak tekinthető. A recesszió után a világgazdaság szerkezeti átalakulása új irányt vett, egy tőke- és technológia-intenzív szakasz vette kezdetét (Bernek 1999; Gál 2000). Az 1982-es évet követően a külföldi működőtőke-befektetések rendkívüli dinamizmusa nem magyarázható kizárólag a recesszió

végével, a világgazdaság fellendülésével. A világkereskedelem és a világgazdaság növekedését is sokszorosán meghaladó ütemű fejlődés arra utal, hogy e tendenciaváltozások mögött a világgazdaság strukturális átrendeződése, a gazdasági tevékenységek globalizálódása húzódnak (Hamar 1995).

Az 1980-as évektől az amerikai TNC-k tevékenységét meghatározza az ún. „globális optimalizáció”¹³, melynek hatására egyre dinamikusabban növekszik a külföldi leányvállalatok létrehozása, ez pedig jelentős mértékben hozzájárul az FDI outflow értékek emelkedéséhez.

- **1987 és 1999 között a tőke kivitel rendkívüli mértékben megemelkedik.** Ebben a periódusban a korábbi szakaszokhoz viszonyítva erőteljes fluktuáció mutatható ki, a jelentős növekedéseket kisebb visszaesések szakítják meg. A visszaesések ellenére tíz év alatt 6,5-szeresére nőtt a tőkebefektetések nagysága.

Az USA FDI outflow értékek dinamikus növekedése a **globalizáció elmélyülését, a transznacionális vállalatok szerepének növekedését**, az 1980-as években kibontakozó tőke- és technológia-intenzív világgazdaság kiteljesedését bizonyítja. 1994-től a tőkekihelyezések emelkedéséhez hozzájárult a **Clinton-doktrína** is, mely szerint az új nemzetközi rend alapja a gazdaság elsődlegessége. Az amerikai TNC-k sikerének egyik legfontosabb eleme a piacbővülés. Ezt az állam a saját eszközeivel oly módon tudja előmozdítani, hogy bi-, illetve multilaterális megállapodásokat köt, amik segítik a vállalatok tevékenységét. A megállapodások a külföldi tőkeáramlások útjában álló akadályok lebontását is próbálják elősegíteni (például a NAFTA). A doktrína jelentősége a külföldi befektetések szempontjából az ún. Emerging markets (feltörekvő piacok például: Kína, közép- és kelet-európai országok) meghatározása, mely térségekkel, nemzetgazdaságokkal a fokozódó gazdasági kapcsolatok kiépítése kiemelt feladat

- A **1999** óta eltelt időszakot rendkívül erős fluktuáció jellemzi, ezért a szakaszolás a következő néhány esztendő adatainak ismeretében végezhető csak el. Az 1990-es évek második felében tapasztalható dinamikus növekedés megtorpan, sőt **2000-ben és 2001-ben** az **Egyesült Államok tőkekihelyezései jelentős mértékben visszaestek**. Ennek háttérében egyértelműen az ország csökkenő gazdasági teljesítménye, **a 2001-re kialakult amerikai gazdasági recesszió állt**.

¹³ A TNC-k üzleti stratégiájában horizontális és vertikális „globális optimalizációt” különböztetünk meg. A fent jelölt esetben a **vertikális „globális optimalizációról”** beszélünk, ami azt jelenti, hogy költséghatékonytágot figyelembe véve a vállalat egy termék előállításának munkaszakaszait különböző országokba telepíti. (Bernek, 2002)

Az Egyesült Államok gazdaságát már az ezredforduló előtti négy-öt évben egyensúlytalanságok jellemezték (és napjainkban már tudható, hogy hasonló kiváltó okok miatt az ezredforduló után is), melynek hátterében a beruházások és a fogyasztás megalapozatlan emelkedése állt. Már évek óta jellemző tendencia volt a magán-megtakarítások csökkenése, a vállalati eladósodás, valamint a részvényárfolyamok irreális növekedése – különösen a high-tech ágazatok területén. Mindezek hatására 2000 utolsó negyedévére a gazdasági folyamatok terén jelentős visszaesés következett be (Csáki 2002; Hoós 2002).

Ezt az időszakot a nemzetközi szakirodalom többféle jelzővel is illeti: pénzügyi luftballon, hitel-buborék effektus, IT bubble... A pénzügyi szektor dinamikus fejlődését (túlfejlődését, felfúvódását) a reálgazdaság nem tudta követni, ez pedig egyensúlyzavarhoz vezetett az amerikai nemzetgazdaságon belül.

Az információs technológiai dekonjunktúra kialakulása is hozzájárult a recessziós folyamatok felerősödéséhez. Az Egyesült Államokban az „IT bubble” kipukkadását jelezte a NASDAQ index zuhanása, a csődbe jutott IT-vállalatok növekvő száma is. A részvényárak zuhanása miatt jelentősen módosultak a vállalati profitkilátások és a korábban meghatározott beruházási terveket is módosítani kellett. Az amerikai TNC-k a hazai recesszió miatt csökkentették termelésüket és szinte a világ minden térségében munkaerőt bocsátottak el. Mindezek hatására csökkent az FDI outflow mértéke is (Hoós 2002).

Az 3. ábrán látható hosszú periódust vizsgálva megállapítható, hogy **nem a 2000-2001-es visszaesés tekinthető különlegesnek, sokkal inkább az 1990-es évek végére jellemző kimagasló növekedési ráták**. Ez azonban nem csak az Egyesült Államok tőkeexportjában mutatható ki, világszinten is hasonló folyamatok játszódtak le. Az 1990-es évek eleji világgazdasági recesszió következtében a közvetlen beruházások állományának növekedése a világ egészét tekintve stagnált, majd újra rendkívül gyors növekedésnek indult. 1994 és 1999 között megháromszorozódott az FDI állománya. Ebben az időszakban rendkívüli mértékben felgyorsult a tőkekoncentráció (Bernek-Farkas 2002).

Az Egyesült Államok esetében azonban a 2000. évben eltérést tapasztalhatunk a világtendenciától. **2000-ben** ugyanis a világ FDI outflow értéke még növekedett, az USA tőkekihelyezése viszont csökkent, mely azt jelzi, hogy az Egyesült Államokban a gazdasági recesszió már ekkor megkezdődött.

2001-ben az FDI adatok már világszinten is jelentős mértékben visszaestek. Az FDI outflow értékek világszintű csökkenését részben az Egyesült Államok alacsony

tőkeexportja okozta, de a Triád többi tagjának befektetései terén is hasonló visszaesés mutatható ki. Az USA esetében a lassuló gazdasági növekedés mellett feltételezhetően a 2001. szeptember 11-ei események tovább súlyosbították a helyzetet. A többi jelentős befektető csökkenő teljesítményének következtében az USA ebben az évben is a világ legnagyobb FDI exportáló országa volt (bár az értékek az 1998-as szint alá estek vissza)(World Investment Report 2002).

A 2004-2005-ös esztendőben korábban soha nem tapasztalt növekedést, majd visszaesést figyelhetünk meg az FDI outflow adatok esetében. **2004-ben a vizsgált időszakon belül a legnagyobb mennyiségű tőkekihelyezésre került sor. 2005-ben azonban a kihelyezett tőke mennyisége az 1970-es évek végét jellemző szintre zuhant vissza!** A világszintű tőkebefektetések terén is csökkenés jellemző erre az esztendőre, azonban a visszaesés mértéke jóval alacsonyabb, mint az Egyesült Államok esetében. A világ összes országának FDI outflow értéke 5%-kal, a fejlett országoké 6%-kal csökkent - melyhez nagymértékben hozzájárult az USA tőkeexportjának alakulása is (World Investment Report 2006). A kérdés az, hogy mi okozhat az Egyesült Államok esetében ilyen mértékű visszaesést, ami ráadásul eltér a világtendenciáktól is?

Ezen két esztendő működőtőke-kihelyezésében bekövetkezett változások arra utalnak, hogy az FDI áramlására nem kizárólag a világ-, illetve nemzetgazdasági és politikai tényezők vannak hatással, hanem **egyre jelentősebb szerepet kapnak a kihelyező és a befogadó országok gazdaságpolitikai sajátosságai** (elsősorban az adópolitika és a beruházás-ösztönzés) is. Az FDI outflow értékek drasztikus változásának hátterében, a korábbiaktól eltérően, nem gazdasági válság vagy recesszió állt. Az USA esetében is jelentősen megváltozik a vállalatok stratégiája az adószabályok változásának következtében. 2004-ben egy munkahelyteremtést ösztönző törvényt fogadtak el az Egyesült Államokban (American Job Creation Act, 2004). **A törvény a külföldi működőtőke-kihelyezések alakulását is jelentős mértékben befolyásolta azáltal, hogy a kormány az amerikai anyavállalatok esetében a leányvállalatoktól kapott osztalékot terhelő adót (Repatriation Tax) 35%-ról 5,3%-ra csökkentette.** A törvény hatására a leányvállalatok 2005-ben kiemelkedően magas osztalékot fizettek ki az anyavállalatoknak – sokszor többet, mint az adott leányvállalat évi nyeresége volt. Mindezek következtében a reinvesztíció értéke az USA FDI outflow értékén belül negatív előjelű lett, amire 1950 óta nem volt példa. A törvényt 2004 októberében fogadták el, ezért módosító hatása csak ebben a két esztendőben érzékelhető (Ibarra–Koncz 2007; Koncz–Yorgason 2005, World Investment Report 2006).

Az FDI outflow értéke **2006**-ban és **2007**-ben is erőteljesen növekedett (a világtendenciával megegyezően), így 2007-re az USA tőkekihelyezése elérte a vizsgált időszakban a legmagasabb értéket.

A **2007-es tőkeberuházási adatok ugyan még növekedést mutattak**, de a gazdasági elemzések már jelezték, hogy az év második felében az Egyesült Államokból kiinduló pénzügyi- és hitelválság vette kezdetét, mely mélyen érintette a pénzügyi piacokat és likviditási problémát okozott számos európai országban is. Ezek a kedvezőtlen hatások természetesen befolyásolják a tőkeexportot is. Az USA gazdasági növekedés-lassulásának kedvezőtlen hatásai feltételezhetően a világ számos országában, részben az FDI outflow visszaesése miatt (hiszen recesszió idején mindig visszaesik a tőkekihelyezések értéke), kedvezőtlen gazdasági folyamatokat indukálhat. Hosszú távon pedig a pénzügyi központok, a bankok likviditása és a hitelkínálat alakulása lesznek a befolyásoló tényezők.

A **2008-as** év előzetes adatai és a transznacionális vállalatok termelés-csökkenéséről, gyárbezárásairól szóló hírek alapján valószínűsíthető, hogy a tőkeexport terén jelentős visszaesés következik be. A makro- és mikrogazdasági problémák, a pénzügyi bizonytalanság természetesen befolyásolják a vállalatok FDI kihelyező képességét is, mely várhatóan a következő években csökkenő tőkekiexportot idéz elő. Ezzel viszont igazolható, hogy az FDI adatokkal is kimutatható az ún. „bubble-effect”, a pénzügyi luftballon, hiszen a 2000-2001-es és a jelenlegi visszaesést (várhatóan 2008-2009) is kimagaslító, dinamikus növekedés előzte meg, s ezután következett be mindkét esetben a „kipukkanás”, vagyis a kihelyezett tőke mennyiségének visszazuhanása.

A világszintű és az amerikai FDI outflow visszaesése a következő évekre is valószínűsíthető. Az viszont kérdéses, hogy a csökkenés milyen mértékű lesz és hány esztendő fog érinteni. Visszaáll-e a tőkekihelyezés a korábbi szintre, vagy ismételten egy szerkezeti átalakulás fogja jellemezni a világ gazdaságot, mely jelentős mértékben módosíthatja az FDI tendenciákat is?! A következő esztendő FDI adatainak ismeretében a további kutatások kiemelt célkitűzése annak feltárása, hogy a markáns visszaesési periódusok esetében milyen területi sajátosságok mutathatóak ki. Mely térségek lehetnek a vesztesei, illetve a nyertesei egy több évet érintő csökkenő tőkeexportnak?

Az FDI outflow adatok időbeli változásának vizsgálatával kimutatható, hogy a jelentősebb változások általában szoros összefüggésben álltak a világ gazdaságban, illetve az Amerikai Egyesült Államok nemzetgazdaságában lezajló folyamatokkal. Mivel azonban a működőtőke-befektetések közel 80%-át a transznacionális vállalatok hajtják végre, ezért a változások mögött a vállalati stratégiák átalakulása, változása is megfigyelhető. Ezen

stratégiákat pedig az érintett országok (a tőkét befogadó és kihelyező ország egyaránt) gazdaságpolitikájának (különös tekintettel a beruházás-ösztönzés és adópolitika) változása is erőteljesen befolyásolja. Jelen vizsgálat esetében megállapítható, hogy a legnagyobb mértékű visszaesést a tőkeexport terén nem a világ gazdasági körülmények változása idézte elő, hanem az amerikai kormány munkahelyteremtő intézkedése, mely jelentős változást okozott az adóterheket illetően.

Az állam szerepének fontossága kimutatható a recessziók, válságok megoldására tett intézkedéseik szempontjából is (igaz ez már az 1970-es évek elején és a jelenlegi válság esetében is). A „piac láthatatlan keze” ezért megítélésem szerint nem feltétlenül old meg mindent, vagyis a neoliberais gazdaságpolitika még az Egyesült Államok esetében sem tud mindig stabilitást nyújtani, sőt jelentős mértékben hozzájárult a jelenlegi gazdasági válság kialakulásához is. (Az állam gazdasági szerepvállalásának kérdőjelei természetesen komoly vitára adnak okot, melynek tisztázása azonban már jelentős mértékben eltér a disszertáció témájától.)

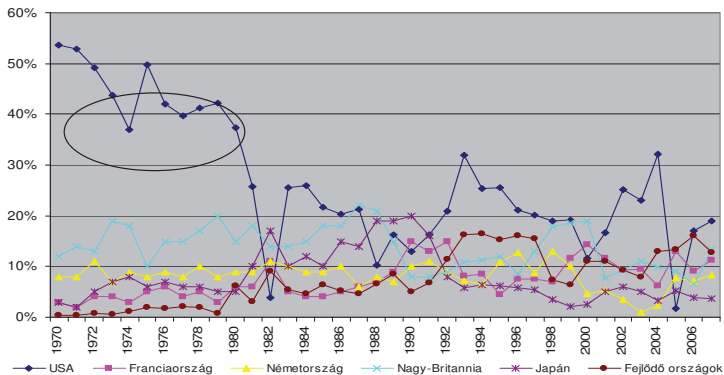
5.2. Az USA szerepe a világ működőtőke-kihelyezésében

Az Egyesült Államok kiemelkedő szerepe a működőtőke-export szempontjából vitathatatlan. Érdemes azonban az eredményeket más befektető országokkal, a világszintű tendenciákkal is összehasonlítani, ezáltal kimutatható az Egyesült Államok szerepének alakulása a nemzetközi tőkebefektetések rendszerén belül. A fejezet célkitűzése, hogy többféle aspektusból vizsgálva kimutassa a hipotézisként megfogalmazott amerikai dominancia csökkenését a működőtőke exportálásának terén. A hipotézis igazolása érdekében többféle mutatót is felhasználtam. Az elemzésekhez az FDI outflow és outward stock értékek megoszlását vizsgáltam világszinten. Mivel a TNC-k a legjelentősebb tőkebefektetők, ezért a vizsgálat kiterjedt az amerikai transznacionális vállalatok súlyának vizsgálatára a világ legfontosabb transznacionális vállalatai között. (A legjelentősebb amerikai transznacionális vállalatok felsorolása az egyes ágazatok jellemzésénél található.)

Az USA és a világ külföldi működőtőke-befektetéseinek növekedését összevetve megállapítható, hogy az 1980-as évek közepéig a világszintű és az amerikai FDI növekedési tendenciái megegyeztek. Ennek következtében arányait tekintve az USA részesedése a világon befektetésre kerülő tőke mennyiségéből nem változott. **1985 óta azonban az Amerikai Egyesült Államok részesedése a világ tőkeexportját tekintve fokozatosan csökken.**

Ezt támasztja alá Dicken vizsgálata is (Dicken 1998, 2003), mely szerint az Egyesült Államok részesedése a világ outward stock értékéből 1960 és 2000 között 47%-ról 21%-ra csökkent. Szerinte ez a csökkenés nem az USA gazdasági visszaesésének köszönhető – hisz az FDI éves növekedési rátája 1993-ban és 1994-ben is kétszámjegyű volt –, hanem a világ FDI mutatójának rendkívül nagyarányú emelkedésével magyarázható. Vagyis voltak olyan nemzetgazdaságok, melyek tőkebefektetési mutatói dinamikusabban nőttek, mint az Egyesült Államoké (Japán, Németország, Franciaország). A fejlődő országok megjelenése a tőkeexportáló országok között szintén jelentős mértékben módosította az arányokat. 1985-től a fejlődő országok transznacionális vállalatai is erősödő tőkeexporttal jellemezhetőek.

4. ábra. A világ FDI outflow megoszlása (1970-2007)

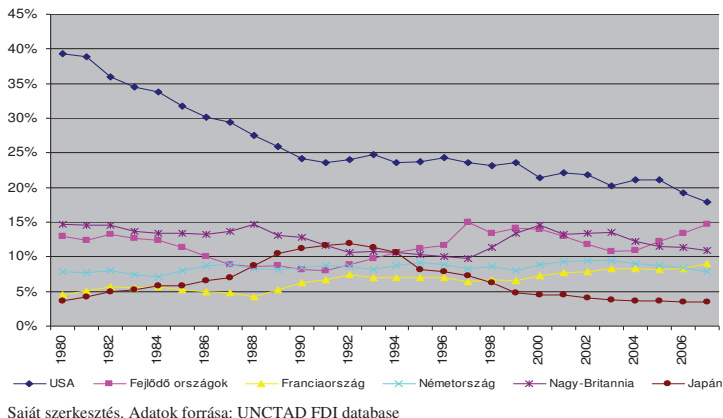

Saját szerkesztés. Adatok forrása: UNCTAD FDI database

Az FDI outflow adatok terén az Egyesült Államok 1970-ben még a világ összes tőkeexportjának 54%-ával rendelkezett (4. ábra). Ez rendkívül erős koncentrációt jelent, figyelembe véve azt is, hogy a versenytársak többsége 10%-os részesedést sem ért el.

Az USA dominanciája a működőtőke-kihelyezések terén fokozatosan csökkent, 1982-ben a világgazdasági recesszió idején érte el a mélypontját. Ezután ismét növekszik a tőkekihelyezés, de az Egyesült Államok súlya a működőtőke-export terén már soha nem éri el az 1970-es évek eleji szintet, 20-30% között stabilizálódik. A versenytársak többségére jóval alacsonyabb szintű emelkedés jellemző a százalékos adatokat tekintve. Kiemelkedő növekedés jellemzi azonban a fejlődő országokat, hiszen az 1970-es években az FDI outflow mindössze 3%-át birtokolták, az 1980-as években 10% körüli volt a részesedésük, és az 1990-es években már többször is 15-18%-ra növelték részarányukat.

5. ábra. A világ FDI outward stock megoszlása (1980-2007)

A stock típusú mutatók esetében az 1980-2007 közötti időszakra publikál adatokat az UNCTAD. Az 5.ábrán látható, hogy a stock adatok esetében sokkal kisebb fluktuáció jellemzi az egyes nemzetgazdaságok részesedését a világ outward stock értékéből. Ezen mutató alapján is megállapítható, hogy a 1980 és 2007 között az Egyesült Államok részesedése folyamatosan csökkent (39,3%-ról 17,9%-ra). A vizsgált időszakon belül körülbelül az első dekád idején, 1980-1990 között jelentős visszaesést tapasztalhattunk (39,3%-ról 24,1%-ra). Ez azért figyelemre méltó, mert 1982 és 1987 kivételével az USA ebben a periódusban folyamatosan **növelte a tőkeexportját, a stock adatokból a részaránya ennek ellenére jelentős mértékben csökkent.** Az 1990-1999 közötti időszakban az USA nagyjából állandósítani tudta a 23-24% közötti részesedését. Ezt viszont csak úgy tudta elérni, hogy ebben a periódusban megerősödtek a transznacionális vállalatok és jelentős mértékben növelték tőkeexportjukat. A harmadik szakaszban, 2000-2007 között ismét csökkenő tendencia jellemzi az amerikai részesedést a világ FDI stock értékéből, bár a visszaesés mértéke jelentősen eltér az első szakaszban tapasztalttól.

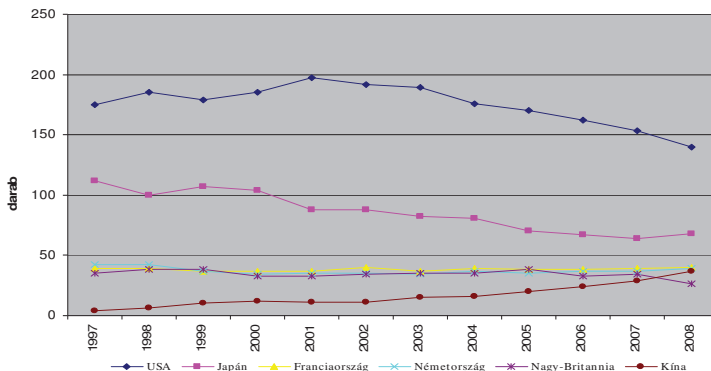
Az Egyesült Államok részesedése a vizsgált időszakon belül a felére esett vissza! Más országok esetében hasonló mértékű csökkenés nem mutatható ki, többségük részesedése állandó (10-15% közötti) vagy gyengén növekvő. Fontos azonban, hogy ezen országok összesített részesedése a világ outflow értékéből az 1980-as évek elején még 83% volt, 2007-re azonban 64%-ra csökkent. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a grafikonon jelzett országokon kívül egyre többen vesznek részt a nemzetközi tőkeexportálási

folyamatban, vagyis a legnagyobb exportálók szerepe fokozatosan csökken. Növekvő jelentősége van néhány európai nemzetgazdaságnak (Hollandia, Luxemburg, Svájc), az ún. BRIC országoknak (Brazília, Oroszország, India, Kína) valamint a délkelet-ázsiai országoknak is. Ez a tendencia véleményem szerint a korábban Dicken által megfogalmazott komplex, összetett világ gazdasági szerkezet kialakulását igazolja, melyben különösen az FDI alapján, a centrum-periféria relációk jelentősen átvértékelődnek.

A nemzetközi és az amerikai tőkebefektetési folyamatok változásában vitathatatlan szerepe van a transznacionális vállalatoknak. Kérdéses, hogy az FDI flow és stock adatok alapján kimutatható csökkenő amerikai dominancia a vállalati szinten is megjelenik-e?

Az amerikai vállalatok szerepének vizsgálatához egyrészt a **Fortune Magazin Global 500** listáját használtam fel. A Global 500 a vállalati árbevétel szerint, a profit nagysága alapján és a foglalkoztatottak száma alapján is elkészíti a világ legjelentősebb vállalatainak listáját. A másik forrást az **UNCTAD World Investment Reportja** jelentette. Az UNCTAD 100 legkiemelkedőbb vállalatot rangsorolja elsősorban a vállalati vagyon alapján, de készít rangsort a foglalkoztatottak és a leányvállalatok száma alapján is. Mindkét rangsor esetében az 1997-2008 közötti időszakot vizsgáltam.

6. ábra. A TNC-k megoszlása a Global 500 ranglista alapján

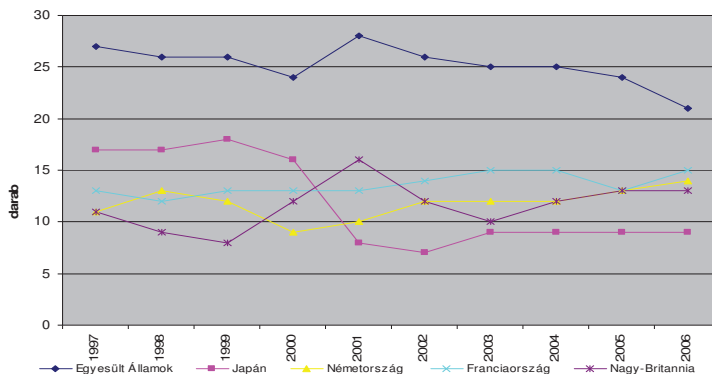
Saját szerkesztés. Adatok forrása: Fortune Global 500, 1998-2004, és <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500>

A Global 500 rangsora alapján, mely a vállalati árbevétel nagysága szerint állítja össze a vállalati rangsorát, kiemelkedően magas az amerikai TNC-k aránya (6. ábra). 175-190 amerikai vállalatot jegyeztek az 500 legfontosabb nagyvállalat között az 1990-es évek

második felében, ám számuk 2001-től fokozatosan csökken és napjainkra 150 alá esett. Hasonló csökkenés mutatható ki Japán esetében is. Az európai nagybefektető részaránya stabilnak mondható és nagyjából azonos nagyságú a részesedésük is. Fontos jelenségnek tartom például a kínai vállalatok megjelenését és fokozatos növekedését a legjelentősebb vállalatok rangsorában. A kínai vállalatok száma vizsgált időszakon belül négyről 37-re növekedett.

Hasonló tendencia mutatható ki az UNCTAD listája alapján, mely a vállalati vagyon szerint állította fel a vállalati rangsort (7. ábra). Az Egyesült Államok meghatározó szerepe ez alapján is alátámasztható, hiszen a 100 legjelentősebb vállalatnak negyede amerikai volt.

7. ábra. A TNC-k megoszlása a Word Investment Report rangsora alapján

Saját szerkesztés. Adatok forrása: UNCTAD Largest TNCs

A csökkenő részarány azonban e rangsor segítségével is igazolható, mert a 2001-ben még 28 amerikai vállalat került be a 100 legjelentősebb vállalat közé, 2008-ra viszont 21-re csökkent a számuk. Az európai országok esetében ismét a viszonylag stabil vállalati szám jellemző, míg Japán esetében ezen mutató alapján is a csökkenő tendencia igazolható. Mindkét rangsor esetében azon országok vállalatai növelték részesedésüket, melyek az outflow és outward stock esetében is erősödő pozícióval jellemezhetőek (például: Hollandia, Luxemburg, Kína, India, Dél-Korea...).

Szintén csökkenő értékek jellemzik az Egyesült Államokat az **Outward FDI Performance Index** alapján. E mutató kiszámításához az ország részesedését vizsgálják a világ FDI outward stock értékéből és ezt viszonyítják a világ GDP-jéhez való

hozzájárulásának mértékével. Ezen index segítségével az Egyesült Államok relatív működőtőke-exportőri pozíciója mutatható ki. Az 1980-as évek végén az USA a 25. helyet foglalta el a nemzetgazdaságok Outward FDI Performance Index alapján készített rangsorában. 1995-re már a 20. helyen szerepelt, de azóta fokozatosan hátrébb kerül a listán, 2006-ban csak a 39. helyre rangsorolták (World Investment Report 2005, 2006, 2007). Ez azt a tendenciát támasztja alá, hogy az USA szerepe csökken a tőkeexportálási folyamatban. Nem csak az országok rangsorában jellemzi visszaesés az Egyesült Államokat, hanem az index értéke alapján is. Az 1980-as évek végén 0,9 volt az Outward FDI Performance Index értéke, mely szerint nagyjából akkora mértékben járult hozzá az Egyesült Államok a világ tőkeexportjához, mint a világ GDP-jéhez. 2006-ra az index értéke 0,7-re csökkent, vagyis az USA szerepe csökkent az FDI outward stock adatok alapján (www.unctad.org/Templates/Webflyer.asp?docID=5215&intItemID=1907&lang=1).

Összefoglalva elmondható, hogy az Egyesült Államok a külföldi működőtőke-exportját (a gazdasági válság és az adózási feltételek változásának éveit leszámítva) a vizsgált időszakban növelni tudta. Ez a növekedés 1982 után a tőke- és technológia-intenzív világ gazdaságban, elsősorban a transznacionális vállalatok hatására, rendkívüli mértékben felerősödött. A dinamikusan növekvő tőke kivitel ellenére a világ összes FDI outward stock értékéből való részesedése 1980-2007 között a felére esett vissza (39%-ról 18%-ra). Ez egyrészt az EU és Japán növekvő befektetéseinek, másrészt a fejlődő országok tőkekihelyezők közti erősödésének köszönhető. A csökkenő részarány kimutatható az FDI outflow adatok alapján, valamint az USA transznacionális vállalatainak esetében is, hiszen a Global 500 és a WIR 100 legnagyobb vállalatait rangsoroló listáin is fokozatosan csökken az amerikai vállalatok száma.

6. Az Amerikai Egyesült Államok külföldi működőtőke-befektetéseinek területi jellemzői

A fejezet célkitűzése igazolni azt a hipotézist, miszerint az amerikai tőkeexport esetében az egyes térségek szerepe átalakul és a befektetési motivációk is változnak. A kutatási kérdések között ennek következtében kiemelt jelentőségű a területi változások kimutathatósága. Első lépésként felvázolom, hogy melyek az amerikai működőtőke export legfontosabb célterületei napjainkban. Majd arra keresek választ, hogy hosszabb időszakot vizsgálva vajon ezek a célterületek korábban is hasonló jelentőségűek voltak-e az USA számára? Kimutatható-e valamilyen változás a tőkebefektetések területi koncentrációjában? Elemzem, hogy az FDI területi megoszlását mely tényezők befolyásolják. Ehhez részben a hazai és a nemzetközi szakirodalom, részben a 4.4. alfejezetben ismertetett korrelációs vizsgálatok eredményeit használom fel. A hipotézis igazolása érdekében a jellemzett térségek, országok esetében vizsgálom azt is, hogy milyen tényezők járultak hozzá az FDI értékének növekedéséhez illetve csökkenéséhez. Az egyes nagytérségek, nemzetgazdaságok sajátosságainak ismertetésekor azonban a disszertációnak nem célja komplex gazdasági és társadalmi jellemzést adni, csupán azon tényezők rövid ismertetésére kerül sor, amik jelentős mértékben befolyásolják a tőkevonzó-potenciál alakulását.

(A területi folyamatok jellemzése során alkalmazott felosztást a 3. melléklet tartalmazza.)

A vizsgálati periódus utolsó évében (2007) az Egyesült Államok tőkekihelyezésének legfontosabb célterületei a fejlett európai országok voltak. Az amerikai FDI outflow 58%-a realizálódott ebben a térségben. A latin-amerikai térség 10, a NIC országok (Newly Industrialized Countries) 8, Kanada pedig 6 százalékkal részesedett a tőkeexportból. A Latin-Amerikába irányuló befektetések 77%-a a közép-amerikai térségbe érkezett. Dél-Amerika mindössze 23 %-át koncentrált a térségbe irányuló amerikai befektetéseknél. A többi nagytérség 5% alatti részesedéssel jellemezhető (például: Kína, India 2%, Közép- és Kelet-, és Délkelet-Európa 3%, Közel-Kelet 2%, Afrika 1%). A 8. ábrán az amerikai tőkebefektetések célterületeinek csoportosítása látható (elsődleges célterület: 15% fölötti részesedés; másodlagos célterület: 5-15% közötti; harmadlagos célterület: 5% alatti részesedés az amerikai FDI outflow értékéből).

A world map illustrating the distribution of investment destinations categorized into three types:

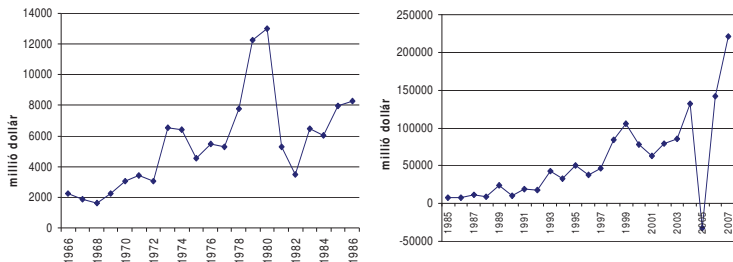
- Elsődleges célterület (Primary):** Dark green. Includes Canada, the United States, Mexico, Brazil, and several countries in Europe and Southeast Asia.
- Másodlagos célterület (Secondary):** Medium green. Includes the United Kingdom, France, Germany, Italy, Spain, and several countries in Europe and Southeast Asia.
- Harmadlagos célterület (Tertiary):** Light green. Includes Russia, China, India, and most other countries in Africa, Asia, and Oceania.

A következőkben azt vizsgálom, hogy a jelenlegi befektetési sorrend hogyan alakult ki, milyen területi változások mutathatóak ki 1966 és 2007 között az Amerikai Egyesült Államok tőkeexportjában (FDI outflow). Egy-egy térség esetében a tőkeexport növekedése vagy csökkenése mivel magyarázható? Az elemzés során előtérbe kerül, hogy melyek azok a speciális, a térségre jellemző tényezők, amik befolyásolták az átalakulási folyamatokat. Az egyes nagytérségek jelentőségének bemutatásán kívül ismertetem a térségen belüli domináns célszörzrögek jellemzőit is. Ennek segítségével kimutathatóvá válik a célszörzörök ártértékölödő szerepe is. Az egyes nagytérségeken belüli vizsgálatok lehetőségét a részletes adatok elérhetősége determinálta.

Az 1960-as évek közepétől napjainkig az amerikai tőkeexport **mindvégig kiemelkedő** jelentőségű célterülete a **fejlett európai** országok csoportja (a 15 tagú Európai Unió, illetve Svájc és Norvégia). Az Egyesült Államok működőtőke-kivitele a térségbe 1966-1980 között emelkedett, majd 1982-ig erősen csökkent (9. ábra). Az outflow adatok alapján kimutatható karakteres mélypont 1982-ben az amerikai vállalatok világgazdasági recesszióra adott válaszaként értelmezhető, hiszen válság idején a vállalatok nemzetközi terjeszkedése csökken, s ez a csökkenés még a legfontosabb célterületek esetében is elkerülhetetlen. Az 1982-es mélypont után, kezdetben mérsékelt növekedés mutatható ki, melyet az 1990-es évek elejétől, jelentős fluktuációval ugyan, de rendkívül dinamikus

növekedés követett. A 2000-2001-es recesszió idején, a korábban vázolt vállalati FDI stratégiák következtében ebbe a térségbe is csökken a kihelyezett tőke mennyisége. A 2004-es év példa nélküli emelkedése a tőkekivitel terén (ami az USA FDI outflow egészére is jellemző volt) ezen nagytérség FDI adataiban is megjelent. A vizsgált időszakon belül **2005 az egyetlen olyan év, amikor az FDI outflow negatív értékű lett. Ez azonban a fejlett európai országok esetében nem jelentett tényleges tőke kivonást.** Az FDI értéke jelen esetben azért lett negatív, mert az FDI komponensei közül a reinvesztíció és a vállalatközi kölcsön is negatív értékű volt, és ezt a tőzsrétőke állományának növekedése nem tudta meghaladni. **A folyamat hátterében tehát nem a térség csökkenő FDI vonzó potenciálja áll** (hiszen az equity capital nem volt negatív), hanem az „American Job Creation Act” korábban már jelzett módosító hatása.

9. ábra. Az USA működőtőke-kivitele a fejlett európai országok térségébe (1966-2007)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Az USA tőkekihelyezésének nagyságát világszinten (3. ábra) és a fejlett európai országokba irányuló tőkeexportot (9. ábra) összehasonlítva megállapítható, hogy az ebbe a nagytérségbe irányuló FDI kihelyezés alakulása nagymértékben megegyezik azokkal a tendenciákkal, amik a világ egészére jellemző outflow alakulásánál kimutathatóak voltak. A jelentős növekedések és csökkenések, a növekedési tendenciák is rendkívül hasonlóak, melyhez természetesen az is hozzájárul, hogy az Egyesült Államok tőkeexportjának közel 50%-a a fejlett európai országok térségében lokalizálódik.

1966-tól napjainkig a fejlett európai országok a legfontosabb befektetési területe az Egyesült Államoknak. Az USA tőkekivitelének 40-60%-a a vizsgált időszakon belül mindvégig ebbe a térségbe áramlott. Ez azt bizonyítja, hogy a **hagyományos transzatlanti kapcsolatok, a hasonló gazdasági fejlettség, a hasonló befektetési és jogi környezet fontossága mindvégig kiemelkedő jelentőségű maradt.** A gazdasági fejlettség a

fogyasztóképes keresletet is biztosítja, ez a piacorientált befektetések növekedése esetében rendkívül fontos tényező. Véleményem szerint egyre nagyobb szerepet kapott az is, hogy az amerikai transznacionális vállalatok szempontjából **stratégiai kérdés lett a másik centrum-térség piacára való bejutás és a legtöbb esetben a konkurencia piacán a piaci részesedés növelése**, ennek elérése céljából jelentős mennyiségű tőkét fektettek be a vállalatok az európai nemzetgazdaságok területén.

A korrelációs vizsgálatok eredménye szerint (4.4.fejezet), az amerikai tőkebefektetések esetében, mindkét vizsgálati évben, a már befektetett tőke mennyiségé (vagyis az agglomerációs hatás) volt a legfontosabb motiváló tényező. A népességszám tőkevonzó hatása az 1990-es évek elején magasabb volt, szerepe az egyre egységesebbé váló európai piacon csökkent. A GDP, mely a piac nagyságát jelző mutatószám, a piacorientált befektetésekre van jelentős hatással, erős korrelációval jellemezhető mindkét vizsgált évben. A szolgáltatásexporttal való korreláció növekedett, mely a tercier szektor egyre fontosabb szerepére utal. Ezzel párhuzamosan csökkent, de még mindig jelentős a nyersanyagexporttal és a gépipari alkatrészek exportjával való összefüggés is. A szekunder szektorban is jelentős az amerikai vállalatok expanziója.

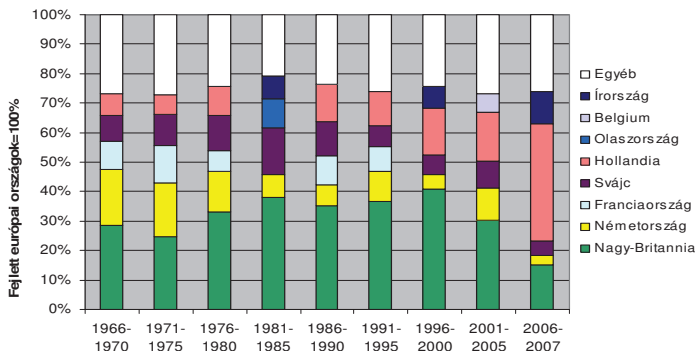
6.1.1. Az amerikai befektetések lokalizációja a fejlett európai országokon belül

A nagytérégi összesített adatok feltételezhetően jelentős különbségeket takarnak a nemzetgazdaságok szintjén is. A vizsgálat jelen esetben arra terjed ki, hogy a térségen belül mely országokban koncentrálódott leginkább az amerikai tőke, illetve hogy kimutatható-e valamilyen átrendeződés a vizsgált időszakon belül az egyes nemzetgazdaságok jelentőségét tekintve. Ezen változások kimutatása érdekében a nagytérégi adatok elemzése mellett az országos szintű adatok vizsgálatát is elvégeztem. 1966 és 2007 közötti intervallumban 5 éves periódusokban vizsgáltam egyrészt az **öt legfontosabb célország részarányát** (10. ábra) a térségbe irányuló összes működőtőke-befektetésből, másrészt a célországok jelentőségének átalakulási folyamatát (FDI outflow adatok alapján). A változások pontosabb kimutatásának érdekében az összes évre **rangsort állítottam fel az öt legjelentősebb befogadó ország között** (2. melléklet).

Az 1970-es években is jelentős befektetési területnek bizonyult Európa ezen része, az egyes ágazatok és nemzetgazdaságok tőkevonzása azonban már ekkor sem volt egyenletes. Az amerikai vállalatok tőkéje és technológiája főleg a legmodernebb iparágakba áramlott. A térségen belül három kiemelkedő jelentőségű befektetési területe volt az

Egyesült Államoknak: az NSZK, Franciaország és Nagy-Britannia (Simai 1974). Az 1980-as évektől kezdődően azonban a statisztikai adatok alapján megállapítható (10. ábra.), hogy a három ország esetében a koncentráció fokozatosan csökken. A visszaesés hátterében Franciaország és Németország csökkenő részaránya áll.

10. ábra. Az USA tőkebefektetéseinek legfontosabb célországai a fejlett európai országokon belül

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Németország esetében ugyan visszaesés mutatható ki a befektetett tőke mennyisége alapján készült százalékos adatokat tekintve, viszont (Franciaországgal ellentétben) minden periódusban az öt legfontosabb fogadó ország között szerepelt. A rangsorvizsgálat alapján azonban megállapítható, hogy Németország 1980-ig Nagy-Britannia mellett majdnem minden esetben a második legvonzóbb európai ország volt. Az 1980-as évek közepéig a rangsorban fokozatosan veszített pozíciójából. Ez a százalékos adatoknál is erősen csökkenő német részesedési periódusokkal esik egybe. Németországnál nagyobb részaránnyal rendelkezik ebben az időszakban Svájc, Olaszország és Írország is. 1989-1998 között a rangsor öt legjobbjá közt szerepel ugyan Németország, de általában már csak 3.-4. helyen. 1998-tól napjainkig Németország szerepe csökken a tőkevonzás terén, mely igazolható a rangsor és a százalékos adatok esetében is. Svájc és Hollandia, több esetben pedig Franciaország, Írország és Belgium is jelentősebb mértékű tőkevonzással jellemezhető.

Franciaország esetében is kimutatható, hogy az FDI outflow adatok jelentős fluktuációval ugyan, de növekvő értékekkel jellemezhetőek. Ez azonban (a térség többi országában lévő erősebb tőkevonzásának köszönhetően) a térségbe áramló összes amerikai tőkebefektetésből való részesedés csökkenésével párosul. Franciaország az 1981-1985

közötti periódusban és 1996-tól napjainkig a százalékos adatokat tekintve már nem jelenik meg az öt legnagyobb tőkebefogadó ország között. 1980-as évek elejétől az erősödő olasz és ír tőkevonzás miatt már a rangsor tekintetében sem tud bekerülni az öt legfontosabb ország közé. 1996-tól már a százalékos részarány tekintetében sincs bent a legjelentősebb öt célország között.

Nagy-Britannia FDI adatait vizsgálva megállapítható, hogy az előző két országgal ellentétben mindvégig megmarad a térségen belül **az amerikai tőke első számú célterületének**. Ez igazolható a százalékos részaránnyal és a rangsor alapján is (a vizsgált időszakon belül mindössze egyetlen év volt, ahol a rangsorban nem szerepelt az öt legjelentősebb nemzetgazdaság között, a legtöbb évben azonban a legerősebb amerikai tőkeimportáló ország volt).

Nagy-Britannia tőkevonzásához jelentős mértékben hozzájárul **a nagyméretű piac, a fizetőképes kereslet, amely elsősorban a piacorientált befektetéseknek kedvez**. Ezen kívül a hasonló üzleti és jogi környezet, a nyelvi problémák hiánya is a tőkevonzó-képességet növelik. Sok esetben az amerikai tőkének ez az első állomása Európában, később innen terjeszkednek tovább (Bargas-Troia 1999). Az amerikai vállalatok stratégiájában fontos szerepet játszik a konkurencia piacán való megjelenés és ott a lehető legnagyobb piaci részesedés elérése is.

Németország, Franciaország és Nagy-Britannia természetesen továbbra is jelentős célterületei az USA tőkéjének, de más országok fokozatosan növelik részarányukat a térségbe érkező amerikai tőkéből, ezáltal a három országba érkező tőke koncentrációja csökken. Az egyre erősödő tőkevonzási potenciállal rendelkező országok közé sorolható például Hollandia, Olaszország vagy Írország.

Nagy-Britannia és Németország mellett **Svájc** esetében mutatható ki, hogy a vizsgált periódusokban a térségbe érkező amerikai tőkéből a százalékos adatok alapján mindvégig a legfontosabb öt célország között szerepelt. Az ország részaránya a százalékos adatok esetében azonban az 1990-es évek elejétől kis mértékben csökken (10. ábra). Ezt támasztja alá az is, hogy a befektetések nagysága alapján készített rangsorban, az 1966-1985 közötti intervallumban, Svájc szinte minden évben az öt legjelentősebb tőkevonzó ország közé tartozott.

Svájc világ szinten is kiemelkedő tőkevonzó-potenciállal rendelkezik, mely többek között a gazdasági fejlettségének, a fizetőképes keresletnek, a kedvező befektetési környezet biztosításának (főleg az adózási feltételek területén), a jól fejlett infrastruktúrájának (valós és virtuális térben egyaránt), a tercier szektor (különösen a pénzügyi területek, szigorúan

őrzött banktitok) fejlettségének köszönhető. A nemzetközi pénzügyi világ egyik központjává válásában a svájci semlegességnek is meghatározó szerepe volt.

Az ország adópolitikájának következtében ma Svájc a vállalati és személyi adókulcsok tekintetében európai viszonylatban a legkedvezőbb feltételeket biztosító országok közé tartozik (vállalati adókulcsok 8-31%, a személyek adókulcsai pedig 7-23% között mozognak).

A **Benelux államok** világszinten is kiemelkedő tőkevonzó-potenciállal rendelkeznek, mely többek között stratégiai földrajzi helyzetüknek, a más országoknál is kiemelt gazdasági fejlettségüknek, a kedvező befektetési környezet biztosításának (főleg az adózási feltételek területén), a jól fejlett infrastruktúrának (valós és virtuális térben egyaránt) köszönhető. Ennek következtében a transznacionális vállalatok gyakran telepítik **regionális központjukat** a Benelux államok területére. Az Egyesült Államok tőkekihelyezésében az 1960-as évektől elsősorban Hollandiának és Belgiumnak volt kiemelkedő szerepe. Luxemburg az 1990-es évektől válik jelentősebb célországgá.

Belgium a fejlett európai térségbe érkező amerikai tőkebefektetések százalékos adatait tekintve csak a 2001-2005 közötti periódusban szerepel a legfontosabb öt célország között. A rangsorvizsgálat segítségével azonban megállapítható, hogy 1969 és 1979 között szinte minden évben bekerült az első öt ország közé, de általában „csak” a 4.-5. helyen. A befektetett tőke mennyisége viszont nem volt akkora, hogy ezzel a százalékos adatok esetében is a legfontosabb öt ország között megjelenjen. A 2001-2005-ös periódusban a százalékos adatoknál az ötödik helyet foglalja el, ebben az időszakban viszont a rangsort tekintve csak egyetlen egy évben kerül be a legfontosabb öt ország közé. Ez az ellentét azzal magyarázható, hogy 2005-ben, amikor az USA FDI outflow világszinten negatív értékű lett, akkor ebben a térségben is negatív adatok mutathatóak ki (lásd 5.1. alfejezet). Ez azonban nem jelentett tényleges tőke kivonást, csak a transznacionális vállalatoknak a megváltozott adózási feltételekre adott válaszkénti reakciójának tekinthető. Belgium esetében nem történt tőke kivonás, viszont a térségben lévő versenytársak többségénél igen (Svájc, Hollandia, Franciaország, Olaszország, Írország). Ennek következtében került a százalékos adatok tekintetében az elsőek közé Belgium. Ezért téves lenne azt a következtetést levonni, hogy a célterületek között a 21. század elején növekszik Belgium jelentősége. A legnagyobb jelentősége az 1970-es évek végéig volt, azóta viszont az amerikai vállalatok Hollandiába sokkal jelentősebb befektetéseket eszközölnek.

A térségbe érkező összes amerikai tőkéből a **Hollandiába** érkező működőtőke részaránya alapján az ország az 1960-as évektől napjainkig szinte végig a legfontosabb öt

befektetési terület közé tartozott. A 10. ábrán jól látható, hogy százalékos részaránya az 1980-as évektől kezdve dinamikusan növekszik. A rangsorvizsgálat is ezt az erősödő szerepet támasztja alá. Az 1990-es évek közepétől Nagy-Britannia után Hollandia vonzotta a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkét. A transznacionális vállalatok számára az ország továbbra is kedvező befektetési terület, elsősorban európai headquarter illetve európai elosztó központok kialakítására. Ezen kívül elsősorban a további európai terjeszkedések megelőző befektetése lehetnek e nagymennyiségű tőkeexport hátterében. **2006-tól már Hollandia vált az amerikai FDI első számú célterületévé.**

Az ország előnyei közé tartozik, hogy a **vállalatalapításra uniós összehasonlításban is viszonylag egyszerű és rugalmas szabályok vonatkoznak.** A holland adórendszerben a vállalkozásokat terhelő adók mértéke a többi európai országhoz hasonló, de mivel az ország arra törekszik, hogy versenyképes és rugalmas adózási körülményeket alakítson ki, ezért az adórendszernek vannak befektetés-ösztönző sajátosságai is. Például: lehetőség van a vállalatcsoporton belüli osztalékot, kamatadót terhelő forrásadó csökkentésére, bizonyos feltételek mellett a nyereségadó alóli mentesség kérésére is. Ezen kívül rendkívül fontos, hogy az állam adókedvezményeket, vissza nem térítendő támogatásokat nyújt a befektetéseknek néhány kiemelt területen (például: innováció és technológiafejlesztés, környezetvédelem, energetika).¹⁴ Megítélésem szerint Hollandia tökéletes példa arra, hogy a tőkevonzó-képesség növelésében nem csak az olcsó munkaerőnek, a természeti erőforrásokkal való ellátottságnak stb. lehet kiemelkedő szerepe, hanem egyre nagyobb jelentősége van az államnak, pontosabban az állam által nyújtott kedvezményeknek, a befektetés-ösztönző rendszer kialakításának is.

Írország a vizsgált időszak kezdetén még nem számított kiemelt befektetési területnek (ez igazolható a százalékos vizsgálat és a rangsor alapján is). Az 1980-as évek elejétől azonban több periódusban is a legfontosabb célországok között található a százalékos megoszlás és a rangsor vizsgálata esetében is. **2000-től napjainkig Írország a rangsor alapján szinte minden évben a legfontosabb célterületek között található.** Fontosnak tartom ezt a tendenciát kiemelni, mivel a hazai és nemzetközi szakirodalomban is azt olvashatjuk, hogy az utóbbi években Írország versenyképessége csökken (Review of International Assessments of Ireland's Competitiveness 2007, Annual Competitiveness Report 2007 – Benchmarking Ireland's Performance). Ez a csökkenő versenyképesség az amerikai befektetési adatoknál még nem érzékelhető, az Egyesült Államok továbbra is

¹⁴ www.itdh.hu/engine.aspx?page=orszaginfor_ni

kiváló befektetési területnek tartja az országot, tőkeexportját dinamikusan növelte az utóbbi néhány évben is. Az üzleti szolgáltatások esetében az ún. „back-office” fogalmát is Írorszáiban alkalmazták először. Az amerikai transznacionális vállalatoknál megfigyelhető, hogy az üzleti tevékenység egy részét Írországi leányvállalatukkal, a számítógépes hálózat segítségével végeztetik el.

Írország tőkevonzó-potenciálját erősíti az angol nyelv ismerete, speciális földrajzi helyzete, a viszonylag képzett, flexibilis és relatíve olcsó munkaerő, a kiépített infrastruktúra (ipari parkok, telekommunikációs hálózatok...). Hollandiához hasonlóan az állam szerepét Írország esetében is ki kell emelni. **A beruházás-ösztönzés és az adópolitika nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő.** Ide sorolható a térségenként eltérő mértékű, de esetenként még a 60%-ot is elérő beruházási támogatások, a munkahelyteremtés és a képzés finanszírozása, az olcsó szolgáltatások (tanácsadás, tereprendezés...) és az exporthitelgarancia is az ír beruházási kedvezmények közé sorolhatóak.

A transznacionális vállalatok tőkebefektetések kihelyezésének mérlegelésekor pozitívként értékeli, hogy **nemzetközi viszonylatban is igen kedvező adózási feltételek** találhatók az országban. A profitadó sokáig 10%-os volt, mely egyharmada, egynegyede az európai átlagnak. (Artner 2004; Artner 2005; Csáki 2004; Farkas 1999; O’Hearn 2001; World Investment Report 2001, www.itd.hu/engine.aspx?page=orszaginfor_ie).

6.2. Latin-Amerika

A 2007-es FDI outflow adatok alapján Latin-Amerika a másodlagos célterületek közé sorolható (8. ábra.), az amerikai befektetések 13%-a érkezett a térségbe.

Az 1980-as évektől kezdve a neoliberális piacgazdasági elvek erősödtek meg a kontinensen, ami a kereskedelmi és tőkebefektetési korlátozások leépítését, a privatizációs folyamatok felerősödését jelentette. A térség országaiban a magas munkanélküliség is arra ösztönözte a kormányokat, hogy különböző kedvezményekkel csalogassák országukba a külföldi befektetőket (adókedvezmények – akár offshore cégek bejegyzése is, ipari parkok létesítése, vám szabad területek kialakítása...) A katonai puccsok, hatalomátvételek, a korrupció magas aránya és a bűnözés, a magas infláció viszont távol tartják a befektetőket a térségtől. Összességében Latin-Amerika tőkevonzó-képessége jelentős mértékben javult az 1990-es évek elején. A gazdasági növekedés hatására nőtt a hazai fogyasztás, ami kedvezően hatott a **piacorientált befektetések növekedésére**. A munkaerő-intenzív ágazatokban az alacsonyabb bérek, a magasabb profit lehetősége szintén kedvezett a befektetőknek (**erőforrásorientált befektetések**). A liberalizációs és privatizációs

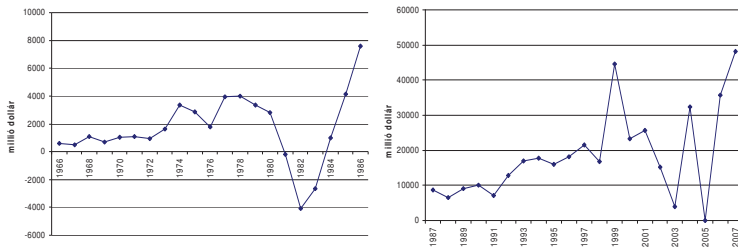
folyamatok is az FDI vonzást erősítették (1990 óta a privatizációs bevételek az FDI 20%-át teszik ki a térségben.). Az államok egyre erősebben törekednek a stabil politikai és gazdasági környezet biztosítására, belátván, hogy gazdasági fejlődésükhöz elengedhetetlen a külföldi tőke bevonása. **A transznacionális vállalatok számára kedvező gazdasági és üzleti környezet kialakításának érdekében több helyen csökkent az állam szerepe** (például: árak ellenőrzése, devizapiaci korlátozások...). Elméletileg a legtöbb ország igyekszik kedvezményeket nyújtani a külföldi befektetőknek, de a szakirodalom szerint a befektetők körében végzett felmérés azt mutatja, hogy „láthatatlan akadály” jelenik meg az FDI áramlásának esetében. A beruházási projektek támogatásánál ugyanis sokszor nem az ország gazdasági érdeke kerül előtérbe (Buzás 2002; Dicken 1998; Póly 2006, Probáld 2005; Foreign Direct Investment in Latin America: Current Trends and Future Prospect America, 1999; Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean 2008-ECLAC).

Latin-Amerika tőkevonzó-képességét is jól kimutatható változások jellemzik (11. ábra). Az 1960-as évektől az 1980-as évek elejéig erősödés jellemzi az amerikai vállalatok expanziós tevékenységét. Ebben az időszakban **a fejlődő térségeket tekintve Latin-Amerika volt a legvonzóbb befektetési terület az USA számára.** Ez többek között a földrajzi közelségre és az olcsó munkaerő meglétére vezethető vissza. 1966-1980 között az Egyesült Államok tőkeexportjának átlagosan 18%-a realizálódott ebben a térségben (néhány évben kimagasló részesedés mutatható ki: 1974-ben 37%-a, 1977-ben 33%-a került Latin-Amerikába az összesen befektetett amerikai tőkének).

1966-ban a Latin-Amerikába irányuló tőkekivitel alapja az olcsó munkaerő volt. Ebben az évben a latin-amerikai iparcikk kivitel 41%-a az ott működő amerikai leányvállalatoktól származott (Simai 1974). Az 1980-as évekre azonban ez a kedvező tendencia megváltozott. A befektetések elmaradásának hátterében a kedvezőtlen gazdasági és politikai folyamatok álltak. A térségben a két kölajválság (1973, 1979) és a nemzetközi adósságválság is jelentős mértékben rontotta a gazdaság helyzetét. A nagytérség jelentős részében rendkívül erős eladósodási folyamat zajlott le. Ebben az időszakban az adósságválság állandósuló gazdasági recesszióhoz vezetett, melynek következtében Latin-Amerika számos országában a politikai és gazdasági instabilitás jelei mutatkoztak. Ezen körülmények hatására az 1982-es világgazdasági recesszió a latin-amerikai térséget sokkal súlyosabban érintette, mint a világ többi részét. Ezek a folyamatok egyértelműen kedvezőtlenül hatottak az amerikai működőtőke-befektetések alakulására is. Az FDI outflow értékek visszaeséséhez

hozzájárult azonban az is, hogy pontosan ebben az időszakban, a világ másik részén, az újonnan iparosodó fejlődő országok rendkívül dinamikus fejlődésnek indultak, kimagasló tőkevonzó-potenciállal jelentkeztek a befektetői piacon.

11. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Latin-Amerikába (1966-2007)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Az 1980-as években csökkent a kihelyezett amerikai tőke mennyisége, sőt néhány esztendőben (1981-83) az FDI outflow negatív értéket vett fel, vagyis tőke kivonást (divestment) hajtottak végre az amerikai vállalatok. Latin-Amerika esetében **tényleges tőke kivonásról beszélhetünk ebben az időszakban!** Az 1980-as évek közepétől ismét emelkedik az FDI outflow értéke. 1985-2000 között a növekszik az amerikai befektetések értéke. Az összamerikai befektetésekből a térség részesedése az 1980-as évek végén a legmagasabb, eléri a 30%-ot. Vagyis az USA befektetéseinek közel 1/3-a ebbe a térségbe érkezett. **A 2000-ig tartó emelkedésnek** a háttérében többek között a gazdasági növekedés, **a hatékony privatizáció, a befektetés-ösztönzési rendszerek javulása, az integrációs folyamatok elmélyülése** (például: NAFTA, MERCOSUR), illetve az új regionalizmus erősödése áll.

Latin-Amerika szerepének erősödését segítette az a folyamat is, hogy amíg az 1980-as években kialakult latin-amerikai válság a NIC országok felértékelődéséhez vezetett, addig az 1997-1998. évi ázsiai pénzügyi válság éppen ellenkező folyamatot indított el. Napjainkban a fejlődő térségek közül a dél- és, délkelet-ázsiai térség rendkívül komoly versenytársnak bizonyul az FDI vonzás terén. 2007-ben az amerikai FDI 15%-a Latin-Amerikába és már 13%-a a NIC országok és Kína, India területére koncentrálódott. A periférikus területek esetében tehát egy keleti irányú eltolódás vitathatatlanul megjelent. Latin-Amerika pozíciója erősödhet, ha a Kanadánál már említett FTAA integrációs szervezet létrejönne, hiszen ez a szervezet a térség egészét bekapcsolná egy

szabadkereskedelmi övezetbe, és ez valószínűleg a tőketranzakciók erősödését is elősegítené.

A korrelációs vizsgálat eredménye alapján (4.4. fejezet) megállapítható, hogy Latin-Amerikában mindkét vizsgált évben ugyanazon tényezőkkel korrelált legerősebb az FDI stock értéke. Legfontosabb tényező az agglomerációs hatás (stock és stock/fő adatok esetében is), illetve a piac nagysága (GDP és GDP/fő mutatók). A többi térséghez viszonyítva itt a legmagasabb a gazdaság nyitottságára utaló mérőszámokkal a korreláció (nyersanyagexport, gépipari alkatrészek importja), mely a szekunder szektorba irányuló befektetések jelentőségét, valamint a nyersanyagok kiemelkedő szerepét is jelzi a térségben (főként a dél-amerikai nemzetgazdaságok esetén). A nyersanyagok (különösen a bányászati termékek) kiemelt jelentőségük az erőforrásorientált befektetések lokalizációjában. A szolgáltatásexport szerepe is kimagasló, mely a tercier szektor fejlődését, tőkevonzó-képességének javulását jelzi. Különösen igaz ez a karibi-térség offshore területeire, ahol a pénzügyi és biztosítási tevékenység kiemelt jelentőségű. Az 1990-es évek elején az összes vizsgált térség közül itt a legmagasabb a korreláció az Országkockázati Index esetében, melybe a politikai és gazdasági kockázat is beletartozik. Feltételezhetően ebben a térségben a legfontosabb a politikai és gazdasági stabilitás megteremtése, illetve az állami gazdaságpolitikák milyensége.

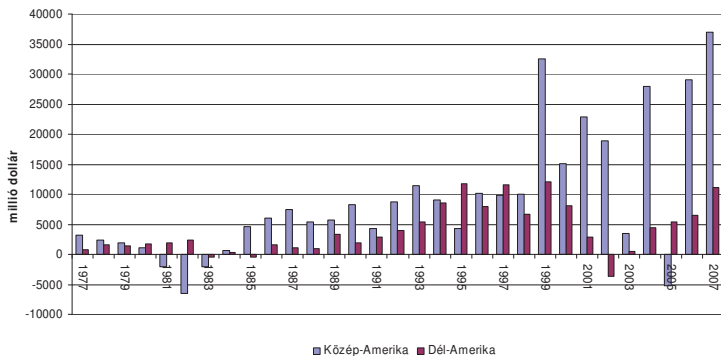
6.2.1. Az Egyesült Államok tőkebefektetésének megoszlása Latin-Amerikán belül

Az FDI outflow adatok részletes elemzése segítségével szignifikáns különbség mutatható ki Közép- és Dél-Amerika között a tőkebefektetési sajátosságok tekintetében. Latin-Amerikán belül a közép-amerikai térség dominanciája jellemző a tőkevonzási potenciál esetében (12. ábra).

A közép-amerikai térség sajátossága, hogy rendkívül erős fluktuációval rendelkeznek az egyes országok az FDI outflow esetében, számtalan esetben negatív értékek is kimutathatóak. Ez azonban a legtöbbször nem jelent valódi tőke kivonást, csak a vállalatok belüli kölcsön-tranzakciók alakulása miatt lesz negatív értékű a működőtőke-áramlás (a legtöbb esetben az intercompany loan értéke nagymértékben negatív). Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy a **közép-amerikai földhíd és szigetvilág** kiemelkedő tőkevonzással jellemezhető országai között a legtöbben (különösen a Karib-szigeteken) elsősorban a kedvező adózási feltételeik miatt válnak az amerikai tőke legfontosabb célterületeivé (kivételek például Mexikó). Ide sorolható **Bermuda**, és a **Holland Antillák**, a világ

legkiemelkedőbb offshore területei közé tartoznak. A **Bahama-szigetek** tőkevonzásában az élen a turizmus és az offshore tevékenység áll, Nassau a világ egyik legfontosabb üzleti központjának tekinthető. Ebbe a csoportba tartoznak még az Egyesült Államok FDI statisztikái által „United Kingdom Islands, Caribbean” országai is (**Kajmán-szigetek, Brit Virgin-szigetek, Anguilla**). Közös jellemzőjük, hogy bevételeik nagy része a turizmusból és kiemelkedő **offshore státuszukból** fakad.

12. ábra. Az USA FDI outflow megoszlása Közép- és Dél-Amerikában

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

A transznacionális vállalatok kiszervezési (outsourcing) tevékenységének megjelenése tipikus ebben a térségben. Ez a kiszervezési tevékenység azonban a mexikói folyamatoktól eltérően (lásd később) elsősorban nem a feldolgozóiparban koncentrálódik, és az olcsó munkaerő megléte is csak másodlagos szempontnak tekinthető. Ebben a térségben az outsourcing folyamatok háttérben elsősorban a már említett kedvező adózási feltételek biztosítása, az offshore tevékenység áll. A viszonylag alacsony politikai és gazdasági kockázat, és sok helyen az angol nyelv ismerete is hozzájárul a tőkevonzó-potenciál növekedéséhez. Mindezek hatására 1980 óta az Egyesült Államok transznacionális társaságainak anyavállalatai szívesen hoznak létre call-centereket, adatrögzítési feladatokat ellátó leányvállalatokat ezekben az országokban (Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean 2008-ECLAC). A vállalaton belüli szolgáltatás-kereskedelem egyik tipikus formája az ún. „offshore back offices” tevékenység. Ennek kialakításához is megfelelő technológiai háttér szükséges, mely segítségével a TNC-k a működésükhöz szükséges kisegítő jellegű feladatokat az

anyavállalat központjától földrajzilag jelentős távolságban lévő, kedvező adózási feltételeket biztosító országok területén végzik el. Az American Airlines vállalat létrehozott egy leányvállalatot adómentes területen, Barbadoson. Ez a leányvállalat napi 800 ezer repülőjegyet állít elő és műholdas rendszeren keresztül továbbít az Egyesült Államokba (Bernek 2002; World Investment Report 1996).

A térségen belül **Mexikó** tőkevonzó-képessége is kimagasló, amit kezdetben elsősorban a kőolajbányászat és a vaskohászat dinamikus fejlődésének következtében kialakuló gazdasági növekedés indukált. A kőolaj árának csökkenése azonban súlyos gazdasági és pénzügyi problémák kialakulásához vezetett, Mexikó 1982-ben fizetési moratóriumot jelentett be. Az 1980-1990-es éveket az adósságprobléma megoldatlansága, a növekvő infláció és munkanélküliség jellemezte. Ezek a folyamatok jelentős mértékben befolyásolták az USA itteni tőkebefektetéseinek alakulását is: ami a hetvenes évek növekedése után csökkenni kezdett, az 1980-as években pedig többször is tőke kivonásra került sor (1983, 1986). A kedvezőtlen folyamatokra reagálva Mexikóban is felerősödtek a liberalizációs folyamatok a gazdaságban. A tőkebefektetések élénkülését segítették elő a privatizációs folyamatok és az FDI áramlás korlátozásának visszaszorítása is. 1994-től a befektetések növekedéséhez hozzájárult a NAFTA létrehozása is.

A NAFTA általánosan azt biztosítja, hogy **a külföldi befektetők a nemzeti vállalatokhoz hasonló elbírálásban részesüljenek** (Dezséri 1994). A NAFTA-tagság hatására tovább erősödtek az Egyesült Államokkal a kereskedelmi és tőkebefektetési kapcsolatok is, ami jelentős mértékben hozzájárult a vertikálisan integrált hálózatok kiépítéséhez a kontinensen. Az ország tőkevonzási potenciálját erősítette a nagyméretű felvevőpiac, az olcsó munkaerő és a földrajzi közelség is, ezért az országba érkező amerikai tőkebefektetések elsősorban a **piacorientált és erőforrásorientált** csoportokba tartoznak. A földrajzi közelség, pontosabban a szomszédsági viszony tette lehetővé az amerikai-mexikói határvidéken az ún. **maquiladorák** létrehozását, melyek a két ország komparatív előnyeit a lehető legnagyobb mértékben kihasználják. Az amerikai transznacionális vállalatok tőkéje és technológiája, valamint a mexikói olcsó munkaerő kihasználásával versenyképes termékek előállítására kerül sor ezekben a határ menti összeszerelő-üzemekben. (Bögel 2006; Probáld 2005; Waldkirch 2008).

A 12. ábrán látható, hogy a **dél-amerikai** országok területén jóval kisebb mennyiségű amerikai tőke koncentrálódik, mint Közép-Amerikában. Ezen országok

esetében az outflow adatoknál kisebb fluktuáció mutatható ki, a tőkebefektetési adatok ritkábban vesznek fel negatív értékeket. Ez többek között azzal magyarázható, hogy Dél-Amerikában az FDI komponensek közül a vállalkozói kölcsön ritkán lesz olyan alacsony értékű, hogy az összesített befektetési adatokat negatívra módosítsa. Ennek háttérében pedig az áll, hogy **a transznacionális vállalatok tevékenysége sokkal kevésbé koncentráldódik az offshore tevékenységek kihasználására.**

Dél-Amerikában a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke **Brazília**ba érkezik (13. ábra). A jelentős tőkevonzási potenciálhoz hozzájárul a stratégiai fekvés, az ország kimagasló népességszáma (a kontinens népességének közel fele ebben az országban él), ami a TNC-k számára felvevőpiacot és a termelő ágazatokban a munkaerőt képviseli (ez elsősorban a **piacorientált valamint az erőforrásorientált befektetések** növekedésében játszhat szerepet). Az erőforrásorientált beruházások dinamikus növekedéséhez hozzájárult az ország természeti erőforrásokban való gazdagsága is. Az 1980-as évek végén az exportösztönző iparpolitika hatására egyre dinamikusabban növekedtek a külföldi tőkebefektetések is, amit tovább erősített, hogy 1991-től jelentősebb privatizációs folyamatok kezdődtek. A dinamikusabb növekedés – a grafikonon is jól láthatóan – 1994 után indul meg az USA FDI outflow esetében (más nagybefektetőknél is hasonló növekedési tendencia tapasztalható). Ennek oka elsősorban az ún. Real Plan, melynek elsődleges célja a politikai és gazdasági stabilitás megteremtése, valamint a privatizációs folyamatok felgyorsítása volt. Problemátikus azonban, hogy az importvámok csökkentése ellenére **a legtöbb transznacionális vállalat még mindig a piac- illetve erőforrásorientált befektetéseket preferálja**, melyeknek elsődleges célja a vámfalak megkerülésével a belső piacra való bejutás, illetve a MERCOSUR létrehozása óta (1991) a partnerországok piacain való jelenlét növelése. (Brazil: foreign direct investment and corporate strategies 1998, Brazil: foreign direct investment and corporate strategies 2004; Buzás 2004; Czákó 2004; Probáld 2005). Brazília

Brazília

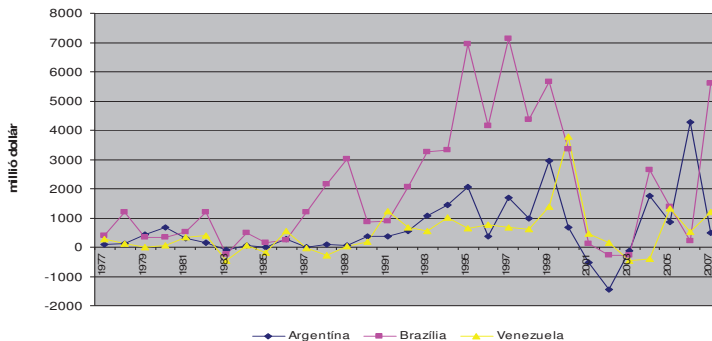
irányuló amerikai tőkeexport az 1990-es években volt a legdinamikusabb, mely jelentős mértékben összekapcsolódott az állami gazdaságpolitika változásaival. A befektetések terén fokozódó liberalizáció, az erősödő privatizációs folyamatok az FDI növekedését eredményezték. Az ezredforduló után a Brazília

Brazília

ban halmozódó gazdasági és pénzügyi problémák (növekvő infláció, növekvő munkanélküliség, 1999-ben 41 milliárdos IMF támogatás stb.) a tőkeexport visszaesését, 2002-2003-ban pedig tőke kivonás eredményeztek. 2004-től a befektetések növekedtek, 2007-ben kimagasló FDI outflow értékek mutathatóak ki. A növekedést elősegítette, hogy

2003 óta az ország fokozatosan növeli világgpiaci jelenlétét, újabb reformok végrehajtása folyik.

13. ábra. Az USA tőkeexport alakulása három dél-amerikai országban

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

A dél-amerikai országok közül **Argentína** is az amerikai tőke egyik legfontosabb célterületének tekinthető (13. ábra), bár a tőkebefektetések nagysága szinte egyetlen évben sem ért el akkora mértéket, mint Brazíliában. Dinamikus növekedés Argentína esetében is az 1990-es évektől mutatható ki, de ez a növekedési periódus a XXI. század elején véget is ért. A tőkebefektetések alakulását jelentős mértékben befolyásolták az állami gazdaságpolitikai változások is. 1973 után jelentős korlátozásokat vezettek be a külföldi befektetések esetében (például erősen kontrollálták azokat a beruházásokat, ahol a külföldi befektetők 50% feletti részesedéssel rendelkeztek, bizonyos ágazatokat elzártak a külföldi befektetők elől). Jelentős változás az 1990-es évek elején következett be, mely komoly gazdaságpolitikai átalakulással járt. Ebben az időszakban indult el a legnagyobb FDI hullám Argentína történetében, mely szinte minden ágazatot érintett. A gazdasági reformok középpontjában az árstabilitás, a liberalizációs folyamatok és a privatizáció álltak. **1990-1993 között az FDI több mint 40%-a a privatizációhoz kapcsolódott.** Az amerikai befektetések növekedéséhez hozzájárult, hogy 1991-ben a két ország aláírt egy bilaterális egyezményt, mely a nemzeti elbánást biztosította egymás piacain. 1991-ben a MERCOSUR létrehozása szintén erősíthette a befektetések élénkülését különösen azon vállalatok esetében, akik a regionális piac adta lehetőségeket igyekeztek kihasználni. 2000-től a gazdasági lassulás jellemzi az országot, sőt 2001-2002-ben pénzügyi válság alakult ki, Argentína fizetéseképtelenné vált, a peso értéke zuhanni kezdett, a lakossági bankszámlákat

is befagyasztották (Argentina: Foreign Direct Investment and Corporate Strategies 2001-ECLAC; Argentina – Foreign Investment). Ezen kedvezőtlen folyamatok hatására az amerikai tőkebefektetések már 2000-ben csökkenni kezdtek, sőt 2001-2003 között tőke kivonás is történt. 2003 óta Brazíliához hasonlóan az amerikai tőkebefektetési adatok növekedése jellemző.

Venezuela tőkevonzási potenciáljának alakulása rendkívül egyedi, a térség többi országától jelentős mértékben eltér. Az állami szerepvállalás egészen más formájával találkozhatunk, mely nem elsősorban a beruházás-ösztönzés erősödését jelenti (ami a korábban jellemzett országoknál megfigyelhető volt), hanem inkább az állam szerepének erősítését a gazdasági folyamatok terén, ami több esetben az államosításig is elvezetett. Venezuela abban is eltér a többi latin-amerikai országtól, hogy exportját, sőt egész gazdaságát szinte egyetlen termékre alapozza. Ennek következtében az állami bevételek jelentős mértékben függenek a kőolaj világpiaci árától. (Az export 90%-a, a GDP 30%-a, az állami bevételek 50%-a függ a kőolajtól.) **Az amerikai beruházások egyik legfontosabb célterület is a kitermelő ágazat volt**, de 1976-ban államosítást hajtottak végre a kőolaj-kitermelő vállalatok esetében. Ez természetesen a tőkebefektetések drasztikus visszaesését eredményezte. Számottevő változás 1989-ben kezdődött, amikor a kereskedelem és a befektetések áramlása előtti akadályok lebontását megkezdték. 1995-ben a külföldiek részt vehettek a feltárásban és a termelésben is, sőt a külföldi befektetők részesedést vásárolhattak a nemzeti vállalatokból is. **Az amerikai FDI erőteljesebb növekedése nagymértékben összefügg az USA kőolaj-stratégiájának alakulásával is.** Az egyik legfontosabb feladat a „több-lábon állás” politikájának megvalósítása, ezzel párhuzamosan a közel-keleti térség dominanciájának csökkentése a kőolaj-import esetében. A XXI. század elejére Venezuelában gazdasági, politikai és szociális válság alakult ki, melynek hatására kezdetben csak csökkent az amerikai befektetések nagysága, majd tőke kivonásra is sor került (2003, 2004). Jelenleg a **befektetési bizalom drasztikus csökkenéséhez vezetnek Chávez elnök államosítási törekvései** is. 2007-ben államosítást hajtottak végre a kőolaj-szektorban és az elektromos ellátás terén. 2008-ban folytatták az állami kontroll erősítését a cement- és acélgéártás területén is. Ez a folyamat napjainkban is tart, például a bankok és a telekommunikáció területén. Az állami szerepvállalás alakulása a következő években jelentős mértékben módosíthatja az ország FDI vonzó potenciálját (www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html, Buzás-Kulcsár 2002; Probáld 2005; Venezuela- Foreign Investment).

Összességében megállapítható, hogy a **Triádon kívüli térségek közül Latin-Amerika tőkevonása kimagasló**, bár az ezredforduló után az ázsiai feltörekvő piacok erősödése, felzárkózása mutatható ki (lásd később). A tőkevonási potenciál esetében **jelentős eltérés tapasztalható Közép- és Dél-Amerika között**. Közép-Amerikába jóval nagyobb mértékű az amerikai tőkeexport, de jelentősebb fluktuációval is jellemezhető. A közép-amerikai szigetvilág tőkevonása kiemelkedő, viszont rendkívül erős fluktuáció jellemzi az országokat, számtalan esetben történik tőke kivonás is. Ez a folyamat elsősorban a térségben domináló offshore tevékenységhez kapcsolódik, a negatív adatokat a vállalatközi kölcsönfolyamatok alakulása eredményezi. Dél-Amerikába jóval kisebb mennyiségű tőke érkezik az Egyesült Államokból, a fluktuáció is jóval alacsonyabb szintű. Az USA-ból érkező tőke a térségbe érkező összes FDI értékének legfeljebb 20-25%-ára tehető. Ennek hátterében a növekvő európai érdeklődés és a fokozatosan emelkedő intra-regionális befektetések állnak (World Investment Report 1999).

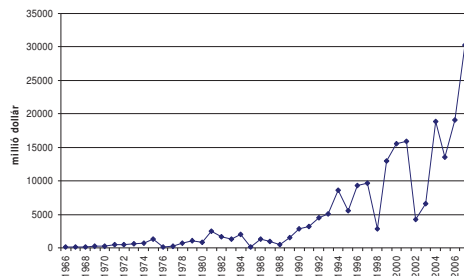
6.3. Újonnan iparosodó fejlődő országok (NIC)

Az újonnan iparosodó fejlődő országoknak a délkelet-ázsiai térségben számos olyan közös vonása van, mely alapvetően befolyásolja tőkevonási képességüket. A NIC országok csoportjára azonban a heterogenitás is jellemző, mely megjelenik a népességszám, a terület, a gazdasági fejlettség, a társadalmi problémák, a politikai berendezkedés és a beruházás-ösztönzés terén is. Ennek következtében tőkevonási potenciáljuk között jelentős eltérés tapasztalható. **A térségre általában jellemző az exportösztönző iparpolitika, az olcsó munkaerő, valamint ezek következtében a transznacionális vállalatok kimagasló jelenléte.** A NIC országok első csoportjába tartozó országok (Hongkong, Szingapúr, Dél-Korea és Tajvan) már az 1960-as évek végétől áttértek az exportösztönző iparpolitika alkalmazására, melynek kedvező hatásai az 1970-es években már érzékelhetőek voltak (növekvő FDI, GDP, a dinamikus emelkedő export miatt a világkereskedelemben egyre nagyobb arányú részvétel). A NIC országok második hullámába tartozó nemzetgazdaságok (Malajzia, Indonézia, Fülöp-szigetek, Thaiföld) az 1960-as években még importhelyettesítő iparpolitikát folytattak, így mintegy tíz éves késéssel kezdték meg azt az átalakulási folyamatot, ami a NIC I-es országok esetében a növekvő gazdasági és kereskedelmi mutatók kialakulását eredményezte. A térség összes országára jellemző, hogy a gazdaság fejlesztéséhez nem elegendők a belső forrásai, ennek hatására fejlesztési stratégiáikban kiemelt szerepet kapott az FDI-politika. Mivel a térségben rendkívül erős konkurencia van

a tőkebefektetések vonzása terén (például Kína), ezért a liberalizációs folyamatokat felerősítették. A versenyképesség fokozása érdekében hozták létre az ASEAN¹⁵ Szabadkereskedelmi Övezetet (ASEAN Free Trade Area – AFTA) is 1992-ben, mely részben az egymás közti kereskedelem és tőkebefektetések élénkítését segítette elő, részben a hatékonyabb erőforrás-elosztást, és a növekvő tőkevonzás kialakulását is remélték tőle a térségben. Az 1997-1998-as ázsiai pénzügyi krízis természetesen a tőkebefektetések visszaesését eredményezte.

A második hullám országai esetében kedvezőtlen, hogy a befektetések motivációi között első helyen az alacsony bérköltség szerepel, ennek következtében a munkaerő-igényes összeszerelő üzemek létrehozása a domináns, így a technológia-transzfer kedvező hatásai kevésbé érvényesülnek. Az országok kormányai a legtöbb esetben az oktatás fejlesztésével, nagyobb kedvezmények nyújtásával igyekeznek más ágazatok tőkevonzását is erősíteni.

14. ábra. Az USA működőtőke-kivitele a NIC országokba (1966-2007)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

A **NIC országok** jelentősége többször ártértelődött a vizsgált időszakon belül az amerikai befektetők szempontjából (14. ábra). Az 1960-1980 közötti időszakban a mérsékelt növekedés mutatható ki az FDI outflow adatok alapján. Az 1980-as évek elején az USA tőke kivitele összességében jelentősen csökkent (3. ábra). Ennek hatására a vizsgált térségek többségében szintén csökkenést tapasztalhattunk az FDI export tekintetében. A

¹⁵ ASEAN – Délkelet-ázsiai nemzetek Társulása, melyet 1967-ben hoztak létre és elsődleges célja a kommunizmus terjedésének megakadályozása volt a térségben. A hidegháború vége óta a politikai motivációk helyett egyre inkább a gazdasági kérdések kerültek előtérbe. Ezt a törekvést segítette elő a globális orientáció, a mindnyájukra jellemző exportorientált iparpolitika és a fejlett országok erősödő protekcionizmusa is. Az integrációs folyamatok elmélyülését jelentette az 1992-ben aláírt Szingapúri Nyilatkozat, mellyel létrehozták az AFTA-t. 1997-ben aláírták az ASEAN Vision 2020 programot, mely rendkívül ambiciózus tervekkel foglalmazott meg. 2020-ra az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlását szeretnék megvalósítani az integráción belül, valamint a társadalmi különbségek csökkentését és a kiegyensúlyozott gazdasági fejlődést irányozták elő! (www.aseansec.org/1814.htm)

NIC országok esetében azonban ebben az időszakban 1980-hoz képest mérsékelt növekedés is kimutatható. Tehát az Amerikai Egyesült Államok számára az 1980-as évek elején felértékelődött ez a térség. Ez a folyamat általánosnak tekinthető, mert nem csak az USA, hanem az összes többi jelentős befektető is növelte beruházásait az újonnan iparosodó fejlődő országokban, többek között az olcsó munkaerőnek és az exportösztönző iparpolitikának köszönhetően, mely ekkor már a NIC II. hullám országaira is jellemző volt. 1985-től az FDI outflow értékek növekedtek 1998-ig, amikor az ázsiai pénzügyi krízis hatására csökkent a térségbe irányuló amerikai tőkeexport. Az ezredforduló után viszont dinamikusan nő a térségbe érkező FDI mennyisége (Thomsen 1999, Szegedi 1996). A térségbe az 1990-es évekig az amerikai tőkebefektetések viszonylag kis hányada áramlott (2-6%). Kétszámjegyű részesedéssel csak az 1991 utáni időszakban találkozunk. A 8. ábrán már kimutatható, hogy a NIC országok 2007-ben a másodlagos célterületek közé tartoznak.

6.3.1. Az Egyesült Államok tőkebefektetésének megoszlása a NIC országokon belül

A térségen belül a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke **Szingapúrba** érkezik. A kimagasló értékekhez hozzájárul Szingapúr stratégiai földrajzi helyzete, a korszerű infrastruktúra, a magasan képzett munkaerő, az állami gazdaságpolitika, mely adókedvezményeket, akár 10 éves adómentességet is biztosít a külföldi befektetőknek (World Investment Report 2006). Ázsia egyik legkiemelkedőbb befektetési területének számít az ország, pénzügyi és üzleti szolgáltatásai kiemelkedőek. Az amerikai TNC-k teremtték meg a szingapúri elektronikai ipar alapjait (Li Kuan Ju 2003). Napjainkban a tercier szektor dominanciája már kimutatható az országban (lásd ágazati jellemzés).

Az amerikai vállalati expanzió második legjelentősebb célterülete a térségben **Hongkong**. Bár Hongkong 1997-ben visszakerült Kínához, ahol különleges igazgatási körzetnek minősül, a nemzetközi és amerikai statisztikák is az FDI esetében külön közlik az adatokat Hongkongra, Kínára és Tajvanra. Kiemelkedő jelentőségű az ország gazdasági életében a közvetítő kereskedelem. Napjainkban a térség vezető pénzügyi és kereskedelmi központja, meghatározó offshore bankközpont, ezért nem csak az amerikai tőke kedvelt célterülete.

A **Koreai Köztársaság** a harmadik legfontosabb célország a térségben. Az ország fejlődésben rendkívül jelentős szerepet játszott az állam, mely részt vett az oktatás fejlesztésében (ezzel biztosítva a képzett munkaerőt a transznacionális vállalatok számára is), a K+F ágazatokat államilag is támogatták. 1997-től több reformot is bevezettek, melyeknek egyik fontos célkitűzése a külföldi befektetések élénkítése volt.

1949-ben a kínai nemzeti kormány amerikai segítséggel (gazdasági, politikai, katonai értelemben is) **Tajvanon** kezdett tevékenykedni. Ennek következtében a tőkebefektetések szempontjából viszonylag korán jelentőssé vált a két ország kapcsolata. Régebben az olcsó munkaerő volt az egyik legfőbb motiváló tényező az FDI vonzás tekintetében, de napjainkban már a tőke- és technológia-intenzív iparágak erősödése jellemző. Az offshore banktevékenység következtében a pénzügyi és üzleti központi szerepe is kiemelkedő.

A NIC országok második hullámát vizsgálva **Malajzia** koncentrálna a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkét. Korán felismerték az FDI pozitív hatásait a nemzetgazdaságra, a befektetés-ösztönzés terén az első könnyítéseket ez az ország kezdte meg. Az 1990-es években dinamikusan fejlődik a feldolgozó ipar, különösen az elektronika, melynek fejlődését részben az amerikai alkatrészgyártó vállalatok alapozták meg (Intel). 2003 óta a kormány kiemelt feladatának tekinti, hogy az elektronikán kívül más ágazatokban is növeljék a külföldi befektetések arányát (gyógyszerészet, orvosi műszergyártás).

Indonézia esetében a külföldi befektetések az 1970-es években elsősorban a kitermelő ágazatban koncentráálódtak. Az 1990-es évek elején azonban a feldolgozóipar szerepe növekedett (főleg textil-, ruházati-, papíripar). Az évtized végére az elektronikai termékek gyártása is jelentősen fejlődött a transznacionális vállalatok tőkebefektetéseinek köszönhetően.

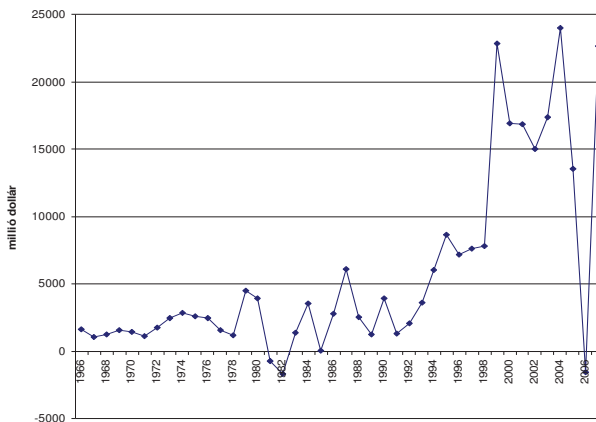
6.4. Kanada

Kanada, mint az amerikai FDI befogadó országa az 1960-as, 1970-es években rendkívül jelentős volt. **1966 és 1979 között átlagosan az amerikai FDI 20%-a érkezett Kanadába** (8-32% között változó éves adatokkal). A jelentős koncentráció kialakulásában feltehetően a földrajzi közelség, a nyelvi és jogharmonizációs problémák hiánya, a természeti erőforrások gazdagsága, a hasonló fejlettség és a hasonló befektetési környezet is fontos szerepet játszott. Az 1960-1970-es években a fejlett-európai térség után ide érkezett a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke.

Az 1980-as évek eleji válság hatására azonban **Kanada esetében csökkenő amerikai tőkeexport tapasztalható**, sőt 1981-1982-ben negatív FDI adatok jellemzik az országot. A válság utáni emelkedés kezdetben csak mérsékeltnak mondható, az értékek alig haladják meg az 1970-es évek tőkeáramlási adatait. A térség jelentőségének visszaesésében szerepet játszhatott az is, hogy a kialakult tőke- és technológia-intenzív világgazdaságban a földrajzi közelségből fakadó előnyök jelentősége csökkent. A „térzsűkítő” technológiák hatására egyszerűbbé, könnyebbé és gyorsabbá vált a földrajzi távolságok leküzdése,

melynek hatására a befektetési célterületek kiválasztásánál a szomszédsági viszony, a földrajzi közelség sokat veszített jelentőségéből.

15. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Kanadába (1966-2007)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

1992-től azonban ismét jelentősebb az amerikai vállalatok expanziós tevékenysége az országban, mely valószínűleg összefügg a **NAFTA létrehozásával** és az új regionalizmus gondolatának felerősödésével is. Az új regionalizmus túllép a hagyományos kereskedelmi sávon, és a világméretekben áramló termelési tényezők, főleg a tőke és a technológia vonzási feltételeinek javítására összpontosít. Emellett igen különböző fejlettségű országokat hajlandó integrálni (Inotai 1994). Az 1992-től kimutatható emelkedés azonban kezdetben nem járt együtt az USA tőkeexportból való százalékos részarány emelkedésével. Bár a flow adatokat tekintve jelentős növekedést tapasztalunk Kanadánál, más térségek esetében ez a növekedés még dinamikusabb, így a térség részesedése az összes befektetésből nem emelkedett jelentősen (1991-1998 között 5 és 9% között mozgott). 1999-től a növekvő flow adatok az összes befektetett USA működőtőkéből már növekvő százalékos részaránnyal párosultak. Az amerikai tőke 11-13%-a érkezett ebben az időszakban Kanadába. 2007-ben az USA tőkeexport 6%-a érkezett az országba, ezzel a 3. legnagyobb tőkebefogadó, a másodlagos célterületek között (8. ábra) csak Latin-Amerika előzi meg.

Kanada jelenlegi részesedését megtarthatná vagy tovább erősíthetné, ha megalakulna az eredetileg 2005-re tervezett FTAA (Free Trade Area of Americas), mely egy összamerikai

szabadkereskedelmi övezetet hozna létre, ahol várhatóan dinamikusabban bővítenének a működőtőke-befektetések is (Herencsár-Schottner-Vasali 2005).

Kanada napjainkban számtalan olyan tulajdonsággal rendelkezik, mely vonzza a külföldi tőkét. Ide sorolható például az alacsony kamatok, a növekvő fogyasztás, a bőséges természeti erőforrások és a fejlett pénzügyi és biztosítási szektor. A befektetőknek jelenleg is számtalan adó- és nem-adó jellegű kedvezményt kínálnak állami és tartományi szinten is. A kedvezmények közül legjelentősebbek a befektetési adóhitelek, illetve a gyártás területén a csökkentett adósávok (www.itdh.hu/engine.aspx?page=orszaginfor_ca). **A fejlett országokkal összehasonlítva elmondható, hogy Kanadában a feldolgozóiparon belül is kimagasló a külföldi tulajdonú vállalatok szerepe.** A természeti erőforrásokat, a szakképzett munkaerőt és a fejlett infrastruktúrát az erőforrásorientált befektetések használják ki. A piac mérete, a fogyasztóképes kereslet pedig a piacorientált befektetéseknek kedvez. A hatékonyságnövelő és a stratégiai befektetések is kiemelkedő jelentőségűek az amerikai befektetők szempontjából (Role of Foreign Direct Investment in Canada).

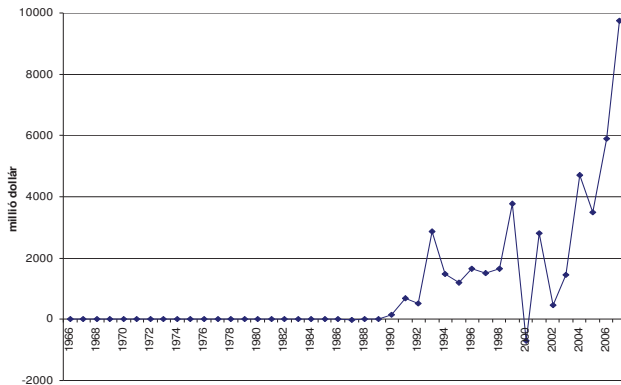
6.5. Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa

Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa volt szocialista országaira az 1980-as évek végéig amerikai tőkekihelyezés nem jellemző. 1989-től azonban a szocialista tábor felbomlásának, a rendszerváltozásnak, a KGST összeomlásának és a nyugat felé nyitásnak köszönhetően megjelent az érdeklődés a térség iránt, s ez az amerikai vállalatok terjeszkedésének regionális jellemzőiben is változást eredményezett. **A térség vonzerejét kezdetben elsősorban a privatizációs folyamatok jelentették,** az egyes nemzetgazdaságok azonban eltérő privatizációs stratégiát alkalmaztak, így országaik bevételében különböző időszakokban emelkedett meg a privatizáció által vezérelt tőkebefektetések nagysága. Magyarországon például a privatizációs folyamatok jelentős része 1997-ig lezajlott, Csehországot és Lengyelországot azonban elhúzódozó privatizációs folyamatok jellemezték. Az új évezredben a térség tőkevonzási képességét nagymértékben befolyásolta a 2004-es csatlakozási folyamat az Európai Unióhoz, illetve az egyes országok beruházás-ösztönző politikájának alakulása.

A 16. ábra jól szemlélteti, hogy a kezdetben mérsékelt növekedés 1992-től kissé felerősödött, de 2007-ig az amerikai befektetéseknek mindössze 1-3%-a áramlott ebbe a

térségbe, ami rendkívül alacsony részesedésnek tekinthető. **A térségbe érkező amerikai tőke értéke sokszor alig haladta meg az Afrikába érkező tőke mennyiségét!** A nemzetgazdaságok egy része a 2004-es európai uniós csatlakozás után az amerikai vállalatoknak kedvező befektetési terepet jelentett, mert az európai viszonylatban olcsó munkaerő az uniós vámfalak megkerülésének lehetőségével párosult.

16. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Közép-, Kelet- és Délkelet-Európába (1966-2007)

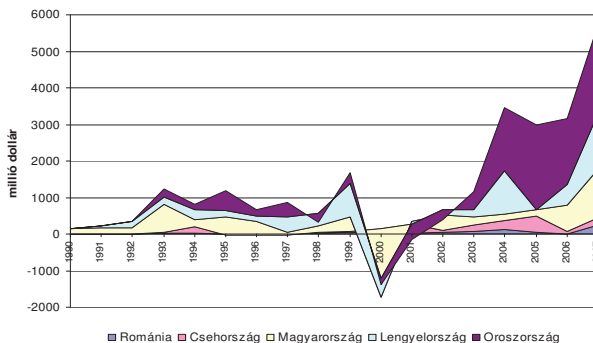

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

A térségen belül **Oroszország és Magyarország** FDI adatait vizsgáltam meg részletesebben. A két ország kiválasztását az indokolja, hogy Magyarország az 1990-es évek elején, Oroszországba pedig napjainkban a legfontosabb célterülete a térségben az amerikai befektetéseknek (17. ábra).

Oroszország tőkevonzó-képességét erősíti a kiemelkedő méretű (több mint 140 millió fő) munkaerő- és felvevőpiac, valamint a jelentős mennyiségű természeti erőforrás. Ezen tényezők az **erőforrás- és piacorientált befektetéseknek** kedveznek. Az erőforrásorientált befektetések erősödését a természeti erőforrásokban való gazdagság segíti ugyan (különösen a szénhidrogének esetében), de a kitermelőiparban rendkívül erős az állami szabályozás. Oroszország rendkívül kedvezőtlen gazdasági mutatói, a fejletlen infrastruktúra, majd az 1998. évi pénzügyi válság és a feketegazdaság jelenléte azonban jelentős mértékben rontja az ország megítélését. Ezen kettősség hatására az orosz gazdaságba érkező tőke mennyisége erős fluktuációt mutat.

17.ábra. Az USA tőkeexport megoszlása Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa egyes országai között

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Az amerikai befektetések Oroszországban a kezdeti időszakban rendkívül alacsonyok voltak, az 1990-es évek közepén az emelkedés megindult és 1997-ig tartott (17. ábra). 1998-ban azonban az orosz pénzügyi válság kedvezőtlenül hatott a tőkevonzó-képességre. Az amerikai befektetések is visszaestek, sőt több éven keresztül tőke kivonás történt. Ez a kedvezőtlen folyamat 2003 után jelentős növekedésbe fordul át és mára **Oroszország vonzza a térségben a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkét.** A növekedéshez hozzájárul, hogy az utóbbi években dinamikus gazdasági fejlődés jellemzi az országot, csökkenő inflációval, növekvő vásárlóerővel.

Oroszország tőkevonzásának jellemzésekor feltétlenül szükséges megemlíteni az állam szerepét. A korábbi térségeknél tapasztalt beruházás-ösztönzés, a tőke minél nagyobb arányú „becsalogatása” Oroszországra kevésbé jellemző. Az 1998. évi válságot követően az orosz gazdaságpolitikában jelentős változás következett be, melynek hatására ismét növekedett az állam szerepe a gazdaságban. Magasak az adóterhek, különösen az olaj- és gázszektorban. Ha ezen a téren jelentős változás következne be, akkor Oroszország rendkívül rövid időn belül megsokszorozhatná az országba érkező külföldi tőke mennyiségét. A kérdés azonban az, hogy Oroszország mennyire szeretné megnyitni az országot a külföldi befektetők előtt?! Szeretné-e növelni a függőségét a transznacionális vállalatoktól? Az sem biztos, hogy kedvező lenne egy erőteljes liberalizáció az ország számára. A külföldi befektetők így is kapnak kedvezményeket, de ezeket nem állami szinten, hanem a régiók (szövetségi tartományok) szintjén lehet érvényesíteni. A régiók

gazdasági önállósággal rendelkeznek, adó- és nem adójellegű kedvezményekkel igyekeznek térségüket vonzóvá tenni. Az a probléma ezzel a rendszerrel, hogy a szabályok sokszor változnak és régióként jelentős eltérést mutatnak (Attracting Foreign Direct Investment for Russia's Modernization – OECD, 2002; Foreign Investment in Russia: is taking off? – UNCTAD 2003). Oroszországban mindezek ellenére az ezredfordulót követően már az egyik legjelentősebb befektető az Amerikai Egyesült Államok volt. Az országba érkezett tőkeállománynak (inward stock) 20-25%-a az USA-ból származott (World Investment Report 2003).

A **Magyarországra** érkező külföldi működőtőke-befektetések mennyiségéről, területi és ágazati megoszlásáról, valamint a nemzetgazdaságban betöltött szerepéről számtalan tanulmány jelent meg az elmúlt évtizedben. A külföldi működőtőke magyarországi szerepének vizsgálata a gazdasági kutatások egyik központi kérdésévé vált. Sok szerző, a legkülönbébb szempontokat szem előtt tartva, mutatta be a külföldi tőkebefektetések alakulását, jelentőségét a magyar gazdaságban (többek között Antalóczy, Barta, Bernek, Éltető, Hamar, Kalotay, Oszlay, Pitti, Sass, Szanyi műveiben olvashatunk részletesebben a témáról). A disszertáció (főként terjedelmi okok miatt, valamint a belső arányokat szem előtt tartva) elsősorban röviden foglalja össze a tőkevonzási folyamat változásait, elsősorban az amerikai befektetések sajátosságainak bemutatására koncentrál.

A térségbe érkező külföldi működőtőke-befektetéseket összesítve 1990-2007 között Oroszország és Lengyelország után harmadik legfontosabb célországának számít hazánk. **1990-1999 között azonban még Magyarországra érkezett a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke, ami elsősorban a privatizációs folyamatok gyors megkezdésével, és a relatíve olcsó munkaerővel magyarázható.** Magyarország kezdeti kiemelkedő pozíciója fokozatosan romlott a térségen belül, és Lengyelország majd Csehország is megelőzte hazánkat a tőkebefektetések nagysága alapján (de FDI/fő alapján nem!).

Hazánkban az 1990-es évek elején a tőkevonzás egyik legfontosabb eleme a privatizáció volt (csúcsát 1995-ben az energiaszektor, azóta is sokat vitatott, privatizálásával érte el). Emellett fontos szerep jutott az állam beruházás-ösztönzésének, mely egyrészt a külföldi tőke mennyiségi növekedését igyekezett elérni, másrészt regionális és szektorális megoszlását is próbálta befolyásolni. A kezdeti időszakban az adómentesség, adókedvezmények biztosítása, a költségvetési támogatások nyújtása tartozott a legfőbb eszközök közé. A privatizációs hullám kiemelkedő szakaszának lezárulása után több

szempontból is új tendenciák jelentek meg a hazai FDI vonzás szempontjából. Egyrészt csökkent a hazánkba érkező tőke mennyisége, mely a privatizáció lezárulásával, a munkaerő drágulásával is magyarázható. Másrészt megemelkedett a pótlólagos beruházások nagysága, a tulajdonosi hitelek értéke és a profitrepatriálás is. Harmadrészt a beruházás-ösztönzésnél említett eszközök egy része az uniós csatlakozás után már nem volt alkalmazható (például: vámszabad területek, társasági (nyereség) adó mentesség, közvetlen állami támogatás). A 2000 utáni időszakban szembesülni kellett azzal, hogy a tőke ki is vonulhat az országból, amely sok esetben gyárbezárással is járt (például az IBM vagy a Flextronics esetében). Ezek a gyárak az olcsó, szakképzetlen munkaerőre támaszkodtak, és a transznacionális vállalatok a költségminimalizálás elvét követve áttelepítették termelésüket nálunk alacsonyabb bérszinttel rendelkező országokba. A hatékonyságnövelő beruházások, melyek jelentősége egyre nagyobb a magyar gazdaságban, inkább a szakképzett munkaerőt keresik Magyarországon. Az utóbbi időben egyre jelentősebb a TNC-k vertikális terjeszkedése is, melynek során regionális központokat, logisztikai központokat és egyre nagyobb mértékben K+F tevékenységet telepítenek hazánkba (Antalóczy 2003; Barta–Bernek 2003; Barta–Kukely–Lengyel–Ságvári 2007; Bernek 2006; Kurtán 2001, Szanyi 2003; 2004).

A **Magyarországra** érkező amerikai tőke részletes területi és ágazati vizsgálatát is elvégeztem¹⁶, jelen fejezetben az időbeli változások ismertetésére kerül sor.

A vizsgálatok alapján az 1990-es évek kezdete óta a Magyarországon megjelenő külföldi befektetők versenyében **az Amerikai Egyesült Államok látszólagos pozícióvesztése rajzolódott ki**. Míg az évtized elején az USA a második legnagyobb beruházó volt hazánkban, addig az ezredfordulóra nemcsak Németország, hanem Hollandia és Ausztria is megelőzte, sőt 2007-ben már Franciaország is nagyobb mennyiségű tőkét exportált az országba, mint az USA. Véleményem szerint azonban az amerikai tőke jelentősége a magyar gazdaságban nagyobb, mint azt az FDI értékei mutatják. A vállalatok közötti felvásárlások eredményeként rendkívül összetetté vált a vállalatok tulajdonlása, így a tőkebefektetések valódi kiindulási országa sok esetben csak vállalati szintű elemzések segítségével állapítható meg (ezt tapasztaltam például az Opel esetében is, mely általában

¹⁶ A vizsgálat területi és ágazati jellemzéseket tartalmazott, a német befektetésekkel összehasonlítva. A teljes cikk megtalálható: Juhász-Schottner (2003): Németország és az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-befektetései Magyarországon (1993-2000) – Tér és Társadalom 2003/4.

német, de sokszor amerikai beruházként jelenik meg a statisztikákban¹⁷). Egy amerikai anyavállalat európai leányvállalatán keresztül történő magyarországi működőtőke-beruházása az adott regionális központ országának befektetéseként jelenhet meg a magyar statisztikában, ezért az adatok a valósnál alacsonyabb amerikai részesedést tükrözhetnek. (Feltételezhetően erre vezethető vissza például a holland befektetések látványos növekedése is. A 6.1.1. alfejezetben láthattuk, hogy dinamikusan nőnek a Hollandiába érkező amerikai befektetések, és sokszor innen történik a további terjeszkedés Európa más térségeibe.)

Az Egyesült Államokból érkező befektetéseknél elmozdulás mutatható ki a területi kiegyenlítődés felé, bár az amerikai vállalatok még mindig elsősorban a közép-magyarországi régiót és az azzal szomszédos térségeket részesítik előnyben. Az említett területeken kívül az amerikai tőke magyarországi megjelenése elsősorban valamely lokalizációs előnyhöz (pl. az orosházi üvegyár) köthető (Juhász–Schottner 2003).

Az amerikai tőkebefektetések nagyságát tekintve az 1990-es évek végéig még hazánk fogadta a térségen belül a legtöbb tőkét az Egyesült Államokból (17. ábra). 2000-ben azonban negatív adatokkal találkozhatunk, és bár ezután ismét megindult a növekedés, jelentősebb emelkedés csak 2006-tól mutatható ki. A csökkenő adatok hátterében többek között az áll, hogy ebben az időszakban a transznacionális vállalatok már nem preferálják hazánkat az összeszerelő tevékenységet végző leányvállalatok telepítésekor, az olcsó munkaerőre alapozó munkafázisokat más országokba helyezik át (például: Románia, Ukrajna, Kína...). Ehhez a folyamathoz kapcsolódott az IBM székesfehérvári gyáranak bezárása, vagy a Flextronics termelésesökkentése is. De hasonló folyamatok jelentek meg a textilipar és az élelmiszeripar esetében is. Magyarország számára kiemelten fontos lenne, hogy a kvalifikált munkaerő és a K+F tevékenység terén kihasználja a komparatív előnyeit. Ehhez viszont megítélésem szerint elengedhetetlen a hazai oktatási és kutatási tevékenység kiemelt támogatása.

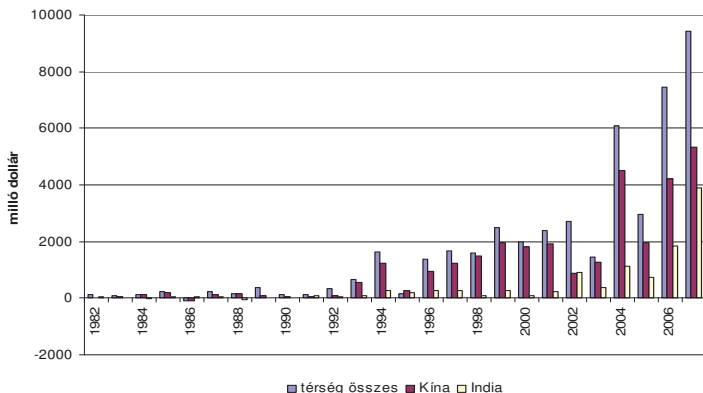
6.6. Kína, India (és az egyéb ázsiai országok)

A térség lehatárolásánál elsődleges szempont volt, hogy a dél-, kelet-, és délkelet-ázsiai országok esetében a NIC országok, dinamikus fejlődésük és kimagasló tőkevonzásuk következtében külön csoportot alkossanak. Az 3. mellékeltben látható hogy mely országok

¹⁷ A működőtőke-befektetések származási ország szerinti csoportosításának nehézségére az egyik legjobb példa az Opel esete. Az amerikai General Motors, európai terjeszkedésének egyik állomásaként az 1900-as évek elején részben, majd 100%-ban tulajdonosa lett a vállalatnak. Az Opel magyarországi beruházásai a KSH statisztikáiban a német befektetéseknél jelennek meg. Más források, mint például a Budapest Business Journal – melyek Magyarország legnagyobb külföldi tulajdonban lévő vállalatait tüntetik fel – esetében magyarországi beruházként a GM jelenik meg, mely nemzeti hovatartozását tekintve természetesen amerikai.

tartoznak ebbe a nagytértségbe. A térségbe érkező amerikai befektetéseket rendkívül erős koncentráció jellemzi, kiemelt célterület Kína és India (18. ábra). A térség többi országában minimális az amerikai FDI outflow értéke. A térségbe érkező amerikai FDI outflow értéke az 1980-es évek végéig rendkívül alacsony volt, az 1990-es évek közepétől azonban dinamikus növekedés mutatható ki.

18. ábra. Az USA tőkeexport alakulása Kína és India esetében

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Kína, 2002-ben az FDI inflow terén az Amerikai Egyesült Államokat is megelőzve világelső lett (azóta az inflow adatok alapján általában az első vagy második helyet foglalja el). A fejlődő országok közül a legjelentősebb tőkebefogadó ország. Ez azt bizonyítja, hogy nem csak az amerikai befektetések nőnek dinamikusán, hanem a világ összes jelentős befektetője egyre nagyobb mennyiségű tőkét helyez ki az országba. Kína tőkevonzó-képességét többek között a nagy mennyiségű és olcsó munkaerő adja, amely egyben jelentős felvevőpiacot is biztosít a transznacionális vállalatok termékei számára. Ezen kívül rendkívül kedvező a kínai kormány beruházás-ösztönző politikája is. A Kínába irányuló beruházások döntő többsége a **Dunning-féle piacorientált és erőforrásorientált befektetéseknek** felel meg.

Az FDI mennyiségének alakulását részben az ország adottságai határozzák meg, de Kína esetében a politikai és gazdaságpolitikai sajátosságok miatt az államnak is rendkívül fontos szerep jutott a tőkebefektetések elősegítése terén. **Az FDI vonzása szempontjából kiemelten fontos, hogy 1979-ben létrehozták az első Különleges Gazdasági Övezeteket**

(Special Economic Zones – SEZ) négy kedvezményezett tartományban. Ezeken a területeken többek között adó- és vámkedvezményeket, gyorsított adminisztrációt és kiépített infrastruktúrát biztosítottak. 1984-1991 között ezeknek az övezeteknek a kiterjesztése történt szinte az egész délkeleti parti sávra. Ebben az időszakban már megindul a külföldi befektetések jelentős növekedése és Kína fokozatosan a világ egyik legjelentősebb FDI befogadó országává válik. Kína versenyképességében sokáig elsősorban az alacsony bérszint, a piac mérete, az állami kedvezmények, az erős szakszervezetek hiánya és a minimális törvényi szabályozás a munkaerő védelmében játszották a domináns szerepet. Napjainkra mindez egyre kevésbé dominál a komparatív előnyök között. Az információs társadalom, a K+F tevékenység fejlődése révén egyre fontosabbá válik a képzett munkaerő megléte is (Jordán 2000; Mészáros 2001/a, 2001/b; Main Determinants and Impact of Foreign Direct Investment on China's Economy – OECD 2000).

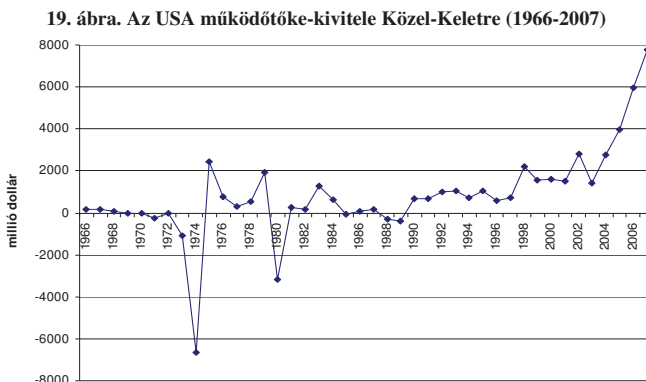
Az amerikai vállalati expanzió kevésbé érinti **Indiát**, de a tőkevonzás tekintetében az ezredforduló óta dinamikus növekedés mutatható ki (18. ábra). India tőkevonzására világszinten is az jellemző, hogy az ország területéhez és népességéhez képest viszonylag alacsony FDI adatokkal rendelkezik. Ennek oka elsősorban az, hogy **Indiában a reformok (melyek a tőkeberuházások élénkülését is elősegítették) csak 1991-ben kezdődtek meg.** A reformok során elősegítették a liberalizációt, a deregulációt és megnyitották az ország piacát a külföldi tőke előtt.

Kína és India között a munkaerő képzettségét tekintve jelentős különbség mutatkozik. India **komparatív (és kompetitív) előnyei az angolul beszélő, kvalifikált munkaerőben rejlenek, mely a térségben egyedülálló, és ázsiai viszonylatban is olcsónak számít.** Míg a térség országai a hardvergyártásban jeleskednek, addig India a szoftvergyártás területén biztosít versenyképes feltételeket. Az Egyesült Államok és India kapcsolatát tovább segítette a két ország közötti időeltolódás, így a kért szolgáltatásokat elvégzik Indiában addig amíg az USA területén éjszaka van. Az indiai cégek legjelentősebb külföldi partnerei az Egyesült Államokból származnak. A szoftvergyártás mellett kiemelkedő a transznacionális vállalatok **back-office tevékenysége** is, például a könyvelés, az adatbázis kezelés, az adóügyek intézése, a telemarketing. Az Egyesült Államok nagymértékben veszi igénybe ezeket a szolgáltatásokat. A felhasználók pedig a legtöbb esetben nem is tudják, hogy valaki a világ másik részéről próbál segíteni nekik. Az amerikai állampolgároknak Indiából nyújtanak segítséget az elveszett poggyászok megkereséséhez, a biztosítási papírok kitöltéséhez, az elveszett hitelkártyák pótlásához, virágküldéshez, a mosoda elintézéséhez,

stb. Az amerikai adóbevallások egyre nagyobb hányadát is Indiában készítik el (2003-ban 25 ezer, 2004-ben 100 ezer, 2005-ben pedig már 400 ezer darabot.). A kvalifikált munkaerő kihasználása is lehetséges ilyen módon, az információs technológia gyors fejlődésének köszönhetően. Az amerikai orvosok által készített CT felvételeket éjszakánként indiai radiológusok elemzik. Mindezek következtében érthető, hogy az amerikai anyavállalatok az indiai leányvállalataiknál fokozatos bővítéseket hajtanak végre, így például a GE már több mint 13 ezer főt, a Citicorp 3 ezer főt foglalkoztat az országban (Elliot 2006, Follath 2005; Friedman 2006; Uta 2008; Székely–Doby 2003 és 2004).

6.7. Közel-Kelet

Közel-Kelet térségének sajátossága, az összes nagytérség közül az amerikai FDI outflow adatok esetében a legnagyobb fluktuációval jellemezhető (19. ábra). Két hatalmas mértékű visszaesés mutatható ki a tőkeexportban. Ezek a jelentős csökkenések szoros összefüggésben állnak a kőolajár-robbanásokkal, hiszen a két legjelentősebb mélypont az árrobbanásokat követő években jelentkezett (1974 és 1980). A többi időszakra is csak a mérsékelt növekedés jellemző. A 2001. szeptember 11-i események után sokan újra egy nagymértékű tőke kivonásra számítottak. Ez azonban nem következett be, sőt azóta jelentős mértékben növekedett az amerikai tőkeexport. **A térségben lévő szénhidrogén lelőhelyek ugyan potenciális működőtőkét vonzó tényezők**, de az tőkeexport jelentős mértékben függ a politikai fejleményektől is. A térségben végrehajtandó rekonstrukciós feladatok (építkezések, infrastruktúra kiépítése...) szintén az FDI növekedéséhez vezethetnek.

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Az USA FDI outflow mennyiségének még az utolsó két évben is csak 2-3 %-a áramlott ebbe a térségbe. A korábbi évekre általában az 1%-os részesedés jellemző, de a vizsgált időszakon belül (1966-2007) tíz esztendőben történt tőke kivonás a térségből. A negatív adatok ilyen mértékű megjelenése más térségnél nem volt kimutatható. A mindvégig alacsony értékek és a tőke kivonások legfőbb oka feltételezhetően a belpolitikai instabilitás. Az Egyesült Államok tőke kivitelének eloszlása a térségben egyenetlen, a befektetett tőke nagy része Izraelbe, Szaúd-Arábiába, Törökországba és az Egyesült Arab Emírségekbe érkezik. A térség országainak többségében egyre jellemzőbb, hogy a kormányok növelni szeretnék az FDI vonzó képességüket. Néhány ágazatot azonban még sok helyen védeni szeretnének a külföldi befektetőktől (szénhidrogének kitermelése, energiagazdaság, távközlés).

6.7.1. Az Egyesült Államok tőkebefektetésének megoszlása a közel-keleti térségben

Az **Izraelbe** érkező tőkebefektetések az 1990-es években felerősödtek, 1981-2007 között a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkét koncentrált a térségen belül. Ez nem meglepő, hiszen kereskedelem terén is kiemelkedő a kapcsolata van az Egyesült Államokkal (külgazdasági kapcsolatokban 30-50% az USA aránya). A tőke vonzás terén kiemelt jelentőségük az elektronikai és információs technológiai ágazatok (ez a térségben viszonylag ritka). Az FDI növekedéséhez hozzájárul, hogy a vállalat alapítás az országban gyors és könnyű. A 2006-ban bevezetett reformok csökkenő adókat irányoztak elő. A külföldi befektetőket vissza nem térítendő támogatásokkal és adókedvezményekkel is támogatják.

Szaúd-Arábia rendelkezik a legnagyobb fluktuációval az USA tőkebefektetéseit tekintve. Az IFC (International Finance Corporation) 2006-os jelentése szerint („Doing Business in 2006”) a térségben Szaúd-Arábia próbálja a befektetés-barát környezetet leginkább megvalósítani. 2000-ben hozták azokat a törvényeket, melyek a liberalizációs folyamatokat erősítik. Többek között támogatják azon befektetéseket, melyeknél jelentős a technológia transzfer, engedélyezik a 100%-os külföldi tulajdon létrehozását is.

Törökországban¹⁸ az amerikai befektetések növekedése elsősorban az 1990-es évek végétől jellemző, 2007-ben ide érkezett a térségen belül a legtöbb amerikai beruházás. Ez részben annak is köszönhető, hogy 2003-ban új törvényt fogadtak el, mely a liberalizációt

¹⁸ Törökország nagytérségi besorolása vitatott. Az amerikai FDI statisztikák már Európához sorolják. A disszertációban azonban a hazai besorolást (Probáld 1996) követve Közel-Kelet nemzetgazdaságai között tárgyalom.

tekintette egyik legfontosabb feladatának. Az új törvény elsődleges célja az FDI útjában álló akadályok lebontása, a nemzeti elbánás elvének érvényesítése (a hazai és a külföldi befektetőket azonos jogok és kötelezettségek illetik meg). A tőkebefektetések dinamikus növekedését azonban a magas adók, a bürokratizmus, a korrupció és az igazságszolgáltatás hiányosságai még így is jelentős mértékben hátráltatják.

Katarba a korábban viszonylag alacsony mennyiségű amerikai tőke érkezett, viszont az 1990-es évektől dinamikus növekedést figyelhetünk meg. Az utóbbi években gazdasága a legdinamikusabban fejlődött a térségben. A nemzetgazdaságban a szénhidrogén-szektorban van kiemelkedő jelentősége (GDP, export és FDI terén is). A kormány éppen ezért egyre nagyobb hangsúlyt fektet arra, hogy a külföldi befektetések az olajágazaton kívülre is érkezzenek. Katar és az USA közötti kereskedelmi és tőkebefektetési folyamatok felerősödését segítette az is, hogy a két ország 2004-ben aláírta a TIFA megállapodást (Trade and Investment Framework Agreement), melynek keretében a kétoldalú gazdasági együttműködést szeretnék fejleszteni. Ennek a következő évek az amerikai tőkeexportra lehet kedvező hatása (Khyeda S. 2007).

6.8. Afrika

Az **afrikai kontinens** soha nem tartozott az USA befektetéseinek kiemelt célterületei közé, sőt a vizsgált térségek közül a legalacsonyabb tőkevonzási potenciállal jellemezhető. Az amerikai befektetéseknek mindössze 1%-a érkezett a térségbe 2007-ben, a korábbi időszakokra 2-3%-os részesedés volt jellemző.

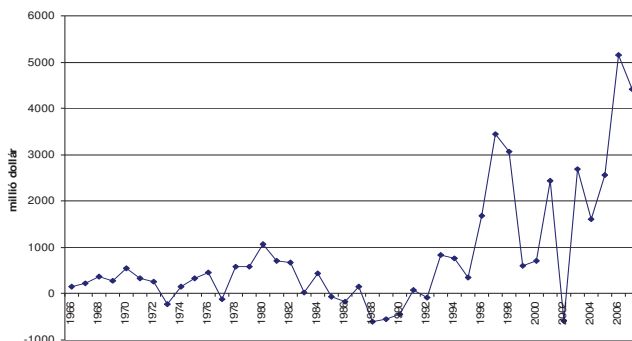
Az alacsony tőkevonzási potenciál kialakulása nyilvánvalóan számtalan tényezőre vezethető vissza, az egyes tényezők a különböző nemzetgazdaságok esetében pedig jelentős eltérést is mutathatnak. A problémák kialakulásában szerepet játszott többek között a történelmi múlt, az éghajlati és a kulturális tényezők, a hibás gazdaságpolitika, a magas tranzakciós költségek, a nemzetközi munkamegosztás, és a világgazdasági anomáliák is. Az 1970-1980-as évek alacsony FDI adatainak magyarázata azonban az erős kereskedelmi korlátozásokban, a tőkebefektetések ellenőrzésében és az importhelyettesítő iparpolitika alkalmazásában is keresendő. A jelenlegi adottságokat tekintve a tőkevonzás szempontjából az alacsony költségek (a nyersanyag, az energia és a munkaerő esetében is) jelentik az egyik legfontosabb vonzerőt a kontinensen. **A transznacionális vállalatokért folytatott versenyben azonban ezeknek az előnyöknek a szerepe fokozatosan visszaszorulóban van. Ennek hatására az afrikai országok esetében is egyre erősödik az állam szerepe a befektetés-ösztönzés terén.** Számos olyan probléma jellemzi azonban a kontinenst, melyek

orvoslása rövidtávon még erős állami szerepvállalás esetén sem mérsékelhető. Ide sorolható például az infrastruktúra fejletlensége, a belső tőkehiány, a gyenge magánszektor, a néhány TNC dominanciája mellett a hazai közép vállalatok szinte teljes hiánya és a gyengén fejlett kisvállalkozások is. A nemzeti piacok kis mérete és a fizetőképes kereslet alacsony szintje szintén nem kedvez a befektetéseknek. A legkomolyabb problémát a gazdasági és politikai instabilitás, valamint a korrupció magas szintje jelenti.

Mindezen problémák tudatában és a külföldi tőkére való ráutaltság hatására számtalan afrikai ország reform-programokat indított el az 1990-es évek elején. A reformok érintették többek között a liberalizációs folyamatokat (a kereskedelem és a tőkebefektetések terén egyaránt), a szabályozási rendszer átalakítását, az infrastruktúra és telekommunikáció fejlesztését. Az utóbbi években került előtérbe, hogy engedélyezik a profit repatriálását, kedvezőbb adózási feltételeket alakítanak ki és erősítik a privatizációs folyamatokat is (Broadman 2007; Dupasquier–Osakwe 2005; Foreign Direct Investment in Africa: Performance and Potential 1999; Szigetvári 2002; Thomsen 2005; World Investment Report 2003, 2005).

Dinamikus növekedés véleményem szerint az FDI mutatók terén a közeljövőben sem várható, mely azonban nem zárja ki, hogy egyes nemzetgazdaságok esetében dinamikus módon növekedjék az FDI outflow értéke. A transznacionális vállalatok lokalizációs döntését azonban elsősorban az erőforrásorientált beruházások határozzák meg napjainkban is.

20. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Afrikába (1966-2007)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Az amerikai FDI outflow adatok jól tükrözik a korábban említett folyamatokat, hiszen működőtőke-vonzás tekintetében dinamikusabb növekedés elsősorban 1995 után

mutatható ki (ez összefügg reformok megkezdésével). Ez a növekedés azonban nem jár együtt a térség részarányának növekedéséből az összes amerikai befektetések esetében (1998 és 2007 között általában 1-2% körül mozgott). Egyetlen példával érzékeltetném a világviszonylatban rendkívül alacsonynak számító befektetési értékeket: **2007-ben egyedül Nagy-Britanniába tizenötször nagyobb mennyiségű tőkét fektetett be az Egyesült Államok, mint az egész afrikai kontinens területére!**

Az 1995 utáni növekvő amerikai érdeklődést alátámasztja, hogy az 1991-1995 közötti időszakban még Nagy-Britannia és Németország is megelőzte az Egyesült Államokat az afrikai befektetők rangsorában. Az 1996-2000 közötti vizsgálatokban (Dupasquier–Osakwe 2005) viszont már egyértelműen kimutatható az USA, mint legnagyobb befektető a kontinensen. Ebben az időszakban a fejlett országokból érkező összes tőke mennyiségének 37%-a érkezett az Amerikai Egyesült Államokból.

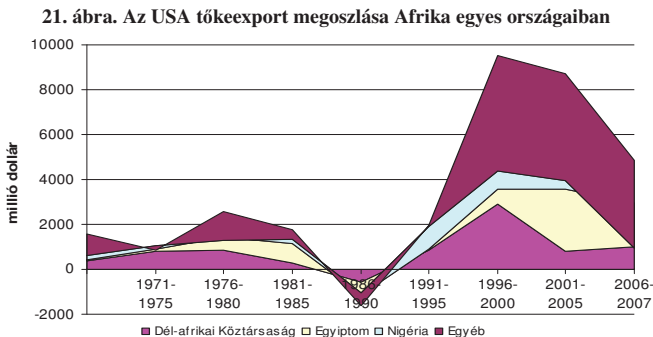
A korrelációs vizsgálat eredménye alapján (4.4. fejezet) megállapítható, hogy Afrikában is kiemelt jelentőségű az agglomerációs hatás, illetve a piac nagysága (GDP és GDP/fő mutatók). A nyersanyagexport és a gépipari alkatrészek importja, mely a primer és a szekunder szektorba irányuló befektetések jelentőségét, kiemelkedő szerepét is jelzi a térségben, 1990-ben még erősebb korrelációt mutatott mint a szolgáltatásexport. 2006-ra azonban a terciér szektor már megelőzte a másik két ágazatot. Vagyis a primer és a szekunder szektorba irányuló befektetések még mindig jelentősek a kontinensen (erőforrásorientált befektetések), de a szolgáltató szektor tőkevonzó képessége egyre erősödik.

6.8.1. Az amerikai befektetések lokalizációja Afrikán belül

A vizsgálatok ennél a térségnél is kiterjedtek az országos szintű adatok elemzésére, de Afrika esetében nagyon sok országban olyan alacsony befektetési hajlandósággal találkozunk, hogy az FDI statisztikailag nem mérhető, vagy hiányos adatsor áll csak rendelkezésre. Az adatközlésre jellemző, hogy gyakorta csak a legfontosabb célterületek adatai érhetőek el részletesen, a többi országba érkező tőkemennyiséget pedig „other” címszó alatt összesítik. Az adatszolgáltatás ezen problémái determinálták a vizsgálatba célszerűen bevonható nemzetgazdaságok körét.

Az országos adatok segítségével a rendkívül alacsony amerikai érdeklődéssel párhuzamosan erős területi koncentráció mutatható ki. A legnagyobb tőkevonzó-képességgel a Dél-afrikai Köztársaság, Egyiptom és Nigéria rendelkeznek (21. ábra). Az

1990-es évek közepétől a koncentráció esetében erőteljesebb csökkenés tapasztalható, ekkor a térség más részeibe is megerősödött az amerikai tőke kivitel (például: Algéria, Líbia esetében különösen a petrokémiai ágazatokba – ami elsősorban az USA kőolaj-stratégiájának köszönhető. Mauritius esetében pedig, mely Kelet-Afrika legkiemelkedőbb offshore központjának tekinthető, inkább a tercier szektorba történtek a befektetések).

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

A térségen belül a legnagyobb tőkevonzó-képességgel a **Dél-afrikai Köztársaság** rendelkezik, a kontinens gazdaságilag legfejlettebb országai közé tartozik, a teljes afrikai GDP körülbelül egynegyedét állítja elő. **Az országnak hatalmas bányai tartalékai vannak, ami a kitermelő ágazatok FDI vonzó képességét növeli.** Dél-Afrika tőkevonzásához hozzájárul a fejlett infrastruktúra, a dinamikusan fejlődő szekunder és tercier szektor (különösen a turizmus). Ennek következtében a kontinens legtöbb országától eltérően az FDI nem kizárólag a kitermelőiparba áramlik (vegyipar, közlekedési eszközök gyártása, tercier szektor). Az amerikai transznacionális vállalatok gyakran regionális központnak tekintik az országot (ahogy Európában például Hollandiát), a térségben való esetleges további terjeszkedés kiindulópontjának.

Nigéria jelentősége az Amerikai Egyesült Államok szempontjából az 1990-es évek közepétől egyre inkább felértékelődik. Ennek háttérében többek között az áll, hogy az amerikai geopolitika kőolaj-stratégiájában kiemelkedő jelentőségű a földrajzi diverzifikáció megvalósítása. A „többblábon állás” politikájának egyik legfontosabb eleme, hogy az USA szénhidrogén importjában a közel-keleti térség dominanciáját csökkentse. Ennek egyik lehetséges módja a **nigériai olajexport növelése** lehetne (bár ez a növekedés viszonylag korlátozott, mivel Nigéria tagja az OPEC-nek, ezért export-kvótákkal rendelkezik).

2006-tól azonban jelentős visszaesést tapasztalhatunk az amerikai FDI outflow esetében, ami többek között azzal indokolható, hogy az országban számos esetben hajtottak végre fegyveres támadásokat, illetve szabotázsakciókat a külföldi kézben lévő olajipari létesítmények ellen. Ennek következtében például hosszú időre le kellett állítani a Chevron kitermelését több olajmezőn is, ami jelentős bevételkiesést eredményezett a vállalatnak.¹⁹ Az FDI vonzó potenciál javulhat a kormány 2003-ban meghirdetett gazdasági reformprogramjának hatására is, hiszen felgyorsították a privatizációs folyamatokat és az infrastrukturális fejlesztéseket.

Ha a transznacionális vállalatok nemzetközi befektetési döntéseit vizsgáljuk, akkor a piac nagysága szinte minden szakértő szerint az elsők között szerepel. **Egyiptom** a legnépesebb arab állam, ezért kétségtelen, hogy ez az ország tőkevonzó-képességét erősíti (ezért elsősorban a **piacorientált és az erőforrásorientált befektetések** dominálnak). A meglévő törvények nem segítik elő a tőkeáramlást az ország területére. A kulcságazatok privatizációjára is feltétlenül szükség lenne a tőkevonzó-képesség növeléséhez. Ezen problémák miatt Egyiptomban is kiemelkedő jelentőségűvé válik az állam szerepe a beruházás-ösztönzés területén. A befektetések növekedéséhez az adópolitika kedvezőbbé tételével is megpróbál az állam hozzájárulni. Ennek következtében a társasági adót 20%-ra (olajszektorban 45%) módosították a korábbi egységes 42%-ról. Ezen kívül gyorsított ügymintézésrel (például: cégbjegyzés 24 óra alatt) is ösztönzik a befektetőket. A külföldi beruházások pedig 10 éves adókedvezményben részesülhetnek. Az országba érkező FDI növekedéséhez jelentős mértékben hozzájárul (különösen az Egyesült Államok esetében), hogy 2004-ben ipari zónák kialakításáról írtak alá megállapodást az USA-val és Izraellel²⁰.

6.9. Az amerikai befektetések területi változásainak összegzése

A nagytérségek esetében az FDI outflow adatok változását vizsgáltam 1966-2007 között. A vizsgálatok eredménye alapján a térségeket két fő csoportra osztottam. A **stabil térségek** csoportjába azok a térségek tartoznak, melyek iránt az érdeklődés jelentős mértékben nem változott a vizsgált időszakon belül (a flow típusú adatokra való tekintettel ez természetesen nem zárja ki a fluktuáció lehetőségét). A **változó jelentőségű térségek** csoportjába olyan nagytérségeket soroltam, melyek jelentősége felerősödött, vagy

¹⁹ www.ebroker.hu/pls/ebkr/new_cikkek_html_p.startup?p_cikk_id=133697773

²⁰ www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Ketoldal_u_kapcs/Afrika/egyiptom/gazdasagi.htm
www.itd.hu/engine.aspx?page=orszaginfo_egwww.itd.hu/engine.aspx?page=orszaginfo_eg

lecsökkent. Ezekben a térségekben az amerikai vállalati expanzió mértéke jelentősen változott.

A stabil térségek csoportján belül az amerikai vállalati expanzió, a tőkeexport alakulása alapján mindvégig kiemelkedő jelentőségű célpontjai voltak az amerikai tőkének a fejlett európai országok. A vizsgált időszakon belül az FDI outflow 40-60%-a áramlott a térségbe, mindvégig elsődleges célpontnak tekinthető. Szintén stabil térségnek nevezhető Afrika, ebben az esetben viszont a rendkívül alacsony FDI outflow értékek mutathatóak ki (az amerikai befektetések 1-3%-a), és a vizsgált időszakon belül jelentős növekedés nem tapasztalható.

A változó jelentőségű térségek esetében a tőkekihelyezések fokozottabb mértékű növekedése, illetve csökkenése figyelhető meg bizonyos időszakokban, ezzel párhuzamosan az amerikai FDI outflow értékéből való százalékos részarányuk esetén is jelentős elmozdulás tapasztalható. A változások kialakulására jelentős hatása van a befogadó és a befektető országok aktuális politikai és gazdasági jellemzőinek. Ezen kívül, az időbeli vizsgálatoknál látható volt, hogy a világpolitikai és világgazdasági folyamatok is alapvetően módosíthatják a tőkeáramlási tendenciákat (Schottner 2005, 2006). Vizsgálataim alapján igazolható, hogy az időbeli változások esetében az anyavállalat nemzetgazdaságának gazdaságpolitikai jellemzői befolyásolják az FDI tendenciákat, a területi elmozdulások esetében lényegesen nagyobb módosító hatása van a fogadó országok gazdaságpolitikái, beruházás-ösztönzési rendszerének. Csökkenő jelentőségű térségek közé sorolható Kanada és Latin-Amerika is. Ennek ellenére mindkét térség a másodlagos célterületek közé tartozik, de részarányukat az összamerikai befektetésekből a csökkenés jellemzi. Növekvő jelentőségű Kína és India, valamint a NIC országok térsége. Ezáltal az amerikai befektetések súlypontjának keleti irányú elmozdulása igazolható.

A fentebb vázolt tendenciák alátámaszthatóak a Herfindahl-Hirschman index segítségével is (4. melléklet). Az Egyesült Államok működőtőke-befektetéseinek nagytérségek közötti koncentrálttsága a vizsgálat kezdetén (1983) magas (0,6), ez igen erős területi koncentrációra utal. Később a koncentráció csökken, az FDI eloszlása az egyes térségek között egyenletesebbé válik. A legalacsonyabb értékek (0,3) az 1990-es évek közepét jellemezte. Azóta a koncentráció erősödése mutatható ki (0,4-0,5 közötti értékek is megjelennek). A koncentráció magas arányát a kezdeti időszakban és napjainkban is a fejlett európai országok dominanciája adja. Ez a térség számít az amerikai vállalati expanzió legfontosabb célterületének.

7. Az Egyesült Államok külföldi működőtőke-befektetésének ágazati jellemzése

A fejezet elsődleges célja igazolni azt a hipotézist, hogy az USA tőkekihelyezésében ágazati szempontból a tercier szektor dominanciája mutatható ki. Ezen kívül vizsgálom, hogy milyen hasonlóságok és különbség jellemzik az Egyesült Államok és a világszintű tőkeexport ágazati megoszlását. Az értekezés mindvégig a területi folyamatokat helyezi előtérbe, ezért kiemelt vizsgálati kérdés, hogy az egyes ágazatok koncentrációja milyen regionális megoszlást mutat, illetve a különböző ágazatoknak milyen jelentősége van az egyes térségekbe irányuló amerikai FDI outflow értékeken belül.

Az elemzésekhez készített adatbázis (részletesen lásd 2. fejezet) esetében a részletes adatok csak 1982-től álltak rendelkezésre, ezért a vizsgálati időszakot jelen esetben az **1982-2007** közötti periódus adja. (A kategóriákat és a tőkekihelyezés nagyságát a 3. melléklet tartalmazza.)

7.1. Ágazati sajátosságok a világszintű tőkeáramlások esetében

A XX. század elején még a primer szektor volt a legfontosabb tőkebefogadó ágazat (ezen belül természetesen a kitermelő ágazatok domináltak, a mezőgazdaság részaránya már ebben az időszakban is minimális volt), ami elsősorban a nagyvállalatok nemzetközi expanzióját tükrözte a korábbi gyarmati területeken. A gazdasági világválság alatt szinte kizárólag a kőolaj-kitermelő vállalatok terjeszkedése terén nem mutatható ki jelentős mértékű visszaesés. A második világháború után azonban számtalan ország esetében a kormányok a kitermelő ágazatok államosítása mellett döntöttek, melynek következtében erősen csökkent a transznacionális vállalatok tevékenysége ebben a szektorban. Ez a változás a kitermelő ágazatokban a tőkekihelyezők és befogadók csoportjait is jelentős mértékben átrendezte. A kezdeti időszakot a fejlett országok dominanciája jellemezte a tőkeexport terén, a befogadó országok esetében viszont a fejlődő országok magas aránya volt kimutatható. Az 1950-es évektől, elsősorban az államosítások következtében, a fejlett országok irányába tolódott el a tőkebefogadási folyamat is, amihez hozzájárult, hogy a fejlett országok területén újabb lelőhelyeket tártak fel (World Investment Report 1991,2001,2004, 2007).

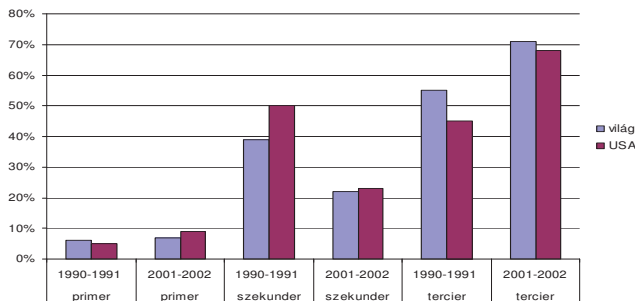
A primer szektor arányának erőteljes csökkenése a tőkekihelyezések szektorális megoszlását tekintve az 1970-es évek közepétől mutatható ki. Ezzel a folyamattal

párhuzamosan a tercier szektor dinamikus növekedése is megkezdődött, de világszinten még **az 1980-as évek közepéig a szekunder szektor dominanciája volt jellemző** (kiemelkedő növekedés jellemezte például a vegyipart, az elektronikai- és számítástechnikai eszközök gyártását, a járműgyártást...). Az ipar alacsonyabb növekedési rátái a következő évtizedeket is jellemzik. Kimutatható, hogy a csökkenés elsősorban a munkaerő-intenzív befektetéseket érinti (például textil-, élelmiszeripar), a tőke- és tudás-intenzív befektetések esetében növekedés tapasztalható. **A tercier szektort rendkívül erőteljes növekedés jellemezte, melynek következtében 1985-től már a legjelentősebb tőkebefogadó ágazattá vált** (Dicken 1998, 2003). A tercier szektor szignifikáns erősödését részben a világgazdasági folyamatok segítették elő, melyek a fordista-posztfordista termelési rendszerek átalakulásával a nemzetgazdaságon belül is a tercier szektor dominanciáját alakították ki. A folyamatot erősítette a technológiai fejlődés és a transznacionális vállalatok jelentőségének növekedése is, melyek új lehetőségeket teremtettek az FDI áramlása terén is (például a call-centerek működtetése, a back-office tevékenység).

A fent jellemzett folyamatok még az ezredforduló után is meghatározták az ágazatok közötti tökemegoszlást. 2005-ben azonban jelentős változás vette kezdetét, a primer szektorba irányuló befektetések emelkedtek, további erősödés is prognosztizálható. A legerősebb növekedés a szénhidrogén szektort jellemzi, 2005-ben a világ összes fúziójának és felvásárlásának 14%-a koncentrálódott ebben az ágazatban (World Investment Report 2001, 2004, 2006, 2007, 2008). Az ágazat jelentőségének növekedéséhez nagymértékben hozzájárul, hogy fokozódik az igény az ásványkincsek iránt a fejlett országokban, és egyre erősebben az ázsiai térségben is (különösen Kína és India esetében). A növekvő kereslethez magas árak párosulnak, ami a vállalatok számára magasabb profitot eredményez. Az utóbbi két évtizedben egyre erősödött a transznacionális vállalatok tevékenysége ebben az ágazatban, s ez a tőkebefektetések növekedését eredményezte. A kitermelőiparba érkező befektetések jellemzője, hogy magas a tőkeigényük, általában jelentős a K+F igényük, nagy a kockázat, folyamatos a beruházásigény és erősen hatnak rájuk a politikai, gazdaságpolitikai döntések is. Sok esetben a kitermelés vagy a szállítás speciális technológiát is igényel. A kockázatok közé sorolható a piaci kockázat, mely a kereslet és az árak kedvezőtlen alakulását jelenti, a politikai kockázat (államosítás, bányászati törvények módosítása) és a környezetvédelmi kockázat is. Magasabb árak mellett a TNC-k szívesebben vállalják ezeket a kockázatokat. A kitermelő ágazatokon belül az energiahordozók (különösen a szénhidrogének) szerepének erősödéséhez hozzájárul az is, hogy az energiabiztonság napjaink egyik legfontosabb problémájává vált. Rendkívül fontos

tényező az ágazat FDI vonzó képességének növekedését tekintve, hogy számtalan nemzetgazdaság esetében a korábban államosított vállalatok csődjének következtében a bányászati vállalatok privatizációjára került sor. 2005-ben a világ 10 vezető olajvállalatának fele a fejlődő országok államainak a kezében volt. A legjelentősebb FDI növekedést ebben az ágazatban Latin-Amerika és Afrika érte el (Bora-Korompai 2001; World Investment Report 2007).

22. ábra. Az USA és a világ tőkebefektetéseinek szektorális megoszlása

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov és UNCTAD FDI database

A primer, a szekunder és a tercier szektor tőkevonzásában bekövetkező változások a világ és az Egyesült Államok outflow mutatói esetén is igazolhatóak (22. ábra). Az 1990-es évek elején a **primer szektorba** áramlott a legkisebb mennyiségű tőke. Az ezredforduló utáni időszakra a világ egészére jellemző adatoknál minimális változás tapasztalható, vagyis a tercier szektor felé történő elmozdulást a szekunder szektor tőkevonzásának csökkenése ellensúlyozta. Az USA tőkekihelyezésében 2001-re viszont szinte megduplázódott a primer szektor aránya (5%-ról 9%-ra). Az Egyesült Államok a világ többi országánál sokkal dinamikusabban növelte a befektetéseit a kitermelő ágazatokban, a befektetések ágazaton belüli megoszlását tekintve pedig kiemelt jelentőséggel bír a szénhidrogén-bányászat (különösen a kőolaj kitermelés).

A **szekunder szektort** világszinten 40% körüli részarány jellemezte az FDI outflow esetében 1990-1991-ben. Az Egyesült Államok tőkeexportjában ebben az időszakban jóval magasabb az ipari befektetések aránya (eléri az 50%-ot). Az ezredfordulóra mindkét esetben jelentős csökkenés mutatható ki (20% körül). A visszaesés az Egyesült Államoknál jóval nagyobb mértékű, a különbséget az 1990-es évek eleji kiemelkedően magas adatok eredményezik, aminek magyarázata a tercier szektorban keresendő. 1990-ben a pénzügyi

szolgáltatások esetében jelentős mértékű tőke kivonást hajtottak végre az amerikai transznacionális vállalatok, ennek következtében erősen lecsökkent a tercier szektor részesedése és jelentősen megemelkedett az ipar részaránya a tőkevonzás tekintetében. A szekunder szektor aránya 2006-ra világszinten változatlan maradt, az Egyesült Államok tőkeexportjában azonban 20% alá csökkent.

A **tercier szektor** aránya mindkét esetben növekedett a vizsgált időszakon belül: az ezredfordulón az Egyesült Államok és a világszintű tőke-beruházási adatok esetében is 70% körüli részesedéssel jellemezhető. Már az 1990-es évek elején is ez a szektor vonzotta a legnagyobb mennyiségű tőkét, 2000 után pedig dominanciája megkérdőjelezhetetlen, és a legmagasabb növekedési ráták is ebben a szektorban mutathatók ki.

7.2. Ágazati sajátosságok az Egyesült Államok tőkeexportjában

Az Amerikai Egyesült Államok tőkekihelyezésének ágazati jellemzéséhez, a primer, a szekunder és a tercier szektor esetében egyaránt, az adatok részletesebb iparági bontásban is rendelkezésre állnak. Ennek segítségével pontosabb képet kaphatunk az egyes iparágak jelentőségének változásáról, illetve a területi sajátosságokról.

A **primer szektoron** belül a mezőgazdaság részaránya a tőkevonzás tekintetében minimális, a szektorba érkező befektetések 5%-át sem (a legtöbb esetben 1% alatt) koncentrálna. Ez a részarány a világszintű tőkebefektetések esetében kimutatható aránnyal megegyezik, a mezőgazdaság tőkevonzó-képessége mindkét esetben rendkívül alacsony és minimális növekedéssel jellemezhető. A primer szektor tőkevonzásában a bányászati tevékenység dominanciája mutatható ki, ami az 1980-as évek elején még közel 20%-os volt. Ezt követően, a fentebb vázolt folyamatok hatására, jelentős mértékben visszaesett a kitermelő ágazatba irányuló amerikai tőke mennyisége. Az 22. ábrán már kimutatható volt, hogy az ezredfordulóra jelentős mértékű növekedés jellemezte az ágazatot világszinten és az Egyesült Államok befektetéseinek terén is. Az 23. ábra alapján azonban megállapítható, hogy ez a növekedés az USA esetében már 1996-ban megkezdődött. Az Egyesült Államok transznacionális vállalatai jelentős mértékben növelték befektetéseiket a kőolaj-szektorban. A növekvő tőkebefektetéseket elősegítette, hogy **1994-től az USA már nagyobb mennyiségű kőolajat importált, mint amennyit az ország területén kitermeltek**²¹. Ennek hatására a nemzetgazdaság sebezhetősége növekedett és az import terén a kőolaj-stratégia egyik legfontosabb elemévé a földrajzi diverzifikáció vált. Az import, illetve az

²¹ Energy Information Administration – Official Energy Statistic from U.S Government - www.eia.doe.gov

ellátási bizonytalanságok csökkentésének egyik lehetséges eszköze a tőkekihelyezés. A magas világpiaci árak következtében az ágazati profitkilátások növekedtek, mely jelentős mértékben növelte a TNC-k befektetési hajlandóságát is. Mindezen folyamatok következtében erőteljes növekedés jellemzi az FDI outflow értékét 1996-tól napjainkig.

A kitermelő ágazatok szerepének erősödését támasztja alá a World Investment Report által közzétett vállalati rangsor is. A világ 100 legnagyobb nem pénzügyi területen tevékenykedő transznacionális vállalatának listáján (külföldi vagyon alapján) már évek óta kiemelkedő pozíciót foglalnak el a kőolaj-ágazatban tevékenykedő vállalatok. A 100 legjelentősebb vállalatnak egytizede ebben az ágazatban folytatja tevékenységét. A primer szektor jelentőségének növekedését kiválóan mutatja, hogy az első 30 vállalat közül 7 a kőolajágazatban tevékenykedik. A tendencia tehát világ szinten is érvényes, az Egyesült Államok esetében pedig még erőteljesebb a szektor dominanciája (a korábban említett 7 vállalatból három amerikai). A rangsorban 2006-ban előkelő helyet foglalnak el az USA transznacionális vállalatai: az ExxonMobil (5.), a ConocoPhillips (16.) és a Chevron (17.) Ezen vállalatok esetében nem csak a külföldi vagyon, hanem az éves profit is kiemelkedő nagyságú. A Global 500 árbevétel alapján összeállított rangsorában az 500 vállalat közül 39 tevékenykedik a kőolaj-szektorban. 2007-ben a 10 legjelentősebb vállalat közül 6 a kőolaj-kitermelő ágazat képviselője, s ezen vállalatok fele amerikai székhelyű. Az ExxonMobil például 2006-ban a valaha elért legnagyobb mennyiségű profitját könyvelte el (World Investment Report 2007).

Az ExxonMobil

Az ExxonMobil a világ legnagyobb szénhidrogén-kitermelő és -feldolgozó transznacionális vállalata. A Fortune Magazin Global 500 rangsora alapján a vállalati árbevétel tekintve 2005-ben 3., 2006-ban pedig **világelső**, a 2007-2008-as években pedig a második (a Wall-Mart Store előzi csak meg). **A vállalati profit alapján azonban 2005 óta mindvégig első** a világ ötszáz legjelentősebb vállalata között. A World Investment Report 2008-as jelentése a 100 legfontosabb transznacionális vállalatot rangsorolta a 2006-os adatok alapján. Az Exxon a külföldi vagyon alapján az ötödik legjelentősebb TNC. A Transznacionális index (TNI)²² alapján a 40., az Internalizációs index (II)²³ alapján a 35. legfontosabb vállalatnak tekinthető. Az ExxonMobil részvénye egyike annak a harminc részvényből álló kosárnak, amelyből a Dow Jones Ipari Átlagindexet számítják.

²² TNI kiszámítása: az összvagyon/külföldi vagyon, valamint az összeladás/külföldi eladás, továbbá az összfoglalkoztatottak/külföldi foglalkoztatottak átlaga. (WIR,2008)

²³ II : A külföldi leányvállalatok száma a vállalat összes leányvállalatához viszonyítva (WIR,2008)

A vállalat 390 milliárd dolláros árbevételt (ez több, mint háromszorosa Magyarország 2008-as valutakulcsos GNI értékének, mely 120 milliárd dollár volt) és rekord értékű (40 milliárd dolláros) profitot ért 2007-ben.

A társaság kőolaj-kitermelésének földrajzi eloszlásában 2003 és 2007 között a következő változások mutathatók ki. A kitermelési mennyiség és a térségek szerepének csökkenése jellemzi az európai (23%-ról 18%-ra), a kanadai és a dél-amerikai (16%-ról 12%-ra) térséget is. Az ExxonMobil ennek ellenére napjainkban is az egyik legnagyobb szénhidrogén-kitermelő vállalat Európában és Kanadában egyaránt. Az európai tevékenység elsősorban Norvégia, az Egyesült Királyság, Hollandia, Németország, Olaszország és Írország területére koncentrálódik. Az északi-tengeri lelőhelyek a vállalati stratégia szempontjából továbbra is kiemelkedő jelentőségűek.

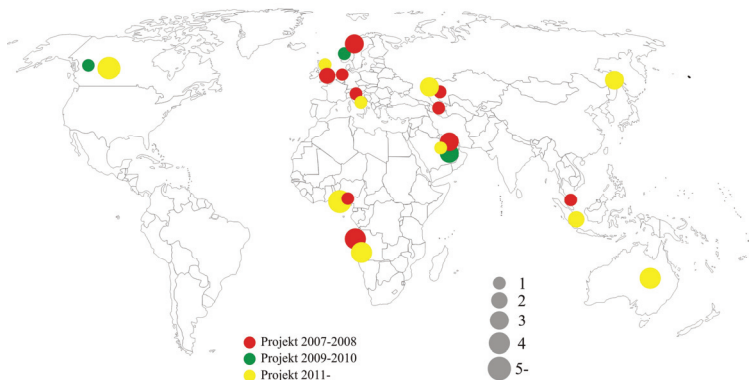
Számottevő mértékben növekedett a kitermelés mennyisége és a térség részaránya az összes termelésből Közel-Kelet (6%-ról 14%-ra) és Afrika (18%-ról 27%-ra) esetében.

Az afrikai kontinensen a kitermelés legnagyobb része Angola, Csád, Kamerun, Egyenlítői-Guinea és Nigéria területén folyik. Jelentős kutatások zajlanak Líbia, Madagaszkár és a Kongói Köztársaság területén is.

Oroszország (Szahalin 1-2 mezők) és a Kaszpi-tenger térsége (Kazahsztán, Azerbajdzsán) a kitermelt szénhidrogén mennyiségnek még csak 7%-át adja, de a térség jelentősége az utóbbi években folyamatosan erősödött.

A jelenlegi és a következő évekre tervezett projektek földrajzi eloszlása (lásd térkép) tovább erősíti a fentebb említett tendenciákat. A jövőbeli fejlesztési elképzelések kiemelt célterületei: Angola, Nigéria, Kanada, Ausztrália, Katar, Kazahsztán, Oroszország és Indonézia.

ExxonMobil projektek

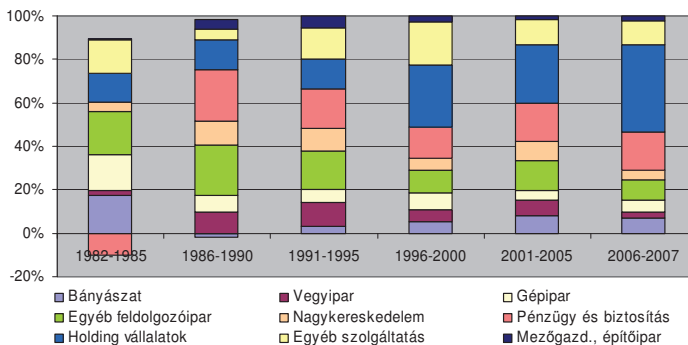

Forrás: 2007 Financial and Operating Review; Exxon Mobil Corporation, World Investment Report 2008, Fortune Magazin; <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500>

A **szekunder szektorba** irányuló tőkebefektetések visszaesése minden iparág esetében kimutatható (23. ábra). A csökkenés világszinten is jellemző, és a szekunder szektor szerepének általános (GDP-ből, exportból való részesedés) visszaesésével magyarázható. Az 1980-as évek elején a **gépipar** még hasonló mennyiségű tőkét vonzott, mint a terciér szektor ágazatai (23. ábra), azonban jelentősége folyamatosan csökkent. A gépipar mindezek ellenére a szekunder szektoron belül mindvégig a legnagyobb mennyiségű tőkét vonzotta (24. ábra). A gépiparon belül a legjelentősebb tőkevonzás az elektronikai, számítástechnikai alkatrészek gyártását jellemzi, mely az információs technológia folyamatos fejlődésének, illetve egyre szélesebb körben való alkalmazásának következtében dinamikusán fejlődő ágazatnak tekinthető.

A növekvő kereslet hatására a TNC-k befektetései erősödtek ezen a területen. Az Egyesült Államok legnagyobb vállalatai között ezen iparág képviselői is megtalálhatóak. A World Investment Report szerint 2006-ban az IBM és a Hewlett-Packard a külföldi vagyon alapján a világ ötven legnagyobb vállalata közé sorolható. A General Electric 2005-ben és 2006-ban is a világ legnagyobb külföldi vagyonnal rendelkező transznacionális vállalata volt. (A GE dinamikus fejlődése elsősorban annak köszönhető, hogy tevékenységének egyre nagyobb hányada a terciér szektorhoz köthető.)

23. ábra. Az amerikai befektetések ágazati megoszlása

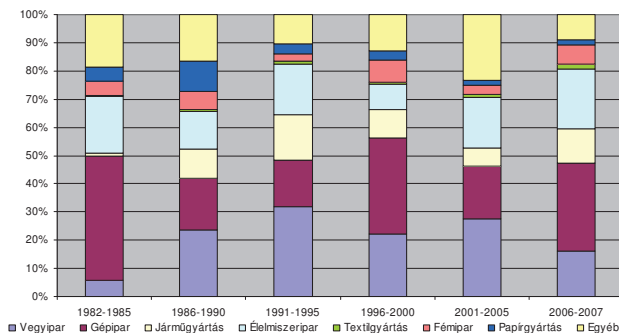
Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

A **vegyiparba** irányuló amerikai FDI esetében is jelentős mértékű visszaesés mutatható ki, mely az ezredforduló után tovább erősödött. A legnagyobb tőkevonzással a gyógyszergyártás rendelkezik, mely a vegyiparba érkező amerikai FDI outflow közel 50 százalékát koncentrálja (2001-ben például 72%-ra emelkedett a részesedése). A

gyógyszeripar mellett a legnagyobb mennyiségű tőke a szénhidrogén-feldolgozás területére érkezik. 2006-ban a legjelentősebb amerikai vegyipari, gyógyszeripari vállalatok közül három szerepel a World Investment Report 100 legnagyobb külföldi vagyonnal rendelkező vállalati ranglistáján (a Pfizer Inc – 32., a Johnson&Johnson – 53. és a Dow Chemical Company – 82.)

A **járműgyártás** részesedése a szekunder szektorba érkező befektetésekből viszonylag alacsony, növekedés csak 2006-tól mutatható ki. A részletes ágazati vizsgálatok elvégzése előtt a járműgyártás esetében sokkal magasabb befektetési arányra számítottam az FDI outflow értékét tekintve. A magasabb részarányt részben a szakirodalomra alapozva vártam, mely szerint a szekunder szektor szerepe csökken a világszintű FDI tendenciák esetében, de a vegyipar és a járműgyártás kivételt képez ez alól (World Investment Report 2001, 2007). Szintén ezt a tendenciát támasztja alá az a tény, hogy a vállalati rangsorokat tekintve (WIR, Global500) az Egyesült Államok járműipari vállalatai kiemelkedő teljesítményt érnek el. 2006-ban a World Investment Report 100 legnagyobb külföldi vagyonnal rendelkező vállalatai között a Ford Motor Company a 6., a General Motors a 26. helyen szerepel. 2007-ben a Fortune Magazin Global 500 listáján, a vállalati árbevétel szerinti rangsorban a GM a 9., a Ford a 13. helyen található. **Az Egyesült Államok FDI kihelyezéséből a járműgyártás alacsony részesedésének egyik feltételezhető oka a holdingokon keresztüli tőkeáramlás lehet** (részletesebben lásd a holdingok jellemzésénél). Ebben az esetben az FDI ágazati besorolásánál a holding jelenik meg, ugyanakkor valószínűsíthető, hogy a befektetés ténylegesen az autógyártásban realizálódik.

24. ábra. Az amerikai befektetések megoszlása a szekunder szektorban

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Az **élelmiszeripar** esetében a tőkevonzás alakulása viszonylag kiegyenlítettnek tekinthető, a szekunder szektorba érkező befektetések közel 20%-át koncentrálna napjainkban is. Az ágazatot képviselő vállalatok a Global 500 és a WIR vállalati rangsoraiban is megtalálhatóak. A Coca-Cola Company 2006-ban a World Investment Report külföldi vagyon alapján összeállított rangsorában a 74., a McDonald's Corporation pedig a 91. helyen szerepel. A Global 500 árbevétel nagysága szerinti rangsorában a Coca-Cola a 275., a McDonald's pedig a 359. helyen található. Mindkét vállalat teljesítménye kiemelkedőnek nevezhető, hiszen a világ legnagyobb vállalatainak rangsorában rendkívül kevés élelmiszeripari vállalat található.

McDonald's Corporation

A McDonald's a világ egyik legnagyobb gyorséttermi hálózata. Az ágazati specifikumok következtében a fogyasztók közelébe kell az éttermeit telepíteni. Ez a sajátosság dominál a vállalatok lokalizációs döntéseinek mérlegelésénél is. Ennek következtében a cég **118 országban, 32 ezer éttermet** működtet. 25 ezer étterem franchise rendszerben működik. Az éttermek naponta közel **58 millió vásárlót** szolgálnak ki!

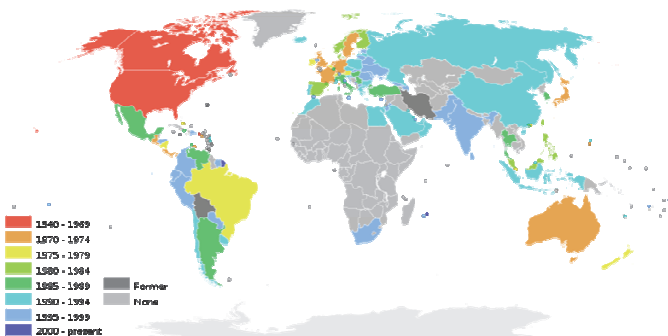
A vállalati terjeszkedés folyamatos (lásd a térképet), vagyis egyre több országban egyre több éttermet üzemeltet az anyavállalat. A termékek és szolgáltatások terjesztése már 1940-ben megkezdődött és napjainkban is tart. A vállalat nemzetközi stratégiáját jól tükrözi a földrajzi terjeszkedés folyamata. 1940-1970 között elsősorban a hazai és a kanadai piacon kezdődött meg az éttermi hálózat bővítése. Az 1970-es évek elején a fejlett országok fogyasztóképes kereslete motiválta a vállalati expanziót (Nyugat-Európa, Japán, Ausztrália). Az 1970-es évek második felében már a fejlődő országok is megjelentek a kiemelkedő célterületek között (Közép- és Dél-Amerika). Az 1980-as években a terjeszkedési folyamat folytatódott az amerikai kontinensen, megkezdődött Délkelet-Ázsiában, valamint Dél- és Észak-Európában is. Az 1990-es évek elején a volt szocialista országok és Kína váltak a vállalati expanzió célpontjává. Az ezredforduló után Dél-Ázsia és Afrika számítottak új terjeszkedési területeknek, de természetesen a többi térségben is folyamatosan emelkedett az éttermek száma.

Az eladás terén a legdinamikusabb növekedés az európai térséget jellemzi, különösen Nagy-Britanniát, Franciaországot, Oroszországot és Németországot. Európán kívül az eladás mértéke a legjelentősebb Ausztráliában, Japánban és Kínában. Kínában 2009-ben nyitották meg az 1000. éttermet.

A Fortune Magazin Global 500 listája alapján, a vállalati árbevételt tekintve 2005 és 2008 között a 314-359. helyen található a cég. A foglalkoztatottak alapján sokkal jelentősebb a vállalat teljesítménye, 2005-2008 között a 7.-13. hely az övé. Az éttermi hálózatban **400-450 ezer főnek biztosítanak munkát világszerte!** A World Investment Report 2008-as jelentése a 100 legfontosabb transznacionális vállalatot rangsorolta a 2006-os adatok alapján. A listán viszonylag

keves élelmiszeripari vállalat található (5 darab), ebből kettő amerikai (a Coca-Cola Co., és a McDonald's). A McDonald's Corporation a külföldi vagyon alapján az 91. legjelentősebb TNC. A Transznacionális Index (TNI)²⁴ alapján a 32., az Internalizációs Index (II)²⁵ alapján a 81. legfontosabb vállalatnak tekinthető. Az McDonald's részvénye egyike (a korábban már bemutatott ExxonMobilhoz hasonlóan) annak a harminc részvényből álló kosárnak, amelyből a Dow Jones Ipari Átlagindexet számítják. (Megjegyzem, hogy ezt a terjeszkedési folyamatot a vállalat annak ellenére hajtotta végre, hogy számtalan országban tiltakozások fogadták a megjelenésüket, terjeszkedésüket. A kritikák a gyorséttermekre jellemző kedvezőtlen étkezési kultúra terjesztésével, az egészségtelen (magas kalóriaérték, só- és szénhidráttartalom) ételek árusításával, és a gyerekeken keresztüli manipulációval (játékok társítása az ételekhez) hozhatók összefüggésbe.)

A McDonald's éttermek megnyitása a világ különböző országaiban

Forrás: 2008 Annual Report – McDonald's, World Investment Report 2008, Fortune Magazin
<http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500>

A szekunder szektor esetében a fentebb vázolt csökkenő részesedés alapján azonban téves lenne azt a következtetést levonni, hogy az ágazat válságban lenne, s ez okozza a visszaesést a százalékos adatok vizsgálatakor. A szekunder szektornak az amerikai tőkeexportból való részesedése ugyan csökkent, de emellett az FDI outflow szinte folyamatos emelkedése is kimutatható, ami azt jelzi, hogy az ágazat még mindig jelentős a transznacionális vállalatok tőkekihelyezésének figyelembevételével. Az arányok

²⁴ Transznacionális Index (TNI): a következő arányszámok átlagából számítják: az összvagyon/külföldi vagyon, az összeladás/külföldi eladás és az összfoglalkoztatottak/külföldi foglalkoztatottak (WIR 2008)

²⁵ Internalizációs Index (II): a külföldi leányvállalatok számát a vállalat összes leányvállalatainak számához viszonyítja (WIR 2008)

eltolódásának oka, hogy a tercier szektorban sokkal erőteljesebben növekednek a külföldi tőkebefektetések.

A **tercier szektor** tőkevonzó-képessége dinamikusan növekszik a vizsgált időszakon belül, az 1990-es évektől kezdődően az amerikai befektetéseknek már közel 50%-a irányult ebbe a szektorba, napjainkban ez az arány a 70%-ot is eléri.

Vállalati szempontból a növekedés egyrészt együtt járt a tercier szektorban tevékenykedő TNC-k számának növekedésével. Másrészt viszont, különösen a globalizációs folyamatok felerősödésének következtében, a szekunder szektorban tevékenykedő vállalatok is egyre gyakrabban fektettek be tercier szektorban működő vállalatokba (kereskedelmi, marketing és pénzügyi területeken). Az autógyártó és a gyógyszeripari vállalatok például a K+F tevékenység, a banki kölcsönök biztosítása érdekében hoznak létre szolgáltató funkcióval rendelkező leányvállalatokat a világ számtalan országában. A szekunder szektorban ilyen típusú vállalati tevékenységek következtében a fogadó országok esetében azzal a jelenséggel találkozhatunk, hogy az FDI flow és stock adatok dinamikusan növekednek ugyan, de ehhez rendkívül alacsony gazdasági aktivitás és foglalkoztatás párosul. Ez a jelenség a **holdingok** tevékenységének esetében a legerősebb.

A holding vállalatok

A holdingok olyan vállalatok, melyek fő tevékenysége, hogy tartós részesedést szereznek más, jogilag önálló társaságokban. Elsősorban a leányvállalatok adminisztrációs, logisztikai, marketing és pénzügyi tevékenységének koordinálását végzik. Hatásuk a tőkebefektetési adatok nyilvántartására rendkívül kedvezőtlen, mert számos ország esetében az ágazati besorolásnál a management, a pénzügyi vagy az üzleti szolgáltatások közé kerülnek. Az Egyesült Államok FDI statisztikáinak esetében a holdingok tevékenységét külön jelzik a szolgáltatásokon belül.

A holding vállalatok lokalizációját nagyon gyakran a fogadó országok adózási feltételei és a beruházás-ösztönző politikája determinálja! A pénzügyi szolgáltatások és a holdingtevékenység rendkívül gyakran az offshore területeken koncentrálódik. A holdingtevékenység az FDI flow és stock adatok esetében is kiemelkedő mértékű növekedést indukál, ugyanakkor a gazdasági aktivitás, és különösen a foglalkoztatás esetében nem mutatható ki jelentős növekedés a fogadó országok szempontjából.

Luxemburg például kiemelt célterülete a holding vállalatoknak, az anyavállalat tőkéje (többek között a kedvező adózási feltételek hatására) Luxemburgon keresztül érkezik **egy harmadik országba**. A holding típusú tőkeáramlások következtében vált 2002-ben Luxemburg a világ legnagyobb tőkebefogadó és -kihelyező országává. Ebben az évben a világ FDI inflow értékének 19%-át, a világ tőkekihelyezésének 24%-át adta. Ezek az értékek az EU inflow és outflow

értékeinek egyharmadát tették ki. Ezzel ellentétben azonban Luxemburg az EU GDP értékének mindössze 0,2%-át adta. A luxemburgi Központi Bank becslése szerint ebben az évben a tőkeáramlás közel 80%-a ilyen „átmenő” típusú befektetés volt. Ez a tendencia később is folytatódott, melynek hatására a 2002-2005 közötti időszakban **az inflow 95%-a „áthajózó” (trans-shipped FDI) tőkebefektetésnek minősült.** A befektetések azonban ténylegesen egy harmadik országban növelték a gazdasági aktivitást. A fejlett országok közül hasonló tendencia jellemzi Hollandiát is, mely az amerikai tőkebefektetések kedvelt célterülete, és a tőkeexport terén a holdingok tevékenysége egyre nagyobb szerepet kap. Hasonló folyamatok mutathatóak ki Hongkong és a karibi-térség offshore területeire is. A karibi-térség ennek a tevékenységnek köszönheti 2000-2005 között a világ összes FDI inflow értékéből való 10%-os részesedését. Hongkong esetében pedig kimutatható, hogy például 2004-ben az FDI outward stock 27%-a offshore pénzügyi központokba áramlott (elsődleges célterület a Brit Virgin-szigetek volt).

Forrás: Borga-Mataloni 2001; World Investment Report 2003,2004,2006

A tercier szektoron belül a **pénzügyi és biztosítási szolgáltatások** jellemezhetőek a legerősebb fluktuációival. 1982-1985 között tőke kivonás jellemzi ezt a tevékenységet (23. ábra). A negatív előjelű adatok mögött azonban nem tényleges tőke kivonás áll, a kedvezőtlen eredményeket „csak” a vállalaton belüli kölcsönfolyamatok okozzák. Ebben az időszakban az intercompany-loan szinte az összes térségben negatív értékű volt (különösen a latin-amerikai offshore területeken), s ezt nem tudta ellensúlyozni a másik két komponens növekedése. Ez a jelenség két fontos folyamatra hívja fel a figyelmet. Egyrészt **a tercier szektorban a negatív adatok megjelenése sokkal gyakoribb és jóval nagyobb mértékű, mint a másik két szektor esetében,** vagyis ezek a negatív adatok sokszor jelentős mértékben csökkenthetik a tényleges tőkebefektetések értékét. Másrészt a tercier szektorra jellemző leginkább, hogy az FDI komponensei közül a vállalaton belüli kölcsöntranzakciók sokszor dominánsabbá válnak, mint a reinvesztíció és a tőzsrőke állományának növekedése. Ennek következtében a pénzügyi szolgáltatások esetében az FDI áramlási adatok mögött nem valószínűsíthető tényleges termelő, szolgáltató tevékenység. **A tőkemozgásban az anya- és leányvállalatok egymás közötti kölcsönnyújtási és visszafizetési folyamatai a vállalati elszámolások egyik legfontosabb eszközévé válnak. Az offshore területek kedvező adózási feltételei pedig tovább erősítik ezt a folyamatot, és jelentős hatással vannak a lokalizációs folyamatok alakulására is!**

Az Egyesült Államok esetében a pénzügyi szektor fontosságát a tőkebefektetéseken belül a transznacionális vállalatainak teljesítménye is jelzi. A World Investment Report a

legfontosabb 50 pénzügyi vállalatnak a rangsorát is évente közzé teszi. A rangsort 2003-ig a vagyon alapján, 2004-től azonban a Földrajzi Elterjedési Index (Geographic Spread Index - GSI)²⁶ alapján állították fel. Ez utóbbi mutató számba veszi, hogy az adott anyavállalat hány országra terjesztette ki a leányvállalati hálózatát. Az amerikai vállalatok mind a vagyon, mind a földrajzi elterjedés szempontjából kiemelkedő teljesítménnyel jellemezhetőek. Az 50 legjelentősebb vállalat közül 9-11 az Egyesült Államokban bejegyzett székhellyel rendelkezik. A 2006-os adatok alapján (World Investment Report 2008) a Citigroup Inc szerepel az élen, 75 országban 506 leányvállalatot működtet és világszerte 337 ezer főt foglalkoztat. A második helyen szintén egy amerikai vállalat található: a General Electric Capital Corporation, mely 51 országban, 785 leányvállalattal rendelkezik és 81 ezer főt foglalkoztat. Az ötvenes listán megtalálható többek között az American International Group, a JP Morgan, a Morgan Stanley és a Goldman Sachs Group.

A pénzügyi szolgáltatásoknál jelzett folyamatokhoz szorosan kapcsolódik a **holdingok** tevékenységének térnyerése is. Az 1990-es évek közepétől a holdingok tevékenysége válik a legfontosabbá a tercier szektoron belül (23. ábra), sőt az összes ágazatot figyelembe véve napjainkban is a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke a holdingokon keresztül kerül befektetésre. A holdingok részesedése az amerikai tőkeexportból az 1980-as években még csak 10-15% között mozgott, az ezredforduló után viszont 40% körüli arányt ért el (2006-ban 43%).

A holding vállalatok szerepének ilyen mértékű növekedése több kérdést is felvet. Egyrészt a jelenleg használatban lévő **ágazati és területi beosztások hogyan tudnak igazodni ehhez a folyamathoz?** Másrészt a holdingok 40%-os részesedése következtében a **lokalizáció szerepének jelentős ártértékelése, újragondolása válik szükségessé**. A változtatásokat az teszi indokolttá, hogy a holdingok esetében nagy gyakorisággal fordul elő az a jelenség, hogy az anya- és leányvállalatok tényleges jövedelme más ágazatokból, más országokból származik, mint ahol azt statisztikailag elszámolják.

Ezt a kettőséget rendkívül jól jellemzi a következő példa: Az Egyesült Államokban lévő anyavállalat egy Hollandiában lévő holdingtevékenységet folytató leányvállalatán keresztül fektet be egy németországi ipari vállalatba. Ebben az esetben az amerikai statisztikák Hollandiába irányuló befektetést regisztrálnak, az ágazati besorolás esetében pedig a holdingokat jelölik meg (Borga–Mataloni 2001). Látható azonban, hogy a tényleges

²⁶ GSI – Az Internalizációs Index négyzetgyökét megszorozzák a fogadó országok számával (WIR, 2008)

befektetés Németországban realizálódott és ágazati szempontból a szekunder szektort érintette. A jelenlegi statisztikai rendszerekben azonban az anyavállalattal közvetlen kapcsolatban lévő leányvállalat országos és ágazati sajátosságait veszik figyelembe és nem azt, hogy az anyavállalat által befektetett tőke végül mely országban és mely ágazatban indukál tényleges termelési, illetve szolgáltatási folyamatokat. Mindezek következtében szükségszerű lenne egy olyan rendszer kidolgozása, mely erősebben veszi figyelembe a jelenlegi tőkebefektetési tendenciák sajátosságait.

Az átalakulási folyamatokra való reagálásnak tekinthető, hogy az Egyesült Államok FDI statisztikái esetében a holdingok bevezetésre kerültek az ágazati kategóriák közé. **A holdingok tevékenysége azonban erőteljesen torzítja az ágazati és területi sajátosságokat.** A jelentős mértékű különbségek kimutathatósága, csökkentése érdekében az Amerikai Egyesült Államok Gazdaságelemző Hivatala a transznacionális vállalatok esetében megkezdte az anya- és a leányvállalatok tevékenységének elkülönített vizsgálatát (Borga–Mataloni 2001). A vizsgálatok eredménye szerint jelentős különbség mutatkozik területi és ágazati szempontból is az anya- és a leányvállalatok befektetési folyamatai között. Kimutatható, hogy a holdingokon keresztüli FDI áramlás alkalmazását az amerikai anyavállalatok elsősorban a szekunder szektor esetében használják ki. Ez viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy az FDI outflow értékéből **a szekunder szektor aránya az ágazati befektetések esetében valószínűleg jóval nagyobb, mint azt a statisztikai adatok alapján ki lehet mutatni!** A jelenlegi besorolás alapján a ténylegesen az iparban realizálódó befektetések a holdingok tőkevonzó-képességét emelik meg.

A vállalati vizsgálatok alapján kimutatható az is, hogy miközben a holdingok az amerikai FDI outflow 40%-os részesedésével jellemezhetőek, ezzel szemben minimális a részarányuk a külföldi leányvállalatok értékesítése és foglalkoztatása esetében. **Ez a kettősség rendkívül jól bizonyítja, hogy ezek a vállalatok jellemzően nem folytatnak tényleges termelési tevékenységet.**

Mindezek következtében az FDI adatok elemzésénél a területi és ágazati vizsgálatok tekintetében a transznacionális vállalatok tevékenységéről készült részletes adatbázis elemzése is szükségszerűvé válik. A problémát az okozza, hogy még az Egyesült Államok esetében is rendkívül hiányosak a vállalati adatbázisok, számtalan országban pedig még csak most kezdik meg az ilyen jellegű tevékenységek mérését. Ez nyilvánvalóan egyrészt az idősoron való vizsgálatokat teszi szinte lehetetlenné, másrészt nagyban nehezíti a komparativitást. A hasonlóságok és különbségek kiemelése, valamint a folyamatokat

kiváltó okok keresése azonban elengedhetetlen a gazdaságföldrajzi kutatások szempontjából.

Hasonló indokok miatt a lokalizáció értelmezésének ártértékelése is indokoltta vált. A korábban említett statisztikai problémák következtében bizonyos országok, térségek szerepe sokkal jelentősebb lehet az FDI adatok alapján, mint a tényleges termelő, szolgáltató tevékenység terén. Hollandiában például az utóbbi évtizedekben dinamikusan növekedett az Egyesült Államokból érkező tőke mennyisége. A növekedés mögött azonban elsősorban a holdingok tevékenysége mutatható ki. Vagyis a legtöbb esetben egy holland leányvállalaton keresztül a világ másik részén realizálódott az anyavállalat befektetése. Ugyan ez mondható el a Holland-Antillákról, Bermudáról és a Kajmán-szigetekről is, melyek elsősorban a pénzügyi szolgáltatások és a holdingok tevékenységének következtében rendelkeznek kimagasló FDI értékekkel.

A fentebb vázolt tendenciák alátámaszthatóak, a területi egyenlőtlenség kimutatásánál már alkalmazott, Herfindahl-Hirschman index segítségével is (4. melléklet). Az Egyesült Államok működőtőke-befektetéseinek ágazatok közötti koncentrátsága a vizsgálat kezdetén (1983) volt a legmagasabb (0,3 fölött), de ez jóval alacsonyabb koncentrátságra utal, mint amilyen a területi megoszlás esetében kimutatható volt. Később a koncentráció fokozatosan csökkent, vagyis az FDI eloszlása az egyes ágazatok között még egyenletesebbé vált. A legalacsonyabb értékek (0,1 fölött), a területi adatokhoz hasonlóan, az 1990-es évek közepét jellemezték. Azóta a koncentráció erősödése mutatható ki (0,2 fölé emelkedik), mely egyértelműen a holdingtevékenység erősödésével, egyre növekvő tőkevonzó-potenciáljával hozható összefüggésbe.

7.3. Az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek ágazati megoszlása a nagytérségek tükrében

Az Egyesült Államok működőtőke-befektetéseinek ágazati sajátosságai mellett kiemelt vizsgálati szempont, hogy az egyes ágazatokban mely térségek szerepe a meghatározó, illetve, hogy az egyes térségekbe irányuló tőkeexportban mely ágazatok dominanciája mutatható ki. Az ágazati FDI outflow adatok sok esetben már nem találhatók meg országos szinten, ezért elsősorban a nagytérségek jellemzését tudtam elvégezni, a csoportosítási lehetőséget az Egyesült Államok statisztikai adatbázisa által meghatározott kategóriák képezték. Arra törekedtem, hogy a meglévő adatok segítségével és részben a szakirodalmi elemzések felhasználásával a térségeken belüli különbségeket is kimutassam. (Az adathiány és az ágazati besorolások változása következtében a **vizsgálat az 1999 és**

2008 közötti időszakra terjed ki. Tehát elsősorban az ezredforduló után tőkebefektetési sajátosságok feltárására nyílik lehetőség.)

7.3.1. Bányászat

A **kitermelőiparba** irányuló amerikai tőkebefektetések jellemzésénkor kimutatható, hogy az FDI outflow értéke az 1990-es évek közepétől dinamikusan emelkedett, az összes befektetésből azonban a bányászat az ezredforduló után is 10% alatti részesedéssel jellemezhető. Ez a részarány azonban jelentős regionális különbségeket takar.

Az ágazat vizsgálatakor figyelembe vettem egyrészt, hogy a bányászatba irányuló FDI outflow hány százaléka érkezik az adott térségbe. Másrészt vizsgáltam, hogy az egyes térségekbe irányuló befektetések mekkora része realizálódott a kitermelőiparban. Ez alapján négy csoportba soroltam a térségeket. (Mindkét mutató esetében a magas kategóriába a 15% feletti értékek tartoznak – 4. táblázat)

Kanadában magas az országba érkező amerikai befektetésekből a bányászat aránya, és magasnak tekinthető az ország részaránya a kitermelő ágazatba irányuló összes amerikai befektetésből is. Kanada földtani adottságainak köszönhetően rendkívül gazdag ásványkincsekben, kiemelkedő jelentőségű a szénhidrogén kitermelése is. Érces és fémek kivitelében a világ vezető országa, földgáz és olajhomok exportja is jelentős (Probáld 2005). A működőtőke-befektetések alakulását erősen befolyásolják ezen adottságok, valamint az Egyesült Államokhoz való földrajzi közelség is. A fejlett nemzetgazdaságoktól eltérően kiemelt szerepet játszik a primer szektor az FDI vonzás szempontjából (World Investment Report 2007, 2008). A befektetések jelentős része napjainkban is a szénhidrogén-kitermelésbe és a fémbányászatba érkezik. Az ország a bányászatba érkező összes amerikai befektetésből 2004-től átlagosan 16-20%-kal részesedik. A Kanadába irányuló FDI outflow 15-20%-a realizálódik a kitermelőiparban, sőt néhány évben a 30% fölötti részarány is kimutatható. Az ExxonMobil korábban vázolt jövőbeli vállalati terjeszkedése alapján Kanada FDI vonzó képességének csökkenése a közeljövőben sem várható.

Európa esetében a térségbe érkező amerikai tőkeexportból rendkívül alacsony a kitermelő ágazat aránya (2-5% között), ezzel szemben a bányászatba érkező befektetésekből magas az európai térség részesedése (átlagosan 29%). Európán belül az amerikai befektetések legnagyobb része napjainkban is **Nagy-Britanniában** koncentrálódik (25-30%), bár a befektetések nagysága évről-évre csökken. Kiemelt célterület **Norvégia** és **Hollandia** is, ezen országokra azonban jelentős fluktuáció jellemző. Dinamikus növekedés

egyedül **Oroszország** esetében mutatható ki, az 1990-es évek végét jellemző 3-4%-os arányról 30-35%-ra növelte részesedését az európai kitermelőiparba érkező USA FDI outflow értékéből. A térség valamennyi országára jellemző, hogy a bányászatba a legkisebb mennyiségű tőke áramlik, a szekunder és kiemelten a terciér szektor dominál a tőkevonzás terén.

4. táblázat. A bányászat szerepe a különböző térségekben

Bányászat		A térség részesedése az ágazatba irányuló amerikai befektetésekből	
		MAGAS	ALACSONY
A térségbe irányuló amerikai befektetésekből a feldolgozóipar szolgáltatások részaránya	MAGAS	Kanada Dél-Amerika	Közel-Kelet Afrika
	ALACSONY	Európa Ázsia és a csendes-óceáni térség Latin-Amerika	Közép-Amerika

Saját szerkesztés. www.bea.gov adatai alapján

Latin-Amerikát egy nagytérségként kezelve megállapítható, hogy a térség szerepe a bányászati befektetések terén magas (21%), azonban a Latin-Amerikába irányuló befektetésekből a kitermelő ágazat koncentrációja alacsony (6-10% között). Közép- és Dél-Amerika nemzetgazdaságai jelentős mértékben eltérnek a természetföldrajzi adottságok és a gazdaságpolitikai eszközök alkalmazása terén is. A jelentős különbségek az FDI ágazati sajátosságainál is jól érzékelhetők. **Dél-Amerika** a magas-magas kategóriákba sorolható, vagyis a bányászatnak jelentős szerepe van (35% felett) az FDI import ágazati megoszlását tekintve is. Mindkét mutató tekintetében a legmagasabb értékek **Peru**, **Kolumbia** és **Argentína** esetében mutathatók ki az ezredforduló utáni időszakban. **Közép-Amerika** esetében mindkét mutatónál az alacsony részesedés igazolható (5-8%), ez a térség összes országának tőkevonzási adottságára jellemző. Egyetlen kivétel **Mexikó**, mely a közép-amerikai országok átlagánál jóval magasabb befektetési értékekkel rendelkezik a kitermelő ágazatban.

Az **ázsiai és csendes-óceáni térség** a kitermelő ágazatba irányuló amerikai befektetések esetében magas részarányal jellemezhető (14-30% közötti). A térségbe érkező működőtőkének azonban viszonylag kis része kerül a bányászatba (1999 és 2008

között átlagosan 8-9%), a feldolgozóipar és a tercier szektor tőkevonzó-képessége sokkal jelentősebb. A térség országai közül kimagasló **Ausztrália, Indonézia és Kína** szerepe.

Az Egyesült Államok transznacionális vállalatai által végrehajtott bányászati befektetésekből **Közel-Kelet** részesedése alacsony (5% körüli), viszont a térségbe érkező FDI ágazati megoszlását tekintve magas a kitermelő ágazat aránya (1999-től napjainkig átlagosan 30% feletti részesedés). A térség nemzetgazdaságai esetében a bányászat az egyik legmagasabb tőkevonzási potenciállal rendelkező ágazat. Kiemelt célterülete az amerikai tőkének **Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírátság és Katar**.

A kitermelőiparba irányuló amerikai FDI outflow körülbelül 10%-a érkezik az **afrikai** nemzetgazdaságok területére. Ez az alacsony érték mégis kiemelt jelentőségű a befogadó országok számára, számos nemzetgazdaság esetében a kitermelő ágazat elsődlegessége jelenik meg a tőkevonzási folyamatokban. A kontinensre érkező amerikai FDI outflow 30-90%-a koncentrálódik a kitermelőiparban. Afrika jelentősége fokozatosan növekszik ezen ágazat esetében például a korábban említett kőolaj-stratégiai diverzifikáció eredményeként. A legnagyobb mennyiségű tőke **Nigéria** kitermelő ágazatába érkezik, de a befektetések legújabb célterületeivé vált **Angola és Egyenlítői-Guinea** is.

7.3.2. Feldolgozóipar

A feldolgozóipar esetében az USA FDI outflow egyértelmű csökkenése mutatható ki, ami egybeesik a világszintű tendenciákkal, ugyanakkor az egyes iparágak esetében jelentős különbségek mutatkoznak a nagytérségek vizsgálatánál. A különböző iparágakba érkező működőtőke földrajzi eloszlását számtalan tényező befolyásolja. Ágazatspecifikus telepítő tényezőnek tekinthető például a felvevőpiac közelsége, mely az élelmiszeripar esetében sokszor domináns szerepet játszik, de a szállítási költségek csökkentésén keresztül áttételesen a legtöbb iparág esetében fontos tényező a leányvállalatok lokalizációjának terén. A humán erőforrással való ellátottság szintén iparáganként eltérő igényeknek kell hogy megfeleljen. Az olcsó munkaerő minden TNC szempontjából meghatározó tényező, de a minőség tekintetében jelentős eltéréseket tapasztalhatunk.

A World Investment Report felmérése szerint a külföldi működőtőke-befektetések földrajzi eloszlására rendkívül nagy hatással van a technológiai szint is (az ágazat igénye és a térség/ország adottságainak összhangja szükségszerű). A vizsgálat szerint **minél magasabb a technológiai igénye az ágazatnak, annál nagyobb földrajzi koncentráció jellemzi a leányvállalatok elhelyezkedését**. Ennek következtében a high-tech ágazatokra magas

koncentráció jellemző, az élelmiszeripar esetében azonban sokkal jelentősebb földrajzi szétterjedést mutatható ki (World Investment Report 2001).

A feldolgozóiparba érkező befektetések térségben betöltött szerepét és a térség jelentőségét az USA FDI outflow értékén belül az 5. táblázat foglalja össze.

Az Európába érkező amerikai működőtőke mindkét mutató alapján magasnak tekinthető. Az amerikai vállalatok által a feldolgozóiparban befektetett tőke közel 50%-a **Európában** realizálódik. Európán belül a legjelentősebb tőkevonzás a következő országokat jellemzi: Nagy-Britannia, Hollandia, Írország, Németország és Franciaország. Az Európába érkező amerikai befektetések közel 20%-a a feldolgozóiparban kerül befektetésre. A vegyipar és a gépipar jellemezhető a legnagyobb tőkevonzó-potenciállal. A **vegyipari** befektetések **Írországon, Németországban, Belgiumban és Nagy-Britanniában** koncentrálódnak. A **gépipar** esetében **Nagy-Britannia, Olaszország, Németország és Írország** a legfontosabb célterülete az amerikai transznacionális vállalatoknak. Írország esetében kiemelkedő jelentősége van a számítástechnikának és az elektromos gépek gyártásának is.

5. táblázat. A feldolgozóipar szerepe a különböző térségekben

Feldolgozóipar		A térség részesedése az ágazatba irányuló amerikai befektetésekből	
		MAGAS	ALACSONY
A térségbe irányuló amerikai befektetésekből a feldolgozóipar szolgáltatások részaránya	MAGAS	Európa Ázsia és a csendes-óceáni térség Kanada	Közel-Kelet Latin-Amerika Dél-Amerika
	ALACSONY		Afrika Közép-Amerika

Saját szerkesztés. www.bea.gov adatai alapján

A **járműgyártás** esetében rendkívül erős fluktuáció jellemzi az USA outflow értékét világ szinten és Európában is. Európán belül a legjelentősebb autógyári beruházások **Németországot és Nagy-Britanniát jellemzik**. Németország esetében a DaimlerChrysler és a General Motors Opel-en keresztüli befektetései kiemelkedőek. Nagy-Britanniában pedig a Jaguar már 1989-től a Ford Motor Company részévé vált.

Kanada tőkebefektetési folyamatai is mindkét mutató esetében magas részaránnyal jellemezhetőek. A feldolgozóiparba érkező összes amerikai tőkének 16%-a kerül befektetésre Kanadában. Az iparon belül kiemelkedő szerepe van a vegyiparnak (szénhidrogének feldolgozása és gyógyszergyártás) és a fémfeldolgozásnak. Ezen ágazatok jelentőségét Kanada természetföldrajzi adottságai, valamint az amerikai felvevőpiachoz való közelség determinálták. 2003-ban az országba érkező amerikai tőke növekedéséhez az elektronikai iparban végrehajtott jelentős akvizíciók is hozzájárultak.

Mindkét mutató magas az **Ázsia és a csendes-óceáni térség** esetében is. A feldolgozóiparon belül Kína, Szingapúr, Dél-Korea és Japán vonzza a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkét. Az első és második generációs NIC országok tőkevonzását tekintve ágazati eltérést okozhat, hogy az első hullám országai esetében jelentősebb a szakképzett munkaerő szerepe, a második hullám nemzetgazdaságainál azonban inkább az olcsó, de képzetlenebb munkaerőre támaszkodhat a befektető.

1999 és 2007 között a feldolgozóiparon belül Kína és Szingapúr dominanciája mutatható ki. **Kína** esetében egyértelmű, hogy a világszinten is olcsó munkaerő, a hatalmas méretű felvevőpiac, illetve az állami kedvezmények mind segítik az ipari jellegű befektetések növekedését. A **szingapúri feldolgozóipar** a képzettebb munkaerőt, nagyarányú K+F tevékenységet, tőkét és technológiát igénylő elektronika terén vonzza a legtöbb amerikai tőkét. A csúcstechnológiai iparágak (biotechnológia, robotgyártás) esetében is versenyképes az ország, ami tőkevonzás szempontjából kiemelkedő jelentőségű, a térség többi országa az olcsó munkaerő szempontjából versenyképesebb. Ennek következtében az összeszerelő üzemek, az alacsony K+F igényes tevékenységek áttelepülnek a térség többi nemzetgazdaságába.

A **vegyipari befektetések** terén **Kína** a legjelentősebb befektetési terület, majd **Szingapúr, India, Thaiföld és Dél-Korea** következnek. A **gépgyártás** esetében **Szingapúrba** érkezik a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke, **Kína, Japán és Dél-Korea** nevezhető még kiemelt célterületnek. A **számítástechnikai és elektronikai berendezések** termelésére kiépített leányvállalatok a legnagyobb mennyiségű tőkét **Kínában, Szingapúrban, Malajziában és Dél-Koreában** fektették be. Malajzia esetében rendkívül fontosnak tekinthető ez az ágazat, az országba érkező FDI jelentős részét koncentrálja. Kezdetben elsősorban az integrált áramkörök gyártása dominált, így vált Malajzia a világ egyik legjelentősebb mikrochip gyártójává, majd később más számítástechnikai alkatrészek gyártása is megkezdődött (Intel).

Latin-Amerika esetében az ágazatba irányuló amerikai befektetésekből alacsony részesedés mutatható ki (a vizsgált időszakon belül átlagosan 10%). A térségbe irányuló befektetésekből viszont a feldolgozóipar aránya viszonylag magas, jelentős eltérés mutatkozik Dél- és Közép-Amerika esetében. **Dél-Amerikában** a feldolgozóiparba irányuló amerikai befektetések nagysága a többi ágazathoz képest magas (1999-2007 között átlagosan 30-40% körüli), **Közép-Amerikát** azonban jóval alacsonyabb részarányok jellemzik (10-15%). A különbség kialakulásában szerepet játszik, hogy a közép-amerikai térségben a tercier szektor, elsősorban a pénzügyi befektetések dominanciája jelenik meg, melynek háttérében a legtöbb nemzetgazdaság esetében az offshore tevékenység áll. Dél-Amerika országaiban szintén fejlődik a tercier szektor, de az amerikai működőtőke exportját még sokkal erősebben határozza meg a tényleges ipari tevékenységek végzésére létrehozott leányvállalatok működtetése.

A **vegyiparra és a gépgyártás** egészére jellemző, hogy sokkal jelentősebb befektetések érkeznek Dél-Amerikába, a közép-amerikai térségben **Mexikó** gazdaságában mutathatók ki kiemelkedő FDI outflow értékek. A **járműipari** befektetések **Braziliában, Argentínában** és **Mexikóban** koncentrálnak a befektetések. Mexikó esetében a korábban már említett maquiladorák területén elsősorban járműalkatrészeket, textilipari és elektronikai termékeket állítanak elő. **Costa Rica** esetében sajnos rendkívül hiányosak a statisztikai adatok, de a szakirodalmi források szerint a feldolgozóiparban ez az ország az USA FDI egyik központja Latin-Amerikában, vezető ágazat az elektronika, elsősorban mikroprocesszorokat (Intel) és orvosi műszereket gyártanak. **Brazília** tőkevonzására jellemző, hogy 1994-1998 között az autógyártás az egyik legfontosabb ágazat. A legnagyobb amerikai vállalatok jelen vannak (General Motors, Ford, Daimler) az országban (Brazil: foreign direct investment and corporate strategies, 1998; Brazil: foreign direct investment and corporate strategies, 2004). Ekkor még sokak szerint Brazília lehetett volna a világ egyik legkiemelkedőbb gépjármű gyártó nemzetgazdasága. A jelenlegi gazdasági válság azonban éppen az autóipart érinti leginkább, ezért a korábban kedvezőnek tekintett tendenciák megítélésem szerint, a legsúlyosabb problémát okozzák az elkövetkező években Braziliában. A gyárbezárások, tömeges elbocsátások éppen ebben az ágazatban a legvalószínűbbek. **Argentína** esetében is kimutatható az eltolódás az egyes ágazatok tőkevonzásának alakulása terén. 1992-2000 között az FDI 1/3-a a petróleum ágazatokba került, 23% pedig a szekunder szektorba (élelmiszeripar, dohány, autógyártás) (Argentína: Foreign Direct Investment and Corporate Strategies 2001-ECLAC; Argentina – Foreign Investment). A legnagyobb amerikai autógyárak Braziliához hasonlóan Argentínában is jelentős termelőkapacitásokat építettek

ki (GM, DaimlerChrisler, Ford). Az ágazati válság valószínűleg Argentínában is a kapacitások leépítéséhez, vállalati átszervezésekhez és a tőkevonzó-potenciál jelentős csökkenéséhez vezet a következő években.

Az ágazatba irányuló amerikai FDI outflow mindössze 3-5%-a kerül befektetésre a **közel-keleti** térségben. A térségbe érkező beruházások ágazati megoszlását vizsgálva viszont megállapítható, hogy magas a feldolgozóipar aránya (1999-2007 között átlagosan 35%). A statisztikai adatok azonban elsősorban a térség egészére találhatók meg, az országos szintű FDI outflow adatok már rendkívül hiányosak. A térség egészében kiemelkedő a vegyipar és a gépipar aránya. **Izrael** koncentrálna a legnagyobb mennyiségű tőkét a feldolgozóipari befektetések esetében. A legjelentősebb beruházások az ország **gépiparába** történnek, ezen belül pedig kiemelt jelentőségű a **számítástechnikai és elektronikai termékek gyártása**. Izrael esetében a magas technológiai fejlettséget képviselő, jelentős K+F igényű feldolgozóipar adja az ipari termelés és az export jelentős részét is.

Afrika esetében mindkét mutató alacsony részesedése igazolható. Az Egyesült Államok transznacionális vállalatai által a feldolgozóiparban eszközölt befektetések mindössze 1-2%-a realizálódik az afrikai kontinensen. Az Afrikába érkező amerikai FDI ágazati sajátossága, hogy még napjainkban is a kitermelő ágazat dominál. A feldolgozóipar szerepe ugyan növekszik, de részaránya az összes befektetésből még mindig alacsony és rendkívül erős fluktuációval jellemezhető. A nagymértékű ingadozás azzal magyarázható, hogy a tőkeexport rendkívül alacsony értékű, így egy-egy nagyobb befektetés a százalékos részarány esetében már jelentős elmozdulást, növekedést okozhat. A kontinensen belüli vizsgálatokat nehezíti, hogy számtalan nemzetgazdaság esetében jelentős az adathiány. A legmagasabb tőkevonzási potenciál a **Dél-afrikai Köztársaságot** jellemzi. Az ország tőkevonzásában részben a bányászathoz kapcsolódó iparágak dominálnak (például **vegyipar**), másrészt a bányásztól független ágazatok is egyre erősödő amerikai tőkebefektetésekkel jellemezhetőek (**gépgyártás, járműipar**).

7.3.3. Pénzügyi és biztosítási szolgáltatások

A pénzügyi és biztosítási szolgáltatások a tercier szektoron belül az 1990-es évek közepéig a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkét vonzották. Azóta azonban a holdingtevékenység dinamikus fejlődésének következtében már „csak” a második legfontosabb terület a szolgáltatáson belül. A térségek jelentősége az amerikai befektetések terén ismét jelentős különbséget mutat.

6. táblázat. A pénzügyi és biztosítási szolgáltatások szerepe a különböző térségekben

Pénzügyi és biztosítási szolgáltatások		A térség részesedése az ágazatba irányuló amerikai befektetésekből	
		MAGAS	ALACSONY
A térségbe irányuló amerikai befektetésekből a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások részaránya	MAGAS	Európa Közép-Amerika Latin-Amerika	Kanada Ázsia és a csendes-óceáni térség
	ALACSONY		Afrika Dél-Amerika Közél-Kelet

Saját szerkesztés. www.bea.gov adatai alapján

A pénzügyi és biztosítási szolgáltatások terén kimagasló **Európa és Latin-Amerika** részaránya (átlagosan 40-40% a vizsgált időszakon belül). A transznacionális vállalatok lokalizációs döntései alapján ezen ágazatba irányuló befektetések háromnegyede általában ebben a két térségben realizálódik. A lokalizáció egyik meghatározó eleme az állami gazdaságpolitika, elsősorban az ország adózási feltételeinek, valamint a beruházás-ösztönző rendszernek a sajátosságai. A legnagyobb tőkevonzással mindkét térség esetében azon országok jellemezhetők, melyek kedvező adózási feltételeket biztosítanak, a kiemelt célországok jelentős része offshore terület.

Európában természetesen a fizetőképes kereslet is a legfontosabb lokalizációs tényezők közé sorolható. A térségben a pénzügyi szolgáltatások terén a legnagyobb mennyiségű amerikai FDI outflow a következő országokban kerül befektetésre: **Nagy-Britannia, Benelux államok és Írország**. Az ágazatot Európán belül is rendkívül nagy koncentráció jellemzi, mert ez az öt ország fogadta 1999-2007 között a térségbe érkező amerikai tőke több mint 88%-át.

Latin-Amerikán belül ismét jelentős különbség mutatható ki a közép- és a dél-amerikai országok tőkevonzási potenciálja között. **Dél-Amerika** esetében mindkét mutató alacsony szintje jellemző. A **latin-amerikai** pénzügyi és biztosítási szolgáltatások területére érkező befektetések 7-8%-a realizálódott a dél-amerikai nemzetgazdaságok területén. Az ágazat legerősebb tőkevonzással jellemezhető országai a közép-amerikai szigetvilágban helyezkednek el. Az amerikai vállalatok kiemelt befektetési célterületének számít: a

Holland-Antillák, a Kajmán-szigetek, a Brit Virgin-szigetek, Bermuda, a közép-amerikai földhíd országai közül pedig **Mexikó.**

Európa és Latin-Amerika esetében is kimutatható az FDI outflow értékének rendkívül erős fluktuációja a pénzügyi szolgáltatások terén. Mindkét térségre jellemző, hogy több évben is tőke kivonást hajtottak végre az amerikai transznacionális vállalatok, ennek következtében a statisztikákban negatív FDI adatok jelentek meg. Ez azonban az esetek többségében nem jelentett tényleges tőke kivonást, hanem elsősorban a vállalaton belüli kölcsönfolyamatok eredményének tekinthető (részletesebben lásd 8. fejezet).

Kanada tőkebefogadását vizsgálva megállapítható, hogy a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások részaránya az országba érkező amerikai befektetésekből magas, 15% körüli, ez az érték jóval alacsonyabb, mint Európa vagy Latin-Amerika esetében. Néhány esztendőben a bányászatba nagyobb mennyiségű amerikai tőke áramlott, mint a pénzügyi szolgáltatások irányába.

Az **ázsiai és csendes-óceáni** térség részesedése az ágazatba irányuló amerikai tőkebefektetések értékéből alacsonynak mondható. Ezt elsősorban a nagymértékű fluktuáció okozza, mely több év tekintetében is tőke kivonást eredményezett. Ezen kívül a térség országai között kiemelkedően nagy különbség mutatható ki az ágazat FDI vonzása terén. A legnagyobb mennyiségű amerikai tőke **Japán, Hongkong, Tajvan, Szingapúr és Dél-Korea** pénzügyi és biztosítási ágazatába érkezik. A NIC országok második generációja, valamint Kína és India jóval alacsonyabb FDI outflow értékekkel jellemezhető, ezen országok esetében még sokkal jelentősebb a szekunder szektorba irányuló befektetések részaránya.

Afrika és Közel-Kelet esetében alacsony az amerikai befektetések részaránya ebben az ágazatban, a primer és a szekunder szektorba irányuló FDI outflow a növekvő tendenciák ellenére még mindig jóval magasabb értéket képvisel. A pénzügyi és biztosítási befektetések szempontjából az afrikai és a közel-keleti nemzetgazdaságok a legkevésbé preferált területei az amerikai transznacionális vállalatoknak.

Afrikán belül jelentős mennyiségű működőtőkét koncentráltan ebben az ágazatban a **Dél-afrikai Köztársaság**, ahol a gazdasági és foglalkozási szerkezetben is jóval magasabb a terciér szektor aránya, mint a térség többi nemzetgazdaságában, kiemelkedő, a fejlett országok színvonalához hasonló a banki és biztosítási tevékenység is. **Egyiptom** esetében szintén kimagasló a terciér szektor növekedési üteme. 2002-től jelentősen emelkedett például a „joint venture” bankok szerepe az országban.

A közel-keleti térségben ezen ágazat kimagasló FDI értéke **Izraelre**, az **Arab Emírségekre és Szaúd-Arábiára** jellemző. Izrael esetében a térség országaihoz képest magas a tercier szektor aránya, mely részben a turizmusnak, részben a pénzügyi szolgáltatásnak köszönhető. Legjelentősebb bankcsoportjai a világ számtalan nemzetgazdasága területén rendelkeznek érdekeltiséggel. Az Arab Emírségek offshore tevékenysége kedvez a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások terén az FDI áramlásának. Az országon belül Abu-Dhabi és Dubai kiemelkedő tőkevonzási potenciállal jellemezhető kereskedelmi és pénzügyi központok is.

7.3.4. Holding vállalatok

A holdingtevékenység az 1990-es évek közepétől rendkívül dinamikusn fejlődött, és ennek köszönhetően kialakult a dominanciája a tercier szektoron belül. A holdingok szerepének növekedése minden térség esetében kimutatható, de jelentőségük az amerikai FDI outflow értékéből és a térségbe irányuló összes befektetésből jelentős regionális különbségeket takar (7. táblázat).

7. táblázat. A holdingok szerepe a különböző térségekben

Holdingok		A térség részesedése az ágazatba irányuló amerikai befektetésekből	
		MAGAS	ALACSONY
A térségbe irányuló amerikai befektetésekből a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások részaránya	MAGAS	Európa Közép-Amerika Latin-Amerika Ázsia és a csendes-óceáni térség	Dél-Amerika Afrika Közél-Kelet
	ALACSONY		Kanada

Saját szerkesztés. www.bea.gov adatai alapján

A holdingokon keresztüli tőkebefektetések kiemelt célterülete **Európa**. A holding vállalatokba irányuló összes amerikai befektetés 60-70%-a realizálódik Európában. Európán belül a legerősebb holdingtevékenység **Hollandiát** jellemzi. Az USA transznacionális vállalatai sokszor Hollandián keresztül folytatják terjeszkedésüket Európa többi országába, itt hoznak létre logisztikai, adminisztratív illetve regionális központokat.

2004 és 2008 között **140 milliárd dollár** áramlott az Egyesült Államokból a hollandiai holding vállalatokba (összehasonlításként: hasonló időszakban az egész afrikai kontinens összes ágazatába 17 milliárd dollárt fektettek be az amerikai vállalatok). Kiemelt célterület a térségben még: **Luxemburg, Svájc, Nagy-Britannia és Írország**. Mivel a holdingok esetében a legtöbbször nincsen tényleges termelési tevékenység, ezért a lokalizációs döntések elsőszámú tényezői között az adózási, beruházás-ösztönzési feltételek szerepelnek.

Második legfontosabb befektetési terület a holdingtevékenység esetében **Latin-Amerika**. A kontinensre ismét a kettősség jellemző, mert a pénzügyi folyamatokhoz hasonlóan Közép-Amerika szerepe jóval jelentősebb, mint Dél-Amerikáé. A **közép-amerikai nemzetgazdaságok** esetében a holdingok szerepe az országba érkező összes amerikai befektetésből 40-60% között ingadozik. Ennek legvalószínűbb okaként – a pénzügyi szolgáltatásokhoz hasonlóan – az offshore tevékenység folytatása nevezhető meg. Legfontosabb célterületek: **Kajmán-szigetek, Brit Virgin-szigetek, Holland-Antillák, Bermuda. Dél-Amerikában** mindössze 15% körüli a holdingok részesedése az FDI outflow értékéből, a kitermelőipar és a feldolgozóipar szerepe ebben a térségben még sokkal jelentősebb.

Az **ázsiai és csendes-óceáni térség** mindkét mutató alapján magas részesedéssel jellemezhető. A befektetések nagysága azonban messze elmarad az európai térségnél tapasztaltaktól, az amerikai FDI 13-20%-a érkezik ágazaton belül ebbe a térségbe. Az egyes nemzetgazdaságok esetében jelentős adathiány mutatkozik, de megállapítható, hogy **Japán, Hongkong és Szingapúr** kiemelkedő szerepet játszik a holdingtevékenység szempontjából.

Kanada tökevonása mindkét mutató alapján alacsony és rendkívül erős fluktuációval jellemezhető. Kanada részesedése az USA FDI outflow értékéből a holdingok esetében 1-2%, ami a fejlett országok között a legalacsonyabb részesedést jelenti. Az országba érkező összes amerikai befektetésből is mindössze 5-10% irányul a holding vállalatokhoz, ennél magasabb részarányt képvisel a primer és a szekunder szektor is.

Afrika esetében a holdingokon keresztüli összes amerikai befektetés mindössze 1%-a mutatható ki. A kontinensre érkező összes tőkét vizsgálva viszont megállapítható, hogy magas a holdingtevékenység részaránya. Ennek következtében az a különleges megoszlás alakul ki, hogy Afrikában a kitermelő ágazatba érkezik a legnagyobb mennyiségű tőke, majd ezt követi a holdingtevékenység és csak harmadik legfontosabb ágazat lesz a feldolgozóipar. Ez a kettősség részben azzal magyarázható, hogy a holdingokba irányuló befektetések nőnek a legdinamikusabban világszinten és Afrikában is, különösen a **Földközi-tenger partvidékének országai és a Dél-afrikai Köztársaság** esetében. Ezen

országok számtalan adó- és nem adó jellegű kedvezményt biztosítanak a transznacionális vállalatok számára, hogy az országukba érkező FDI mennyiségét növelni tudják. Ezen kedvezmények kihasználása pedig a holdingtevékenység egyik legfőbb jellemzője.

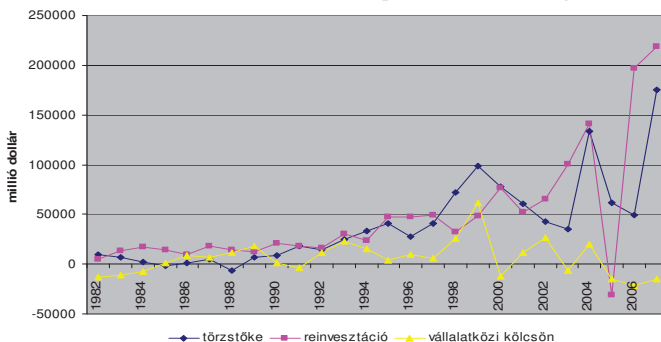
1% körüli részesedés jellemzi az ágazatba irányuló amerikai tőkéből **Közel-Kelet** részesedését is. Afrikához hasonlóan azonban a térségbe érkező amerikai FDI outflow értékének ágazati megoszlását tekintve magas (20% fölötti) a holdingok részaránya. A feldolgozóipar és a bányászat a legfontosabb ágazatok a tőkevonzás szempontjából, de a holdingok tevékenysége is dinamikusan növekszik.

8. Az Amerikai Egyesült Államok tőkebefektetéseinek jellemzése az FDI komponensek alapján

Az értekezés ezen fejezetében az Egyesült Államok működőtőke-kihelyezését (FDI outflow) komponensek szerinti összetétel alapján vizsgálom. Az elemzés az 1982-2007 közötti időintervallumra vonatkozik, a lehatárolását az adatok elérhetősége determinálta. Választ keresek arra, hogy a három komponens aránya az amerikai befektetéseken belül időben hogyan változik. Ez a vizsgálat azt a kiindulási hipotézist igazolhatja, hogy az FDI komponensei közül a reinvesztíció szerepe válik dominánssá az amerikai tőkeexport esetében. Ezen kívül, a területi sajátosságok kimutatása érdekében, vizsgáltam az egyes komponensek legfontosabb célterületeit is. Elemeztem továbbá, hogy kimutatható-e valamilyen ágazati sajátosság a különböző komponensek esetében.

Az Amerikai Egyesült Államok FDI outflow értékén belül az egyes komponensek aránya, növekedési üteme jelentős különbséget mutat (25. ábra). Megfigyelhető, hogy az 1990-es évek közepéig a három komponens aránya és növekedési üteme is hasonló volt. 1995-től kezdődően azonban jelentős különbség alakult ki az összetevők növekedési ütemében. A **tőrzstőke állomány 1999-ig dinamikusan emelkedett, a legtöbb esetben meghaladta a másik két komponens értékét és néhány évig ez vált az FDI legfontosabb részelemévé.**

25. ábra. Az amerikai befektetések komponensek szerinti megoszlása

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

Az 1990-es évek elején a tőrzstőke emelkedéséhez az amerikai tőkét befogadó országokban az állami tulajdonú vállalatok privatizációja (elsősorban az energia-,

áramszolgáltató és telekommunikációs vállalatok akvizíciói) is jelentős mértékben hozzájárult. A leányvállalatok magas bevétele pedig a **reinvestíció növekedését** eredményezte (Bargas 1997). Ez a növekvő tendencia az évtized végéig jellemző, 1999-ben a kimagasló értékekhez a világszinten is növekvő M&A aktivitás is hozzájárult. 1999 után azonban jelentős csökkenés jellemzi az FDI törzstőke komponensét.

2000-ben a reinvestíció volt az egyetlen komponens, mely az előző évi adatokhoz képest **növekedést mutatott**. Ez arra utal, hogy a leányvállalatok a kedvező lehetőségek miatt nem vonták ki a helyben keletkezett profitot a fogadó országokból, új termelő kapacitásokat hoztak létre, vagy a korábbiakat bővítették. Ebben az időszakban a magas olajárak hozzájárultak ahhoz, hogy a **bányászat** a törzstőke és a reinvestíció esetében is az egyik legvonzóbb ágazattá vált. **2000-ben már jól kimutatható a holdingok tevékenységének dinamikus növekedése is**, ami a legnagyobb mértékben Hollandiát érintette (Borga–Mataloni 2001). Ebben az évben a vállalkozói kölcsön negatív értékű lett, elsősorban az európai és ázsiai leányvállalatok tranzakcióinak köszönhető.

A 2001-es amerikai gazdasági recesszió az equity capital és a reinvestíció esetében is a csökkenés irányába hatott. Az 1990-es években az FDI adatok dinamikus növekedése volt jellemző és ez az első olyan esztendő, ahol mindkét komponens esetében csökkenés mutatható ki. Ennek hatására hosszú idő után erőteljes csökkenés mutatkozott az FDI outflow adatokban. 2001-ben csökkent a fúziók és felvásárlások mértéke, ami a törzstőke állományt befolyásolta. A fogadó országoknál tapasztalható gazdasági növekedés-lassulás pedig a helyben keletkezett jövedelmekben okozott csökkenést, ennek hatására a reinvestíciós komponens is csökkenni kezdett. Jelentős különbségnek vélem azonban, hogy a törzstőke esetében a csökkenés már a recessziót megelőzően megkezdődött, és a visszaesés 2004-ig tartott. A reinvestíciónál azonban ez a megtorpanás mindössze egy évet érintett és azóta ismételt dinamikus növekedés jellemezte ezt az összetevőt egészen 2005-ig, amikor is az adózási feltételek módosulása jelentős változást okozott (Borga–Yorgason 2002).

2002-ben az előző recessziós év adataihoz képest a reinvestíció ismét növekedni kezdett és a vállalkozói kölcsön értéke sem lett negatív. **Ettől az évtől kezdődően a reinvestíció vált az FDI legfontosabb komponensévé (kivéve 2005-öt), napjainkban értéke messze meghaladja a törzstőkéét és a vállalkozói kölcsönökét is.**

Ágazati szempontból 2002-ben a **reinvestíció a holdingok, a nagykereskedelem és a vegyipar terén volt a legjelentősebb.** Területileg pedig Európában koncentrálódott, amit a dollár euróhoz képest gyenge árfolyama is indokolt. A **törzstőke állomány** összességében

csökkent, azonban **Európában, Latin-Amerikában és Kanadában nőtt.** Európában és Latin-Amerikában a vezető ágazat a pénzügyi és biztosítási terület volt, míg Kanadában a bányászat és az elektronikai termékek gyártásának dinamikus fejlődése állt a növekedés háttérében. A vállalatközi kölcsön esetében a legjelentősebb áramlás Európa és az USA között zajlott. Az amerikai anyavállalatok jelentős mennyiségben kölcsönöztek európai leányvállalataiknak, különösen a vegyipar, a pénzügy, az ingatlanügy és a holdingok esetében (Borga 2003).

2003-ban a törzstőke állománya továbbra is alacsonyabb volt a korábbi éves adatoknál, a **reinvestíció** viszont **még mindig emelkedett** és ismét a legfontosabb összetevője volt az FDI-nak. A reinvestíció a legerősebb **Európában** volt és elsősorban a **holdingok tevékenységénél** koncentráltabb. Kimagasló reinvestíció jellemezte még **Afrika és Közel-Kelet** térségét is, az ágazati koncentráció elsősorban a **szénhidrogén bányászatnál** mutatható ki. Afrika esetében olyan országok jelentek meg a legerősebb tőkevonzással jellemezhető nemzetgazdaságok között, ahol eddig az amerikai tőkebefektetések alacsony részaránya volt jellemző. Ebben az évben viszont kiemelkedő FDI adatok jellemezték Egyenlítői-Guineát és Katart is (Borga–Yorgason 2004).

2004-ben kimagasló értékek jellemzik az equity capital alakulását és a reinvestíciós folyamatokat is. A **törzstőke** állományának **növekedése az európai térségben** volt a legnagyobb, több mint kétszerese volt az előző évi befektetéseknek. A legtöbb tőke Nagy-Britanniába érkezett. Kiemelkedő növekedés jellemezte még **Kanadát**. Ebben az évben az FDI legnagyobb részét ismét a reinvestíció adta. Kimagasló volt az újrabefektetések aránya a **holding vállalatoknál** és a **kitermelő ágazatokban**, különösen a szénhidrogének esetében. (Például Egyenlítői-Guinea és Egyiptom esetében is a szénhidrogén bányászat koncentrált a beérkezett befektetéseket, a komponenseken belül pedig a reinvestíció dominált. A kőolaj árának emelkedése olyan hatással volt a befektetőkre, hogy a helyben keletkezett profitot nem vonták ki az országból, hanem ágazaton belül ismét befektették.)(Koncz–Yorgason 2005).

2005-ben hosszú idő óta először **mindhárom komponens esetében csökkenés** tapasztalható, sőt a reinvestíció és a kölcsön-tranzakciók negatív adatokkal jellemezhetőek. A változás háttérében, a korábban már ismertetett, American Job Creation Act of 2004 hatásai állnak. A kormány munkahelyteremtő programjának egyik eleme az amerikai anyavállalatok esetében a leányvállalatoktól kapott osztalékot terhelő adó 35 %-ról 5,3%-ra való csökkentése volt. Ennek hatására a leányvállalatok 2005-ben rekord nagyságú osztalékot fizettek ki az anyavállalatnak – sokszor többet, mint az adott

leányvállalat évi összes nyeresége volt. Mindezek következtében a **reinvestíció** az USA FDI outflown belül **negatív értékű lett, amire 1950 óta nem volt példa**. Ebben az évben a három komponens közül a törzstőke volt a legjelentősebb, annak ellenére, hogy nagysága az előző évhez képest visszaesést mutatott. A negatív reinvestíció az európai (Hollandia, Luxemburg, Svájc és Ausztria) és a latin-amerikai térségben (Kajmán-szigetek, Brit Virgin-szigetek, Bermuda) koncentrált, a többi térséget pozitív, de viszonylag alacsony adatok jellemzik. Ágazati szempontból pedig a **holdingok** esetében mérhető a legerősebben a negatív reinvestíció. **A holding vállalatok közel két és félszer akkora osztalékot osztottak ki az amerikai anyavállalatoknak, mint amekkora az éves bevételük volt** (Koncz–Yorgason 2006).

2006-ban a legjelentősebb változás ismételten a **reinvestíciós komponenst** érintette, mely **korábban soha nem tapasztalt mértékű növekedést** mutatott. E komponens dinamikus növekedése ebben az évben világszinten is jellemző volt, a világ FDI inflow értékének 30%-át, a fejlődő országok esetében pedig 50%-át adta (World Investment Report 2007.) A reinvestíció a korábban említett adózási feltételek módosulásának megszűnésével ismét az FDI legjelentősebb komponensévé vált. A növekedéshez az is hozzájárult, hogy a helyben keletkezett profit magas volt, ezért a leányvállalatok kapacitásbővítést, termelésnövekedést hajtottak végre a fogadó országokban. A **törzstőke állománya esetében csökkenés mutatható ki, a vállalatközi kölcsönfolyamatok esetében pedig ismét negatív értékek jelentek meg**. A törzstőke állományának növekedése Európában volt a legnagyobb, ezen belül Nagy-Britannia, Hollandia és Luxemburg fogadták a legtöbb amerikai tőkét. Nagy-Britanniában számos ágazat érintett volt, a másik két ország esetében viszont elsősorban a holdingok tevékenysége dominált. Ugyanez a növekedés jellemzi a reinvestíció esetében Európát, az országos és ágazati megoszlás is hasonló (Ibarra-Koncz 2007). Ez a megoszlás is jól bizonyítja, hogy Nagy-Britanniában számos tényező mutatható ki, mely a tényleges termelőtevékenység kitelepítését teszi lehetővé. A Benelux államok esetében viszont kimagaslóan vonzó tényező a kedvező adózási feltételek biztosítása. Hiszen 2005-ben ezen országokban volt a legnagyobb negatív reinvestíció, majd egy év múltán (az amerikai adózási feltételek visszaállása után) a legerősebb a reinvestíció mértéke.

2007-ben a reinvestíció a korábbi év magas adatait is felülmúlta, a törzstőke állomány esetében is rendkívül dinamikus emelkedést tapasztalhatunk. A reinvestíció magas arányához a dollár –számtalan valutához képest– gyenge árfolyama is hozzájárult. Bár a vállalatközi kölcsön negatív értékű lett, az FDI outflow a vizsgált időszakon belül a legmagasabb értéket érte el. Az equity capital emelkedése Európában volt a legerősebb,

különösen Hollandiában és elsősorban azon holdingoknál, melyeknek gyógyszeripari leányvállalataik vannak a latin-amerikai térségben vagy érdekeltek a szénhidrogén kitermelésben Afrikában. Kiemelkedő még Nagy-Britannia szerepe, elsősorban a járműgyártás és a pénzügyi ágazatok terén. A reinvesztíció is Európában volt a legnagyobb mértékű, különösen Nagy-Britannia, Hollandia, Írország és Luxemburg esetében (Ibarra-Koncz 2008).

A felvázolt tendenciákkal igazolható, hogy **az anyavállalat országának gazdasági recessziója idején a leányvállalatoknál helyben keletkezett profit jelentős részét kivonja a cég, illetve az állam adópolitikájában bekövetkező változások is rendkívül erősen hatnak a reinvesztíciós komponens alakulására.** A kimagasló reinvesztíciós adatok viszont arra utalnak, hogy ha az adott évben (területi vizsgálatoknál az adott térségben) magas a leányvállalatok bevétele, az anyavállalat a jövőben is kedvező befektetési lehetőséget lát a térségben, ezért a repatriálás helyett a helyben keletkezett profit újrabefektetésére törekszik.

A vállalaton belüli hitelezések alakulásának hátterében lévő folyamatokat elemezni rendkívül nehéz, hiszen a kölcsöntranzakciók alakulását nem csak a gazdasági, politikai és gazdaságpolitikai változások alakítják. Ennél a komponensnél jellemző leginkább a vállalati stratégia, a vállalati döntések hatása. A hitelezési folyamatok esetében tapasztalható a legnagyobb fluktuáció, a 25. ábrán is látható, hogy a vizsgált időszakon belül többször is negatív értéket vett fel ez a komponens. Ezen összetevő változásaiból a kihelyező és a befogadó országok gazdaságára vonatkozó következtetéseket levonni nem érdemes, mert alakulása elsősorban a vállalat pénzügyi helyzetétől, a vállalat hitelezési stratégiájától függ. A vállalaton belüli hitelezés alakulása a vállalati stratégiák hatására változik, ezt azonban jelentős mértékben befolyásolhatja a szabályozási rendszer sajátossága. Vagyis ezen komponens esetében is kiemelkedő jelentőségű az állam szerepe (elsősorban az adópolitika és a szabályozási rendszeren keresztül).

A felvázolt tendenciák részletesebb vizsgálata érdekében 5 éves periódusokra bontva vizsgáltam mindhárom komponens alakulását az egyes nagytérségekben (6. melléklet). A térségek beosztásánál a kategóriák megegyeznek a területi folyamatoknál használt területegységekkel, kivéve Európa²⁷ esetében (3. melléklet).

²⁷ A hiányos adatközlés miatt Európát egy egységnek tekintem, vagyis a volt szocialista országok nem képeznek külön térséget.

A **tőzrstőke állományának** esetében 1982-2000-ig folyamatos növekedés mutatható ki. Az 1986-1990 közötti alacsony értékek a latin-amerikai térségből való tényleges tőke kivonással magyarázhatóak. 2001 után csökkenő tendencia jellemzi ezt a komponenst, ezzel párhuzamosan az európai koncentráció növekedése is megfigyelhető. A tőzrstőke állománya az 1990-es évektől Európában a legnagyobb, majd Latin-Amerika és Kanada számítja a legfontosabb célterületnek.

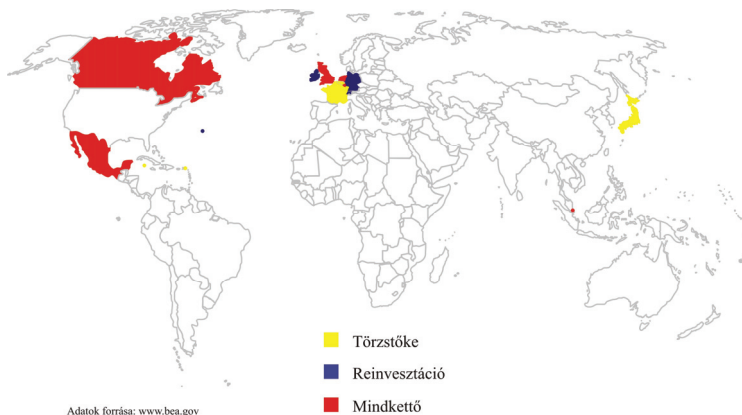
A **reinvestíciós** adatoknál folyamatos növekedés mutatható ki, ennek hatására **az 1990-es évek végétől az FDI legfontosabb komponensévé válik**. Az újrabefektetési tevékenység mindvégig az európai térségben a legerősebb, de jelentős növekedést tapasztalunk Latin-Amerika és NIC országok esetében is.

A **vállalatközi-hitelezések** alakulását a korábban már említett jelentős fluktuáció jellemzi. Még az 5 évre összesített adatoknál is többször előfordul, hogy negatív értékek mutathatók ki. Az 1982-1985 közötti időszakban minden térségre jellemző, hogy negatív értékű lett az anya- és a leányvállalatok közötti kölcsöntranzakciók értéke, de a latin-amerikai térség a legerősebben érintett. Ebben az időszakban a negatív adatok egyértelműen a térségbe sorolt offshore területekkel hozhatók összefüggésbe. A legnagyobb negatívummal a Kajmán-szigetek, a Brit Virgin-szigetek és Anguilla („United Kingdom Islands, Caribbean”), a Holland-Antillák és Bermuda jellemezhetők. Ágazati szempontból pedig a pénzügy, biztosítás, ingatlanügyek és egyéb szolgáltatások esetében a legnagyobb a koncentráció. 2000-től ismét jelentős negatívum jellemzi Latin-Amerikát, de Dél-Amerika esetében ritkábban mutatható ki ilyen típusú tőke kivonás. A leányvállalatok visszafizetései ismét a brit fennhatóság alatt álló Karib-szigetek és Bermuda esetében a legjelentősebbek. (Valószínűsíthető, hogy a Holland-Antilláknál is jellemző napjainkban ez a folyamat, de az amerikai statisztikák 1999 óta nem közölnek adatokat erre az országra.) Ágazati szempontból a pénzügyi és a biztosítási tevékenység, illetve a holding vállalatok a legérintettebbek. Mindez alátámasztja, hogy az adózási kedvezmények kihasználása erősen módosítja ennek a komponensnek az alakulását, és a Karib-térség kimagasló (pozitív vagy negatív) értékei jelentős mértékben összefüggenek ezzel a komponenssel.

Az FDI komponensek esetében a **2007. év befektetési adatai alapján összeállítottam a tíz legfontosabb befektetési célterületet** (országos szinten) ábrázoló térképet (a korábban jelzett problémák miatt csak a tőzrstőke és a reinvestíciós adatok esetében) (26. ábra).

Néhány ország **mindkét mutatót tekintve** a tíz legfontosabb célterület között található (**Hollandia, Nagy-Britannia, Luxemburg, Mexikó, Kanada, Szingapúr**). 2007-ben ezeknek az országoknak volt a **legnagyobb tőkevonzási potenciálja**, kiemelt célterületei voltak az amerikai vállalati expanzióknak, hiszen egyrészt az új befektetések területén is kiemelkedő volt a teljesítményük, másrészt a helyben keletkezett profit jelentős részét nem vonta ki az országból az anyavállalat, hanem újra befektette. A többi országot vizsgálva mindkét komponens esetében a fejlett országok dominanciája mutatható ki. A **tőrzstőke** esetében **Japán, Franciaország és Belgium**, a **reinvestíciónál Svájc, Írország és Németország** számítanak kiemelt befektetési területnek. A fejlett európai országok „versenyébe” mindössze két nem európai ország tudott bekerülni. Sajátosságuk az offshore tevékenység. Ez alátámasztja azt, hogy az amerikai vállalatok lokalizációs döntéseik esetén a fogadó ország adópolitikájának jellemzőit helyezik előtérbe. A **tőrzstőkénél** a brit fennhatóság alatt álló Karib-szigetek (**Kajmán-szigetek, Brit Virgin-szigetek, Anguilla**), a **reinvestíció** esetében pedig **Bermuda** jelenik meg a tíz legfontosabb célország között.

26. ábra Az USA tőkeexportjának legfontosabb célterületei az FDI komponensek alapján (2007)

További kutatási irányvonalat jelent egyrészt az FDI komponensek részletes területi vizsgálata hosszabb időszoron, illetve az esetleges ágazati összefüggések kimutatása is. Ezen vizsgálatok elvégzését azonban nagyban nehezíti a részletes adatok hiánya.

9. A kutatási eredmények összefoglalása

Az értekezés több aspektusból vizsgálta az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-befektetéseinek alakulását. A vizsgálat kiterjedt az időbeli, a területi, az ágazati és a komponensenkénti változások kimutatására egyaránt. Az elemzések elvégzéséhez a legtöbb esetben a flow típusú adatokat használtam fel, néhány vizsgálat esetében azonban indokoltnak véltem a stock típusú mutatók alapján is elvégezni az elemzést. A nemzetközi és az amerikai tőkebefektetési folyamatokban és változásukban vitathatatlan szerepe van a transznacionális vállalatoknak. Ennek következtében a disszertációban szerepet kapott az amerikai vállalatok jelentőségének, illetve az egyes ágazatokban betöltött szerepüknek vizsgálata is.

A disszertáció célja az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek világgazdasági környezetben való vizsgálata volt. Ennek következtében a világszintű tendenciákkal, a legfontosabb tőkebefektetőkkel kerül összehasonlításra az USA tőkeexportálási tevékenysége.

A kutatás eredményei a következőkben összegezhetők:

1. A disszertációban elvégzett vizsgálatok alapján igazolható az a hipotézis, miszerint az USA működőtőke-befektetéseinek dominanciája kimutatható ugyan, de jelentősége fokozatosan csökken a világszintű FDI tendenciák esetében. Az Egyesült Államok szerepének csökkenését az FDI outflow és outward stock adatok, az amerikai TNC-k és az Outward Performance Index alapján is igazoltam **A stock adatok elemzésével az USA dominanciájának csökkenése igazolható, 1980-2007 között a világ tőkeexportjából való részesedése a felére esett vissza (39,3%-ról 17,9%-ra).** Az USA a vizsgált időszakon belül ugyan jelentős mértékben növelte a tőkeexportját, részaránya a stock értékek terén ennek ellenére fokozatosan csökkent. Az amerikai transznacionális vállalatok számának csökkenése a világ legjelentősebb vállalatainak rangsorában szignifikáns összefüggésben áll az FDI terén kimutatott változásokkal. A Global 500 rangsorában és a WIR ranglistákon egyaránt **csökkent az amerikai vállalatok száma.** Szintén csökkenő tendencia jellemzi az Egyesült Államokat az **Outward FDI Performance Index** alapján. Az index értéke az 1980-as évektől napjainkig 0,9-ről 0,7-re csökkent, az index alapján készített rangsorban pedig az USA a 20. helyről a 39. helyre esett vissza.

Az Egyesült Államok részarányának csökkenése mellett kimutatható, hogy a világszintű tőkekihelyezési folyamatokban egyre több nemzetgazdaság vesz részt, mely a korábbi jelentős exportőr országok részarányának csökkenését is eredményezheti. Ezt támasztja alá az a tendencia, mely szerint az ún. **Triád** szerepe ugyan meghatározó a nemzetközi tőkeáramlások tekintetében, de **dominanciájuk fokozatosan csökken**. A fejlődő országok részaránya az outward stock értékek alapján napjainkra 12-13%-ra növekedett (a feltörekvő piacok jelenléte egyre erősödik a tőkebefektetési folyamatokban, különösen Kínáé, Oroszorszáé, Brazíliáé). **Mindezek hatására egy komplex, összetett világgazdasági szerkezet kialakulása feltételezhető, melyben különösen az FDI alapján a centrum-periféria relációk átértékelődnek.** (Ez a folyamat is indokoltá teszi, hogy a működőtőke-befektetések alapján átértékeljük a fejlődő országok fogalmát.)

2. Az Egyesült Államok tőkeexportjának időbeli vizsgálata esetében jól érzékelhető, hogy a flow típusú adatok erősen reagálnak a világgazdasági folyamatok alakulására. A transznacionális vállalatok FDI stratégiája szoros összefüggést mutat ezzel a folyamattal, mert gazdasági recesszió idején nemzetközi expanziójuk jelentős mértékben visszaesik, a hazai piac szerepe viszont felértékelődik.

A vizsgált időszakon belül visszaesés következett be a két olajválság (1973, 1979) hatására, és hasonló folyamat jellemezte az 1982-es világgazdasági recesszió időszakát is. Az időbeli vizsgálat azonban csak részben igazolta azt a hipotézist, hogy a tőkebefektetési folyamatokat a világgazdasági események erőteljesen befolyásolták. Ez a feltételezés ugyan önmagában igaz, de ezen kívül jelentős hatással vannak az amerikai tőkeexportra a hazai és az importáló nemzetgazdaságok államainak döntései is. **A legnagyobb mértékű visszaesést az amerikai FDI outflow terén ugyanis nem a gazdasági recessziós folyamatok okozták.** Az állam szerepének fokozott jelentőségére hívja fel a figyelmet, hogy 2004-ben egy munkahelyteremtést ösztönző törvényt fogadtak el az Egyesült Államokban (American Job Creation Act, 2004), melynek következtében az osztalékot terhelő adót 35 %-ról 5,3%-ra csökkentették. Az USA esetében is jelentősen megváltozott a vállalatok stratégiája az adószabályok módosulásának következtében. A törvény hatására a leányvállalatok 2005-ben kiemelkedően magas osztalékot fizettek ki az anyavállalatnak – sokszor többet, mint az adott leányvállalat évi nyeresége volt. Mindezek következtében a reinvesztíció értéke az USA FDI outflow értékén belül negatív előjelű lett, melyre 1950 óta nem volt példa. Ez egyrészt kiemelten hangsúlyozza a TNC-k szerepét a tőkebefektetési folyamatokban, mert a vállalati stratégiák megváltozása eredményezte az FDI adatok negatív értékének kialakulását. Másrészt rávilágít arra, hogy **a transznacionális vállalatok és a nemzetállam**

kapcsolatrendszerének alakulása jelentős mértékben módosíthatja a tőkeáramlási folyamatokat. A működőtőke exportjának időbeli alakulását tehát nagymértékben befolyásolják az anyaország gazdaságpolitikai sajátosságai is. Mindez megítélésem szerint megkérdőjelezi a neoliberális gazdaságpolitikák általános elfogadottságának jogosságát.

3. A **területi változások** az Egyesült Államok működőtőke-exportja terén a vállalatok lokalizációs döntéseivel szoros összefüggésben állnak. A területi elmozdulásokat ugyanis nagymértékben befolyásolja, hogy a vállalati expanzió mely térségeket, nemzetgazdaságokat érinti erősebben. Ebben a folyamatban kiemelt szerepe van az egyes térségek, országok tőkevonzó-potenciáljának. **Napjainkban a termelési tényezők mennyisége és minősége mellett az állam által nyújtott kedvezmények is jelentős mértékben hozzájárulnak a tőkevonzási potenciál javításához.**

A területi vizsgálatokkal részben igazolható az a hipotézis, miszerint az USA tőkekihelyezésében az egyes nagytérségek szerepe megváltozik. Vannak ugyanis olyan térségek, melyek szerepe változatlan. A „stabil” térségek közé tartoznak a fejlett európai országok, ahol mindvégig kimagasló az amerikai befektetések nagysága. Az ellenpéldát pedig Afrika jelenti, ahol rendkívül alacsony az USA FDI outflow értéke, az 1966 és 2007 közötti időszakban átlagosan az amerikai befektetések 1-3%-a érkezett a kontinensre. A többi nagytérség esetében kimutatható a változás, vagyis bizonyos időszakokban erősödött, máskor jelentősen csökkent a térségbe irányuló amerikai tőkeexport.

- Az Egyesült Államok tőkeexportjának döntő többsége a **fejlett európai országok** területén koncentrálódik. A térség dominanciáját tekintve csökkenés nem mutatható ki, az amerikai tőkének 1966-2007 között átlagosan 40-60%-a lokalizálódott e területen. A **transzatlanti kapcsolatok dominanciája** az FDI tendenciák alapján egyértelműen igazolható. Az amerikai vállalatok expanziója kiemelkedő jelentőségű a térségben, számtalan regionális, logisztikai központ kiépítésére került sort. Sőt a vállalatok további terjeszkedésének megelőző beruházásai is kimutathatóak ezen országok esetében. A fogyasztóképes kereslet megléte a **piacorientált befektetések** létrehozásának kedvez, de emellett a **hatékonyságnövelő és stratégiai beruházások** aránya is kimagasló. A fejlett európai országokon belül a lokalizációs folyamatok esetében az egyes nemzetgazdaságok szerepe is átalakult. A korábbi három legfontosabb célország (Nagy-Britannia, Németország és Franciaország) közül egyedül **Nagy-Britanniának** sikerült a tőkevonzó-képességét megőriznie. A **Benelux államok** (Hollandia már az 1980-as években, Luxemburg pedig az ezredforduló után) és **Írország** azonban dinamikusán növelte

részesedését a térségbe irányuló amerikai tőkebefektetésekből. Ezt a folyamatot nagymértékben segítették az állami beruházás-ösztönzés és adópolitika tőkeberuházásokat támogató sajátosságai is. Megítélésem szerint ez a tendencia is az állam erősödő szerepét emeli ki az FDI folyamatok alakulása terén.

- **A közép-, kelet- és délkelet-európai térségben** lezajlott politikai és gazdasági átalakulási folyamatok következtében **az európai térségbe irányuló tőkebefektetések keletre való eltolódása kimutatható ugyan, de ennek mértéke minimális.** A térség országai az 1990-es évek előtt nem szerepeltek az amerikai tőke célterületei között, azóta fokozatosan növekszik az FDI outflow értéke. Ez a növekedés azonban nem eredményezett jelentős átrendeződést az európai FDI tendenciák esetében. Ennek hátterében az amerikai FDI outflow értékéből való alacsony részesedés áll (napjainkban is mindössze 2-3%). Európa ezen részében az Egyesült Államok tőkeexportját az 1990-es években egyértelműen a privatizációs folyamatok határozták meg. A térségen belül kiemelkedő **Oroszország** szerepe, mely az ezredforduló után a legjelentősebb tőkevonzási potenciállal jellemezhető nemzetgazdaság.

- Az USA tőkebefektetésében **Latin-Amerika** az 1960-1970-es években, a fejlődő térségeket tekintve, a legvonzóbb befektetési területnek számított. Az 1980-as évek elején csökkent a kihelyezett amerikai tőke mennyisége, sőt néhány esztendőben (1981-83) **tényleges tőke kivonásra is sor került!** Az 1980-as évek végére azonban az összamerikai befektetésekből a térség részesedése kimagaslóvá vált, elérte a 25-35%-ot. Vagyis az USA befektetéseinek közel 1/3-a ebbe a térségbe érkezett. Azóta a növekvő flow értékek mellett fokozatosan csökkenő részesedés jellemzi a térséget (az ezredforduló után 10-15%). Napjainkban a fejlődő térségek közül a dél- és délkelet-ázsiai térség rendkívül komoly versenytársnak bizonyul az FDI vonzás tekintetében, hiszen 2007-ben az amerikai FDI 13%-a már a NIC országok és Kína, India területére koncentrálódott. A tőkevonzási potenciál esetében **jelentős eltérés tapasztalható Közép- és Dél-Amerika között.** Közép-Amerikába jóval nagyobb mértékű az amerikai tőkeexport, de jelentősebb fluktuációval is jellemezhető. A közép-amerikai szigetvilág tőkevonzása kiemelkedő, ami elsősorban a térségben domináló offshore tevékenységhez köthető (Holland-Antillák, Kajmán-szigetek, Brit Virgin-szigetek). Dél-Amerikába jóval kisebb mennyiségű tőke érkezik az Egyesült Államokból, a fluktuáció is jóval alacsonyabb szintű. A legfontosabb célországok Brazília és Argentína.

- Az **újjonnan iparosodó fejlődő országok**, valamint **Kína és India** tőkevonzó-képessége dinamikusan növekszik. Az Egyesült Államok tőkeexportjának az 1960-as

években mindössze 2%-a koncentráldott ezen országokban, 2007-re azonban már 13%-os részesedéssel jellemezhetőek. Elsősorban Kanada és Latin-Amerika rovására növelték részarányukat. A NIC országok esetében az 1980-as évek elején erősödtek meg az amerikai befektetések, ez a növekedés egybeesett a latin-amerikai térségben végbemenő tőke kivonással, tehát feltételezhető, hogy ebben az időszakban számtalan leányvállalat települt át a délkelet-ázsiai térségbe. Kína és India esetében a jelentősebb mértékű FDI növekedés az 1990-es évektől mutatható ki. Ha a NIC országok és Kína, India befektetési adatait összesítjük, akkor **az amerikai vállalatok terjeszkedési súlypontjának keleti irányú elmozdulása vitathatatlan.**

• **Afrika** esetében a flow adatok minimális növekedése ugyan kimutatható, de a befektetett tőke mennyisége rendkívül erőteljesen fluktuál. Ez arra vezethető vissza, hogy egy-egy TNC jelentősebb befektetése is kimagasló növekedést eredményezhet (például az ExxonMobil befektetése a kőolaj-szektorban). A kontinens még 2007-ben is csupán 1%-kal részesedett az amerikai működőtőke-befektetésekből. A rendkívül alacsony amerikai érdeklődéssel párhuzamosan erős területi koncentráció mutatható ki. A legnagyobb tőkevonzó-képességgel a Dél-afrikai Köztársaság, Egyiptom és Nigéria rendelkezik.

4. Az Egyesült Államok működőtőke-befektetéseinek **ágazati sajátosságai** részben megegyeznek a világtendenciákkal. Eszerint az 1990-es évek elején az amerikai tőkeexport mindössze 5%-a koncentráldott a **primer szektorban**. Az ezredforduló után azonban az Egyesült Államok a világ többi országánál sokkal dinamikusabban növelte befektetéseit a kitermelő ágazatokban, így **a szektor részaránya 10% közelébe került**. Az amerikai kőolaj-stratégia célkitűzésének megfelelően a befektetések ágazaton belüli megoszlását tekintve kiemelt jelentőséggel bír a szénhidrogén-bányászat (különösen a kőolaj kitermelés). A **szekunder szektor** esetében a tőkevonzás terén jelentős visszaesés mutatható ki. Az 1990-es évek elején az amerikai vállalatok tőkebefektetéseinek fele még ebben az ágazatban koncentráldott. **Az ezredfordulóra azonban már csak 20%-os részesedés jellemzi az ipari tevékenységet**. Ez részben tükrözi a világgazdasági folyamatok alakulását is, hiszen a tercier szektor erősödése más gazdasági mutatók esetében is kimutatható. A szekunder szektoron belül a tőkebefektetések leginkább a gépipari és a vegyipari ágazatokban koncentrálnak. **Az amerikai befektetések is a tercier szektor irányába tolódnak el. Már 1990-ben is 45% volt a szektor részesedése az USA FDI értékéből, az ezredforduló utáni időszakban pedig a részarány 70% körüli értéket ér el, vagyis igazolható az a hipotézis, hogy az amerikai tőkebefektetések esetében a tercier szektor dominál.** Az egyes szektoroknak a részarányát azonban erősen

befolyásolja, hogy a szolgáltató szektoron belül **kiemelt és egyre növekvő jelentősége van a holding vállalatoknak**. A holdingok tevékenysége statisztikailag a tercier szektorhoz tartozik, viszont a rajtuk keresztül befektetésre kerülő tőke sok esetben a szekunder szektor érinti. Ez a folyamat arra a rendkívül fontos jelenségre hívja fel a figyelmet, hogy az FDI outflow értékéből **a szekunder szektor aránya az ágazati befektetések esetében valószínűleg jóval nagyobb, mint az a statisztikai adatok alapján kimutatható!** Hiszen a jelenlegi ágazati besorolás következtében a ténylegesen az iparban realizálódó befektetések a holdingok tőkevonzó-képességét emelik meg. Hasonló indokok miatt a **lokalizáció értelmezésének ártértékelése is indokoltta vált**. A korábban említett statisztikai problémák következtében bizonyos országok, térségek szerepe sokkal jelentősebb lehet az FDI adatok alapján, mint a tényleges termelő, szolgáltató tevékenység terén. Kiváló példa Hollandia vagy Luxemburg esete, melyek hatalmas mértékű amerikai tőkét vonzanak, de ennek jelentős része ún. „áthajózó” (trans-shipped FDI) tőkebefektetésnek minősül.

5. Az Egyesült Államok tőkeexportjának **komponensenkénti vizsgálata** alapján igazolható az a hipotézis, miszerint az FDI komponensek közül a reinvesztíció szerepe válik dominánssá az Egyesült Államok tőkekihelyezésében. Megállapítható, hogy a törzstőke állományának erősödése is jellemző az amerikai befektetésekre, de a reinvesztíció esetében még markánsabb a növekedés. Ennek következtében az utóbbi években a **reinvestíció vált az FDI legfontosabb összetevőjévé**. A disszertációban felvázolt vizsgálatokkal igazolható, hogy az **anyavállalat országának gazdasági recessziója idején a leányvállalatoknál helyben keletkezett profit jelentős részét kivonja a cég**. Az **állam adópolitikájában, beruházás-ösztönző rendszerében bekövetkező változások is rendkívül erősen hatnak a komponens alakulására**. A kimagasló reinvesztíciós adatok arra utalnak, hogy ha az adott évben (területi vizsgálatoknál az adott térségben) magas a leányvállalatok bevétele, az anyavállalat a jövőben is kedvező befektetési lehetőséget lát a térségben, ezért a repatriálás helyett a helyben keletkezett profit újrabefektetésére törekszik. Az újrabefektetési tevékenység mindvégig az **európai térségben a legerősebb**, de jelentős növekedés mutatható ki Latin-Amerika és NIC országok esetében is.

Az általam vizsgált működőtőke-export adatok alapján is igazolható, hogy az USA szerepe a nemzetközi FDI tendenciák terén kimagasló, de a korábban meglévő dominanciája csökkent. Gazdasági mutatók alapján is kimutatható az Egyesült Államok világgazdaságban betöltött szerepének csökkenése. A jelenlegi világgazdasági rend

problémáira számtalan tényező hívja fel a figyelmet (a legjobb példa a napjainkban is tartó gazdasági válság, de a korábban kialakult növekedés-lassulások és recessziók is mind ezt támasztották alá). A disszertáció témájával összefüggésben két problémára hívnám fel a figyelmet. Egyrészt ha a tőkebefektetések terén (vagy a világgazdaság egészében) kimutatható egy nemzetgazdaság domináns szerepe, akkor feltételezhető, hogy az adott ország gazdasági problémái az országhatáron kívül is érzékelhetővé válnak, különösen igaz ez a globalizáció korszakában. Ennek következtében az **Egyesült Államok gazdasági teljesítménye, globális tevékenysége (például FDI) és a világ válságra való hajlama között jelentős összefüggés mutatható ki**. Másrészt igazolható a transznacionális vállalatoknak és a külföldi tőkebefektetéseknek a kiemelkedő, sőt túlzott szerepe a világgazdasági folyamatokban, ami jelentős **aszimmetriát alakít ki a vállalatok és a nemzetállam kapcsolatrendszerében**. Kiszolgáltatottá teszi a tőkebefogadó országokat, és kialakul az a paradox helyzet, hogy éppen a legszegényebb, legelmaradottabb nemzetgazdaságok teszik a legnagyobb kedvezményeket a külföldi befektetések vonzása érdekében. Az értekezés írása során (a szakirodalomban olvasottak és a saját vizsgálatok eredménye alapján) egyre erősebben fogalmazódott meg bennem **az állam szerepének fontossága, sőt differenciált szerepe a tőkét exportáló és importáló nemzetgazdaságok esetében**. Vizsgálataim alapján igazolható, hogy az időbeli változások esetében az anyavállalat nemzetgazdaságának gazdaságpolitikai jellemzői befolyásolják az FDI tendenciákat, a területi elmozdulások esetében viszont lényegesen nagyobb módosító hatása van a fogadó országok gazdaságpolitikai, beruházás-ösztönzési rendszerének. A következő évtizedekben a tőkebefektetési folyamatok szempontjából elengedhetetlennek tartom az állam szerepének erősödését. Hiszen nemcsak a tőkebefogadás növekedését elősegítő környezet megteremtése az állam feladata, hanem a TNC-k és az FDI negatív hatásainak kivédése, sőt leginkább megelőzése is.

A disszertációban elvégzett vizsgálatok során számtalan olyan kérdés merült fel, melyek megválaszolása kijelöli a **további kutatási irányokat** is:

- Az értekezés területi vizsgálatánál alkalmazott **nagyterségi besorolás átértékelése** indokolt, mert a fejlődő országok és különösen a feltörekvő piacok szerepének erősödése a tőkebefektetési folyamatokban a korábbi tendenciák megváltozásához vezet. Sőt a **fejlődő országok fogalmának újradefiniálása is indokolt a működőtőke-befektetések terén**.
- Az ágazati és területi változások kimutatását rendkívüli mértékben megnehezíti a **holdingok tevékenysége**. Ennek következtében véleményem szerint **az FDI kutatásának a**

vállalati kutatásokkal való szoros együttműködése vált indokolttá, hiszen a holdingok tevékenysége a vállalati adatbázisok segítségével feltételezhetően nyomon követhető lenne.

- A nemzetközi tőkebefektetések értelmezéséhez vitathatatlanul szükséges lenne az **FDI komponensek részletes területi vizsgálatára, illetve az esetleges ágazati összefüggések kimutatására**. Ezen vizsgálatok elvégzését egyelőre a részletes adatok hiánya nehezíti. Az Egyesült Államok esetében rendkívül dinamikus fejlődés mutatható ki az FDI kutatások terén, remélhetőleg ez serkentőleg hat az adatbázis bővítésének folyamatára is.

- A következő esztendők FDI adatainak ismeretében a további kutatások kiemelt célkitűzése annak feltárása, hogy **a jelentős visszaesési periódusok esetében milyen területi sajátosságok mutathatóak ki**. Mely térségek lehetnek a vesztesei, illetve a nyertesei egy több évet érintő csökkenő tőkeexportnak?

10. Irodalomjegyzék

- Antalóczy K.** (2003): Működőtőke-befektetések és befektetés-ösztönzés Magyarországon. In: Botos K. (szerk.) (2003): Pénzügypolitika az ezredfordulón SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei JATEPress, 2003, Szeged, 34-46.o.
- Antalóczy K.–Sass M.** (2000): Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetés-ösztönzés a világ gazdaságban és Magyarországon. In: Közgazdasági Szemle 2000/5, 473-496.o.
- Artner A.** (2004): Külföldi működőtőke-bevonás és versenyképesség –Írország példája, 60 o. www.mta.hu/fileadmin/news/files/644/vkiIII1.pdf
- Artner A.** (2005): Versenyképesség, külföldi tőke, jövedelemelosztás: Az ír példa. In: Magyar Tudomány 2005/3, 287-296.o.
- Artner A.** (2006): A világméretű tőkekoncentráció és Magyarország – A működőtőke-import és a vállalati fúziók, felvásárlások hatásai. In: Bernek Á.–Farkas P. (szerk.) (2006): Globalizáció, tőkekoncentráció, térszerkezet, Harsányi János Főiskola, MTA VKI, 215-235.o.
- Baksay G.** (2005): A nemzetközi működőtőke-áramlás jellemzői az ezredfordulón. In: Európai Tükör 2005/12, 105-115.o.
- Bargas S.** (1997): Direct Investment Position for 1996 – Country and Industry Detail In: Survey of Current Business 1997/July, 34-41.o.
- Bargas S.–Troia R.** (1999): Direct Investment Position for 1998 – Country and Industry Detail In: Survey of Current Business 1999/July, 48-59.o.
www.bea.doc.gov/bea/ai/0799dip/maintext.htm
- Barta Gy.–Bernek Á.–Nagy G.** (2003): A külföldi működőtőke-befektetések jelenlegi tendenciái és területi elmozdulásának esélyei Magyarországon. In: Tér és Társadalom 2003/4, 173-187.o.
- Barta–Kukely–Lengyel–Ságvári** (2007): Magyarország a globális K+F térképén – Fejlődő országok a multinacionális vállalatok változó K+F stratégiájában. In: Tér és Társadalom 2007/3, 31-50.o.
- Bernek Á.** (1999): A globális világ gazdaság térszerveződése. In: Nemes Nagy J.(szerk.): Helyek, terek, régiók. Regionális Földrajzi Tanszék. Budapest, 87-101.o.
- Bernek Á.** (2002): A globális világ meghatározó tényezői. In: Bernek Á.(szerk.) A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 13-26.o.

- Berneker Á.** (2006): A külföldi működőtőke-befektetések nemzetközi tendenciái és várható alakulása Magyarországon. In: Berneker Á.–Farkas P. (szerk.): Globalizáció, tőkekoncentráció, térszerkezet, Harsányi János Főiskola, MTA VKI, 116-140.o.
- Berneker Á.–Farkas P.** (2002): A monetáris világ, a pénz „mindenhatóságának” politikai kérdőjelei. In: Berneker Á. (szerk.) A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 182-203.o.
- Broadman H. G.** (2007): Africa's Silk Road – China and India's New Economic Frontier– The World Bank, 391 o.
http://siteresources.worldbank.org/AFRICAEXT/Resources/Africa_Silk_Road.pdf
- Bora Gy.–Korompai A.** (szerk.)(2001): Természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza. Aula Kiadó, Budapest, 440 o.
- Borga M.** (2003): Direct Investment Position for 2002 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2003/July, 22-31.o.
www.bea.gov/scb/pdf/2003/07July/0703DirectInvest.pdf
- Borga M.–Mataloni R.** (2001): Direct Investment Position for 2000 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2001/July, 16-29.o.
www.bea.gov/scb/pdf/2001/07July/0701dip.pdf
- Borga M.–Yorgason D.** (2002): Direct Investment Position for 2001 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2002/July, 25-35.o.
www.bea.gov/scb/pdf/2002/07July/0702dip.pdf
- Borga M.–Yorgason D.** (2004): Direct Investment Position for 2003 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2004/July, 40-51.o.
www.bea.gov/scb/pdf/2004/07July/0704dip.pdf
- Bögel Gy.** (2006): Tegnapi, ma, holnap: a vállalati tevékenységek kiszervezésének trendjei. In: Competitio V. évf.3.szám, 2006 november-december, 27-42.o.
www.econ.unideb.hu/oktatas_es_kutatas/competitio/download/comp_konyvek_503_bogel_gyorgy.pdf
- Buzás S.** (2002): Latin-Amerika az új évezred küszöbén. In: Magyar Tudomány 2002/7, 863-879.o.
- Buzás S.** (2004): Brazília 2003: Valami elkezdődött?! In: Kihívások, 172. sz., 11o.
- Buzás S.–Kulcsár A.** (2002): A venezuelai válság és a nemzetközi olajpiac. In: VKI 26.sz.
- Czakó V.** (2004): Az inflációs célkitűzéses monetáris politikai rendszer működése Brazíliában – International Center for Economic Growth, 24 o.
www.iceg.hu/hun/_docs/publikaciok/egyeb/munkafuzet_4.pdf

- Csáki Gy.** (2002): Transzatlanti működőtőke-áramlás az ezredfordulón. In: *Külgazdaság* XLVI évf. 2002 október, 22-44.o.
- Csáki Gy.** (2002): 2001-2002: az évezred első recessziója
www.gki.hu/hu/novelties/articles/csakigyorgy/020112231.html
- Csáki Gy.** (2003): A nemzetközi gazdaságtan alapjai. Napvilág, Budapest, 491 o.
- Csáki Gy.** (2004): Külföldi közvetlen befektetés – beáramlás és versenyképesség Magyarországon: Gazdaságpolitikai ajánlások
<http://www.mta.hu/fileadmin/news/files/644/vkiVIII.pdf>.
- Csáki Gy.** (2004): A külföldi közvetlen befektetések új kérdései az ezredfordulón – Vállalatfelvásárlások és fúziók, a zöldmezős beruházások – vállalatgazdasági szempontok a makrogazdasági meghatározottságok helyett www.avf.hu/palyazatok/AVFOKTK
- Dezséri K.** (1994): Új gazdasági tömb Észak-Amerikában – NAFTA. In: *Külgazdaság* 1. 45-59.o.
- Dicken P.** (1998): *Global shift. Transforming the World Economy* Third Edition. Paul Chapman Publishing Ltd. 1998 London, 490 o.
- Dicken P.** (2003): *Global shift. Reshaping the global economic map in the 21st century.* Forth Edition SAGE Publications Ltd. 2003 London, 656 o.
- Dunning, J. H.** (1996): The geographical sources of the competotoveness of firms: some results of a new survey. In: *Transnational Corporatins*, vol. 5. No. 3, 1.-29.o.
- Dunning J.H.** (1998): *Globalization and the New Geography of Foreign Direct Investment*, Oxford Development Studies. Vol. 26. No. 1. 1998, 47-69.o.
- Dunning J.H.** (2000): *A rose by any another name...? FDI theory in retrospect and prospect.* University of Reading and Rutgers University, 20 o.
- Dunning J.H.** (2002): Determinants of foreign direct investment: Globalization induced changes and the role of FDI policies. In: *World Investment Prospect*, London.
- Dupasquier C.–Osakwe P.N.** (2005): *Foreign Direct Investment in Africa: Performance, Challenges and Responsibilities* -African Trade Policy Centre, Work in Progress No.21,26 o. [www.uneca.org/ATPC/Work in progress/21.pdf](http://www.uneca.org/ATPC/Work%20in%20progress/21.pdf)
- Elliott M.** (2006): India awakens. In: *Time Magazine* 2006.06.26-i szám
- Enderwick P.** (2005): Attracting „desirable” FDI:theory and evidence. In: *Transnational Corporations* Vol.14, No.2, August 2005, 92-120.o.
www.unctad.org/en/docs/iteit2005a3-en.pdf

- Erdey L.** (2004): A működőtőke-áramlás a telephelyválasztás elméletének tükrében. In: Közgazdasági Szemle 2004/május, 472-494.o.
- Éltető A.** (2000): Az Európai Unióval folytatott magyar és spanyol feldolgozóipari kereskedelem szerkezete. In: Közgazdasági Szemle 2000/március, 272-289.o.
- Farkas P.** (1997): A nemzetközi tőkeáramlások két évszázada és a jelenkori pénzügyi luftballon. In: Társadalmi Szemle 1997/10, 6-24.o.
- Farkas P.** (1999): A gazdaságfejlesztő állam Írországbán. In: Közgazdasági Szemle, XLVI. évf., 1999. május 470–482.o.
- Follath E.** (2005): From Poorhouse to Powerhouse. In: Spiegel Special International Edition 7.sz. 78-87.o.
- Friedman T.L.** (2006): És mégis lapos a Föld – A XXI. század rövid története. HVG Kiadó, Budapest, 390 o.
- Gál P.** (2000): A pénzügyi szektor transznacionalizálódása. In Simai M.–Gál P. (2000): Új trendek és stratégiák a világ gazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest 277-347.o.
- Gilpin R** (2004): Nemzetközi politikai gazdaságtan. A nemzetközi gazdasági rend elemzése. Budapest Centre for International Political Economy, 425.o.
- Hamar J.** (1995): Tendenciaváltozások a közvetlen tőkebefektetések nemzetközi áramlásában. In: Külgazdaság 7-8., 49-68.o.
- Hamar J.** (1998): A működőtőke-import Magyarországon belüli területi és ágazati megoszlása, befektetési szektoronkénti elemzése KOPINT-DATORG Konjunktúra-, Piackutató és Számítástechnikai RT, 1998 október
- Herencsár L.–Schottner K.–Vasali Z.** (2005): Nemzetközi szervezetek és intézmények. Főiskolai jegyzet, Zsigmond Király Főiskola, 205 o.
- Hoós J.** (2002): A globális recesszió küszöbén. In: Cégvezetés 2002/1
www.cegvezetes.cegnet.hu/2002/1/a-globalis-recesszio-kuszoben
- Ibarra M.–Koncz J.** (2007): Direct Investment Position for 2006 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2007/July, 21-36.o.
www.bea.gov/scb/pdf/2007/07_July/0707_dip_article.pdf
- Ibarra M.–Koncz J** (2008): Direct Investment Position for 2007 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2008/July, 20-35.o.
www.bea.gov/scb/pdf/2008/07_July/0708_dip.pdf
- Inotai A.** (1994): Az új regionalizmus a világ gazdaságában. In: Külgazdaság 1994/1. 28-44.o.

- Jordán Gy.** (2000): A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában. In: Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., 2000. július–augusztus, 619-635.o.
- Juhász K.–Schottner K.** (2003): Németország és az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-befektetései Magyarországon (1993-2000). In: Tér és Társadalom 2003/4. 85-100.o.
- Khyeda S.** (2007): Foreign Direct Investment in the Middle East: Major Regulatory Restrictions – International Law Institute, 2007, Washington, 104 o.
www.ili.org/publishing/FDI_Article_SKhyeda_Turkey_09-09-07.pdf
- Koncz J.–Yorgason D** (2005): Direct Investment Position for 2004 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2005/July, 20-34.o.,
www.bea.gov/scb/pdf/2005/07july/0705_DIP_WEB.pdf
- Koncz J.–Yorgason D.** (2006): Direct Investment Position for 2005 – Country and Industry Detail. In: Survey of Current Business 2006/July, 40-53.o.
www.bea.gov/scb/pdf/2006/07july/0706_DIP_WEB.pdf
- Korten D.C.** (1996): Tőkések társaságok világuuralma. Kapu, Budapest 450 o.
- Krugman P.** (2003): Földrajz és kereskedelem. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 164 o.
- Krugman P.– Obstfeld M.** (2003): Nemzetközi tényezőmozgások. In: Krugman P.– Obstfeld M (2003): Nemzetközi gazdaságtan. Elmélet és gazdaságpolitika. Panem, Budapest. 179-209.o.
- Kurtán L.** (2001): Piacgazdaságtan. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 282 o.
- Li Kuan Ju** (2003): A harmadik világból az elsőbe – A „szingapúri sztori”: 1965-2000 Szingapúr és Ázsia gazdasági fellendülése. MTA VKI, Budapest, 514 o.
- Lőrincné Istvánffy H.** (2004): Nemzetközi pénzügyek, Aula Kiadó, Budapest, 701 o.
- Mészáros K.** (2001/a): A "Nagyobb Kína" mint a XXI. század meghatározó gazdasági és politikai ereje. In: Magyar Tudomány 2001/9
- Mészáros K.** (2001/b): Kína a világban. In: Magyar Tudomány 2001/5
- Nemes Nagy J.**(szerk.) (2005): Regionális elemzési módszerek. Regionális Tudományi Tanulmányok 11. 284 o.
- O’Hearn Denis** (2001): Economic Social Cohesion in Ireland. Fiedrich Ebert Stiftung DigitaleBibliothek. <http://library.fes.de/fulltext/id/01135c01.htm>
- Osztay A.** (1999): Elméletek és tények a külföldi működőtőke-befektetésekről. In: MNB Füzetek 1999/1, 44-81.o.
- Pólyi Cs.** (2006): Az Európai Unió és Latin-Amerika és a Karib-térség csúcstalálkozója
www.vki.hu/sn/sn_127.pdf

- Porter M.E.** (1990): *The Competitive Advantage of Nations*, London, Macmillan, 855 o.
- Porter M. E.** (1996): *Competitive Advantage, Agglomeration Economies, and. Regional Policy*. *International Regional Science Review*, 1-2. 85-94.o.
- Probáld F.** (szerk.)(2005): *Amerika regionális földrajza*, TREFORT Kiadó, Budapest, 359 o.
- Probáld F.** (szerk.)(1996): *Afrika és a Közel-Kelet regionális földrajza*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 391 o.
- Quijano A.M.** (1990): *A Guide to BEA Statistics on Foreign Direct Investment in the USA*
www.bea.gov
- Sass M.** (2003): Versenyképesség és a közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekkel kapcsolatos gazdaságpolitikák. In: *PM Kutatási Füzetek* 3.szám, 44 o.
- Schottner K.** (2005): Az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-befektetésének változásai 1966-2003 között In: Bayer J.–Vasali Z. (szerk.): *Távol és közel – Tanulmányok a nemzetközi kapcsolatok köréből*, ZSKF, 2005. 233-251.o.
- Schottner K.** (2006): Az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-beruházásainak időbeli és területi változásai, valamint komponenseinek alakulása In: Bernek Á.– Farkas P (szerk.): *Globalizáció, tőkekoncentráció, térszerkezet. A Harsányi János Főiskola és az MTA Világgazdasági Kutatóintézet közös kiadása*. Budapest, 141-175. old.
- Shatz H.J.–Venables A.J.** (2003): *The geography of international investment*. In: Clark-Feldman-Gertler (des.) *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford Handbooks in Economics, 2003, 125-146.o.
- Simai M.** (1974): Az Amerikai Egyesült Államok. In: Dr. Nyilas J. (szerk.): *Korunk világgazdasága II., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, 17-91.o.
- Simai M.** (1984): Az Amerikai Egyesült Államok. In: Dr. Nyilas J. (szerk.): *Korunk világgazdasága II., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, 15-95.o.
- Simai M.** (1998): *Az Egyesült Államok szerepe a világgazdaságban a XX. század végén*. MTA VKI Műhelytanulmányok 1998/6, 91 o.
- Simai M.** (2000): A nemzetközi Üzletpolitika és a transznacionális menedzsment a globális versenyben. In: Simai M.–Gál P. (2000): *Új trendek és stratégiák a világgazdaságban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 348-393.o.
- Smyth R.** (2002): 3700 jobs lost as IBM pulls out. – *Budapest Business Journal*. 2002 október 28. www.bb.j.hu
- Stiglitz J.E.** (2003): *A globalizáció és visszasságai*. Napvilág Kiadó, Budapest, 271 o.

- Szanyi M.** (1997): Elmélet és gyakorlat a nemzetközi működőtőke-áramlás vizsgálatában. In: Közgazdasági szemle XLIV.évf.,1997, 488-508.o.
- Szanyi M.** (2003): Tőkevonzás és gyárbezárás: jön, vagy megy a tőke? MTA Vélemények Kommentárok Információk 58.szám, 4 o.
- Szanyi M.** (2004): Külföldi tőke és ágazati versenyképesség MTA VKI Műhelytanulmányok 63.szám, 32 o.
- Szentes T.** (1999): Világgazdaságtan I., Aula Kiadó, Budapest, 947 o.
- Székely-Doby A.** (2003): Széllel szemben: India gazdasága az ezredfordulón. In: MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások, 163. szám, 2003. május, 8 o.
- Székely-Doby A.** (2004): India - az ellentétek országa. In: Majoros P. (szerk.): Világgazdasági régiók. Perfekt Kiadó, Budapest, 183-200.o.
- Szegedi G.** (1996): Az újonnan iparosodó délkelet-ázsiai országok világgazdasági szerepkörének alakulása 1970-1993 között. In: Tér és társadalom 1996/2-3, 201-210.o.
- Szigetvári T.** (2002): A Közel-Kelet és Afrika világgazdasági kilátásai az ezredfordulón. In: Magyar Tudomány 2002/7, 870-879.o.
- Tálas B.** (2007): Kína és az Egyesült Államok – Múlt, jelen és jövő. In: Köz-Gazdaság 2007/2, 85-102.o.
- Thomsen S.** (1999): Southeast Asia: The Role of Foreign Direct Investment Policies in Development– OECD Working Papers on International Investment, 33 o.
www.oecd.org/dataoecd/5/24/1897793.pdf
- Thomsen S.** (2005): Foreign Direct Investment in Africa: the private-sector response to improved governance In. Briefing Paper, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, 2005 www.chathamhouse.org.uk/files/3261_bpafrika-fdi.pdf
- Uta F.** (2008): Az indiai gazdaság húzóágazata: gyógyturizmus
kitekinto.hu/kelet-azsia/2008/04/16/az_indiai_gazdasag_huzoagazata_gyogyturizmus/
- Vernon R.** (1966): International investment and international trade in the product cycle Quarterly Journal of Economics. Vol.80., 190-207.o.
- Waldkirch A.** (2008): The Effects of Foreign Direct Investment in Mexico since NAFTA, 40 o. <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/7975/>

Annual Competitiveness Report 2007 – Benchmarking Ireland’s Performance 124 o.

www.forfas.ie/media/ncc071129_competitiveness_2007.pdf

A külföldi működő tőke Magyarországon, 1993-2000. KSH, Budapest

Argentina: Foreign Direct Investment and Corporate Strategies In: Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean 2001, UN, ECLAC, 55-83.o.
www.eclac.org/publicaciones/xml/9/10869/LCG2178_ARGENTINA.pdf

Argentina – Foreign Investment
www.nationsencyclopedia.com/Americas/Argentina-FOREIGN-INVESTMENT.html

Attracting Foreign Direct Investment for Russia’s Modernization –OECD,2002
www.oecd.org/dataoecd/44/45/1942539.pdf

Brazil: Foreign Direct Investment and Corporate Strategies. In: Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean 1998 UN, ECLAC, 145-193.o.
www.eclac.org/publicaciones/xml/2/4262/2BrazilJan99.PDF

Brazil: Foreign Direct Investment and Corporate Strategies. In: Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean 2004 UN, ECLAC, 69-109.o.
www.eclac.org/publicaciones/xml/0/20930/2004_IED-2004-ING-WEB.pdf

Budapest Business Journal 2001 augusztus 21.

Energy Information Administration – Official Energia Statistic from U.S. Government
www.eia.doe.gov

Foreign Direct Investment in Africa: Performance and Potential (1999) UN, New York
www.unctad.org/en/docs/poiteit15.pdf

Foreign Direct Investment in Argentina
www.economywatch.com/foreign-direct-investment/countries/argentina.html

Foreign Direct Investment in Latin America: Current Trends and Future Prospect (1999) UN, www.unescap.org/tid/publication/chap5_2069.pdf

Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean 2008 UN, ECLAC, 197 o.
www.eclac.org/publicaciones/xml/4/36094/LCG2406i.pdf

Foreign Direct Investment in Russia: Is taking off? (2003)
<http://www.unctad.org/Templates/webflyer.asp?docid=3459&intItemID=2261&lang=1>

Foreign Direct Investment in the United States – Final Result From the 1997 Benchmark Survey, 2001, Washington, 32 o.
www.bea.gov/scb/pdf/intemat/fdinvest/meth/fdius97text.pdf

Fortune – Global 500
<http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500>

Main Determinants and Impacts of Foreign Direct Investment on China’s Economy – OECD 2000 In: Working Papers on International Investment, 38 o.
www.oecd.org/dataoecd/57/23/1922648.pdf

Nigéria: napi 695 ezer hordó kőolaj termelés kiesés

www.ebroker.hu/pls/ebkr/new_cikkek_html_p.startup?p_cikk_id=133697773

Review of International Assessments of Ireland's Competitiveness 2007, 30 o.

www.forfas.ie/media/ncc071220_international_competitiveness_review1.pdf

Role of Foreign Direct Investment in Canada – Investment Partnerships Canada, Policy and Analysis Group, 60 o.

www.greatertoronto.org/documents/ROLEofForeignDirectInvestmentinCanada.pdf

UNCTAD FDI database

<http://stats.unctad.org/FDI/TableView/tableView.aspx?ReportId=1254>

UNCTAD Largest TNCs

www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=2443&lang=1

U.N. UNCTAD (1991): World Investment Report 1991. The Triad in Foreign Direct Investment. United Nations, New York and Geneva,

U.N. UNCTAD (1996): World Investment Report 1996. Investment, Trade and International Policy Arrangements. United Nations, New York and Geneva, 330 o.

U.N. UNCTAD (1999): World Investment Report 1999. FDI and the Challenge of Development. United Nations, New York and Geneva, 544 o.

U.N. UNCTAD (2001): World Investment Report 2001. Promoting Linkages. United Nations, New York and Geneva, 356 o.

U.N. UNCTAD (2002): World Investment Report 2002. Transnational Corporations and Export Competitiveness. United Nations, New York and Geneva, 352 o.

U.N. UNCTAD (2003): World Investment Report 2003. FDI Policies for Development: National and International Perspectives. United Nations, New York and Geneva, 306 o.

U.N. UNCTAD (2004): World Investment Report 2004. The Shift Toward Services. United Nations, New York and Geneva, 468 o.

U.N. UNCTAD (2005): World Investment Report 2005. TNCs and the Internalization of R&D. United Nations, New York and Geneva, 334 o.

U.N. UNCTAD (2006): World Investment Report 2006. FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development. United Nations, New York and Geneva, 340 o.

U.N. UNCTAD (2007): World Investment Report 2007. Transnational Corporations, Extractive Industries and Development United Nations, New York and Geneva, 294 o.

U.N. UNCTAD (2008): World Investment Report 2008. Transnational Corporations, and the Infrastructure Challenge United Nations, New York and Geneva, 294 o.

U.S Direct Investment Abroad – Final Result From the 1999 Benchmark Survey, 2004, Washington, 406 o.

<http://bea.gov/scb/pdf/internat/usinvest/meth/usdia99.pdf>

U.S. Direct Investment Abroad Detail for Historical-Cost Position and Related Capital and Income Flows, 2003–2005, 87-129.o.

www.bea.gov/scb/pdf/2006/09September/0906_USDIA_WEB.pdf

Venezuela – Foreign Investment

www.nationsencyclopedia.com/Americas/Venezuela-FOREIGN-INVESTMENT.html

2007 Financial and Operating Review – Exxon Mobil Corporation, 100 o.

www.exxonmobil.com

2008 Annual Report – McDonald's, 61 o.

www.aboutmcdonalds.com/etc/medialib/aboutMcDonalds/investor_relations.Par.94405.File.dat/Full2008AnnualReport-FINAL.pdf

www.aseansec.org/1814.htm

www.bea.gov

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/CJ.html

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/VI.html

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/CS.htm

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html

www.dubaion.biz/dubai_penzvilag_743.html

www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1465

www.unctad.org/Templates/Webflyer.asp?docID=5215&intItemID=1907&lang=1

www.euromoney.com/Article/2118023/Category/14/ChannelPage/0/Country-risk-March-2009-No-more-safe-havens.html

www.itd.hu/engine.aspx?page=orszaginfo_ie

www.itd.hu/engine.aspx?page=orszaginfo_eg

www.itdh.hu/engine.aspx?page=orszaginfo_nl

www.itdh.hu/engine.aspx?page=orszaginfo_ch

www.nfgm.gov.hu/data/cms1903828/Nigeria.pdf

http://orszaginfo.itdhungary.com/?p=befektetesi_feltetelek&c=ru

www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Ketoldal_u_kapcs/Afrika/egyiptom/gazdasagi.htm

11. MELLÉKLET

1.melléklet. Az Amerikai Egyesült Államok FDI outflow értékének területi megoszlása (1966-2007)

Év	Kanada	L-Amerika	NIC	Japán	Ausztr.-Új-Z.	Afrika	Fejlt. Európa	Kö.K.DK-Eu	Kína, India	Köz-Kelet	Egyéb	Összes
	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$	mlrd \$
1966	1612	612	102	90	247	148	2335	0	1	148	220	5415
1967	1022	513	165	103	415	227	1858	0	44	149	311	4807
1968	1219	1069	115	169	276	365	1995	2	72	30	363	5295
1969	1584	716	201	221	279	279	2229	0	71	-35	415	5960
1970	1462	1032	253	255	358	541	3034	0	36	-43	660	7588
1971	1086	1069	434	431	396	327	3419	0	77	-245	623	7617
1972	1755	917	446	402	426	265	3077	0	13	-9	454	7746
1973	2448	1646	611	339	397	-226	6551	0	9	-1073	651	11353
1974	2857	3353	662	606	480	160	6408	0	47	-6637	1115	9051
1975	2592	2866	1349	23	378	337	4550	11	-9	2417	-270	14244
1976	2471	1762	155	454	418	455	5487	-1	5	763	-20	11949
1977	1581	3949	221	411	474	-127	5288	1	-51	311	-165	11893
1978	1206	4014	660	725	650	591	7800	0	-19	516	-86	16057
1979	4477	3362	1115	760	617	576	12281	0	46	1924	64	25232
1980	3906	2833	792	19	525	1067	13026	0	47	-3173	179	19221
1981	-757	-197	2486	488	675	715	5277	0	37	233	667	9624
1982	-1690	-4079	1678	306	253	672	3492	0	125	173	149	1079
1983	1347	-2637	1315	1078	378	34	6482	2	86	1288	151	9524
1984	3556	902	1992	-188	176	432	6014	1	117	622	-669	13045
1985	59	4128	129	402	420	-72	7978	1	210	-67	201	13389
1986	2741	7574	1268	464	33	-167	8256	1	-78	69	-520	19641
1987	6097	8598	999	1223	1077	155	12051	-5	239	146	-425	30155
1988	2510	6460	460	1114	988	-607	8390	2	142	-282	-377	18600
1989	1268	9094	1557	299	2159	-554	23577	9	360	-380	216	37605
1990	3902	10141	2883	984	2813	-450	9900	145	103	664	-104	30981
1991	1337	7194	3140	203	784	73	18726	693	123	665	152	32696
1992	2068	12751	4530	683	1829	-84	18288	509	549	979	745	42647
1993	3584	16895	5081	1625	1538	837	42756	2879	651	1054	348	77248
1994	6047	17710	8647	1867	1301	762	32885	1484	1622	720	207	73252
1995	8602	16040	2559	2336	6302	352	50921	1186	145	1037	-416	92074
1996	7181	18138	9333	-280	4929	1678	38359	1658	1381	598	1451	84426
1997	7642	21539	9685	-339	2739	3436	46710	1515	1647	712	482	95769
1998	7832	16699	2827	6428	3865	3075	84357	1662	1595	2202	462	131004
1999	23824	44658	12980	10602	4761	596	105179	3773	2487	1533	0	206392
2000	16899	23212	15571	4295	611	716	78434	-686	1972	1603	0	142627
2001	16841	25691	15871	4731	-596	2438	62645	2814	2383	1518	0	124873
2002	15003	15192	4226	8711	7638	-578	78793	460	2703	2798	0	134946
2003	17340	3901	6614	867	7657	2697	85964	1462	1453	1398	0	129352
2004	24005	32418	18830	12787	59327	1611	132396	4708	6069	2753	0	284905
2005	13556	74	13351	5940	1974	2564	-32723	3492	2961	3981	0	15369
2006	-1551	35672	19125	2709	2287	5157	141335	5900	7436	9950	0	224220
2007	32659	48099	30249	15788	9275	4421	220937	9747	9436	7730	0	378381

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

2. melléklet. A fejlett európai országok rangsora az USA FDI outflow értékek alapján

1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
1 Németország	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Németország	1 Németország	1 Németország	1 Nagy-Britannia
2 Nagy-Britannia	2 Németország	2 Németország	2 Németország	2 Franciaország	2 Németország	2 Nagy-Britannia	2 Nagy-Britannia	2 Svájc
3 Svájc	3 Svájc	3 Belgium	3 Svájc	3 Németország	3 Franciaország	3 Franciaország	3 Svájc	3 Hollandia
4 Hollandia	4 Franciaország	4 Svájc	4 Franciaország	4 Svájc	4 Belgium	4 Belgium	4 Franciaország	4 Franciaország
5 Franciaország	5 Olaszország	5 Hollandia	5 Belgium	5 Belgium	5 Svájc	5 Hollandia	5 Hollandia	5 Olaszország

1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1 Nagy-Britannia	1 Németország	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Svájc	1 Nagy-Britannia
2 Franciaország	2 Nagy-Britannia	2 Svájc	2 Németország	2 Hollandia	2 Németország	2 Svájc	2 Nagy-Britannia	2 Svájc
3 Olaszország	3 Svájc	3 Belgium	3 Svájc	3 Svájc	3 Svájc	3 Hollandia	3 Olaszország	3 Olaszország
4 Svájc	4 Norvég	4 Hollandia	4 Hollandia	4 Belgium	4 Franciaország	4 Norvégia	4 Németország	4 Németország
5 Spanyolország	5 Hollandia	5 Németország	5 Franciaország	5 Németország	5 Hollandia	5 Írország	5 Írország	5 Írország

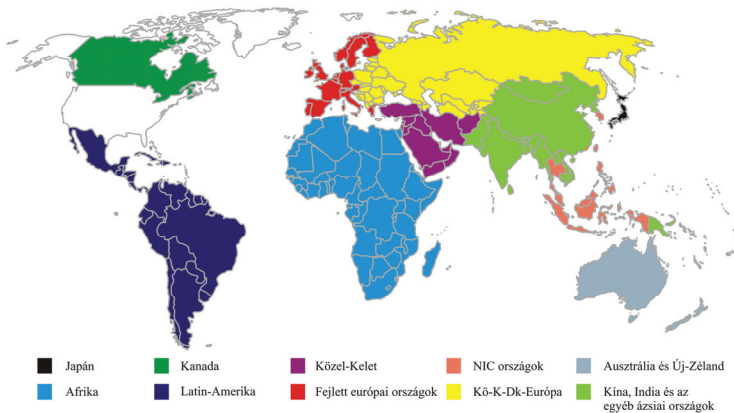
1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Hollandia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Svájc	1 Németország	1 Nagy-Britannia
2 Svájc	2 Olaszország	2 Nagy-Britannia	2 Hollandia	2 Franciaország	2 Hollandia	2 Németország	2 Nagy-Britannia	2 Franciaország
3 Olaszország	3 Franciaország	3 Németország	3 Svájc	3 Hollandia	3 Németország	3 Franciaország	3 Franciaország	3 Svájc
4 Írország	4 Írország	4 Írország	4 Franciaország	4 Olaszország	4 Olaszország	4 Olaszország	4 Hollandia	4 Németország
5 Németország	5 Hollandia	5 Spanyolország	5 Belgium	5 Írország	5 Franciaország	5 Írország	5 Olaszország	5 Spanyolország

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Luxemburg
2 Svájc	2 Hollandia	2 Hollandia	2 Hollandia	2 Hollandia	2 Hollandia	2 Hollandia	2 Svédország	2 Hollandia
3 Németország	3 Németország	3 Franciaország	3 Franciaország	3 Franciaország	3 Svájc	3 Svájc	3 Írország	3 Németország
4 Luxemburg	4 Olaszország	4 Németország	4 Németország	4 Németország	4 Írország	4 Svédország	4 Svájc	4 Nagy-Britannia
5 Írország	5 Franciaország	5 Belgium	5 Írország	5 Luxemburg	5 Franciaország	5 Spanyolország	5 Olaszország	5 Svájc

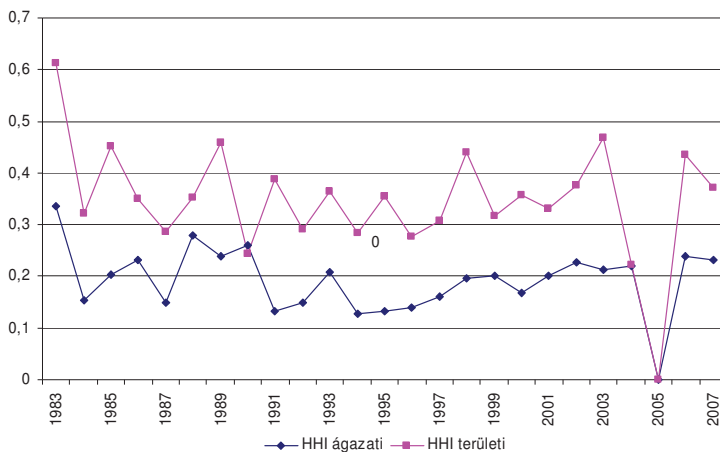
2002	2003	2004	2005	2006	2007
1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Nagy-Britannia	1 Németország	1 Hollandia	1 Hollandia
2 Hollandia	2 Hollandia	2 Hollandia	2 Belgium	2 Írország	2 Írország
3 Írország	3 Svájc	3 Svájc	3 Nagy-Britannia	3 Luxemburg	3 Luxemburg
4 Luxemburg	4 Luxemburg	4 Németország	4 Spanyolország	4 Nagy-Britannia	4 Írország
5 Svájc	5 Írország	5 Írország	5 Norvégia	5 Svájc	5 Svájc

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

3. melléklet. A világ nagytárségi régiók szerinti felosztása

4. melléklet. Az USA FDI outflow területi és ágazati koncentrációja (Herfindahl-Hirschman index)

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

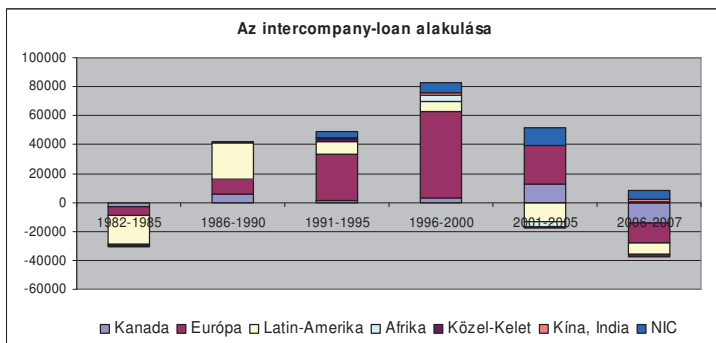
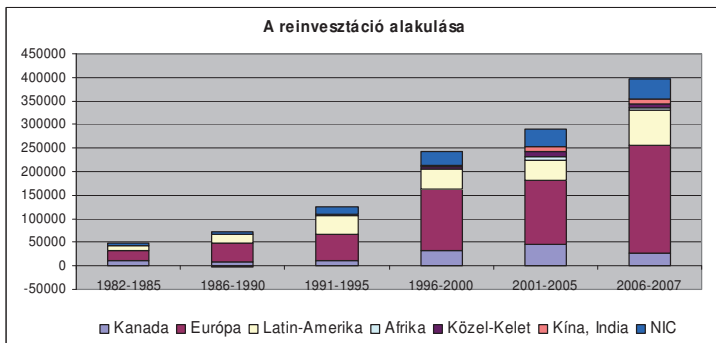
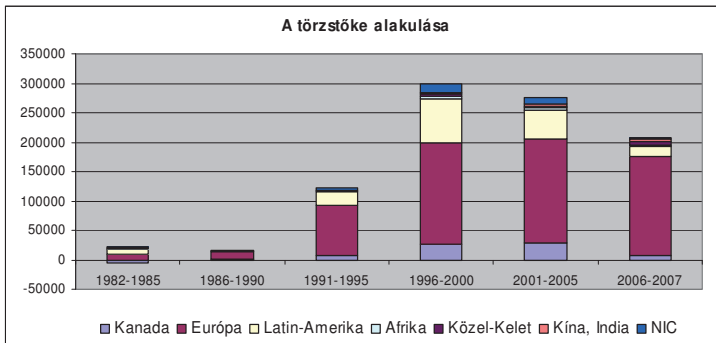
5. melléklet. Az Egyesült Államok tőkeexportjának ágazati megoszlása (FDI outflow adatok alapján)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Mezőgazdaság	52	13	164	-225	-91	74	44	30	36	-19	101	-89	91
Bányászat	2290	2912	1821	989	765	942	-2502	-3202	1545	1858	471	2905	4608
Vegyipar	1237	937	1406	721	1544	3034	4198	4341	2885	3894	5209	4247	6594
Gépipar	1511	1021	2655	2742	337	3407	600	4117	2662	2299	-532	1807	4335
Járműgyártás	-717	110	520	305	1454	2392	1133	1700	-552	1831	4316	1734	5214
Egyéb feldolgozóipar	1602	645	2901	458	2988	4545	2376	3943	13269	5124	7701	12220	7453
Építőipar	117	27	32	239	-69	-256	22	102	90	250	51	62	-1
Nagykereskedelem	106	872	185	965	2991	4432	2677	2119	3412	4797	5305	6642	8284
Pénzügy és biztosítás	-7621	-2137	170	4760	7316	7421	7386	14302	-1439	1744	7977	28417	10827
Holding vállalatok	1110	1795	1487	1701	3416	3362	1490	7610	4883	6463	5000	13081	11395
Egyéb szolgáltatás	1391	3331	1704	732	-1011	801	1175	2543	4191	4453	7047	6222	14452

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Mezőgazdaság	-201	-145	-158	-73	354	378	-72	5	64	-131	169	80	150
Bányászat	912	10016	7749	8638	9298	2174	15590	6732	3930	18185	12015	21903	19943
Vegyipar	16924	5796	6974	6110	9007	3812	10210	8087	6983	13397	3911	5778	7937
Gépipar	11468	6192	7510	4609	13552	22062	4424	503	5728	15325	7346	19922	14116
Járműgyártás	5888	708	4667	-1356	4482	7814	1861	4682	2961	2269	-250	1563	11820
Egyéb feldolgozóipar	9430	10245	9753	15126	12631	9314	9376	19005	15535	32438	17114	15096	32844
Építőipar	231	247	46	281	248	490	663	339	241	388	-637	447	-678
Nagykereskedelem	9492	7286	2312	4921	11029	11938	15712	3048	12239	19002	12517	14835	13637
Pénzügy és biztosítás	12241	13724	12244	23624	27833	21659	2854	37815	19912	51201	13079	25825	83466
Holding vállalatok	10173	17801	26813	38435	67849	40024	45140	45855	50437	117214	-66351	97498	148753
Egyéb szolgáltatás	15514	12557	17859	30688	53110	22964	19114	8874	11321	25616	16457	21272	46374

Saját szerkesztés. Adatok forrása: www.bea.gov

6. melléklet. Az FDI komponensek megoszlása

7.melléklet Az amerikai befektetéseket meghatározó tényezők

Változók	Az adatok forrása
1. Az USA-tól való távolság (km)	http://dss.ucsd.edu/~kgledits/data/capdist.csv
2. Gazdaságpolitikai tényezők: a. PRS Országkockázati Index, mely az országok politikai, gazdasági és társadalmi stabilitását jellemzi. b. Feldolgozóipari termékek importvámja c. Vállalati jövedelemadó	Világbank (info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/PRS.xls) (amire a Világbank hivatkozik: PRS Group - www.prsgroup.com) http://cs.usm.my/untrains/trains.html http://cs.usm.my/untrains/trains.html
3. A piac nagyságát mérő mutatók: a. Népességszám b. GDP (USD) c. GDP/fő (USD)	UNCTAD (http://stats.unctad.org/Handbook/TableViewer/tableView.aspx)
4. A piac növekedését mérő mutató: a. GDP növekedési ráta (1980 és 1990 közötti, illetve 1995 és 2005 közötti évi átlagos növekedési ráta)	UNCTAD (http://stats.unctad.org/Handbook/TableViewer/tableView.aspx)
5. A szolgáltatási szektor súlyát tükröző változók: a. Szolgáltatásexport b. Szolgáltató szektorban megtermelt értéke a GDP százalékában	UNCTAD (http://stats.unctad.org/Handbook/TableViewer/tableView.aspx)
6. Agglomerációs hatás: a. Az adott országban befektetett külföldi működőteke állománya b. Az adott országban befektetett, egy főre jutó külföldi működőteke állománya	UNCTAD (http://stats.unctad.org/Handbook/TableViewer/tableView.aspx)
7. Egy főre jutó energiafogyasztás	World Resource Institute (http://earthtrends.wri.org/searchable_db/index.php?step=countries&ccID%5B%5D=0&allcountries=checkbox&theme=6&variable_ID=267&action=select_years)
8. A képzettséget tükröző mutató: a. Felsőfokú képzésben résztvevők népességen belüli aránya	UNESCO (http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/tableView.aspx)
9. A gazdaság nyitottságát és a külkereskedelmet jelző mutatók: a. export a GDP százalékában b. nyersanyagexport c. gépipari alkatrészek importja d. feldolgozóipari termékek importja	UNCTAD (http://stats.unctad.org/Handbook/TableViewer/tableView.aspx)
10. A műszaki infrastruktúra fejlettségét jellemző mutatók: a. Útsűrűség (km/km ²) – 1989 és 2006-os adatok	1989-es adatok forrása: http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRES/EARCH/0,contentMDK:20699572~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html (amire hivatkozik: IRF WORLD ROAD FEDERATION) 2006-os adatok forrása: IRF WORLD ROAD FEDERATION (www.irfnet.org/files-upload/stats/2008/WRS_2008_Data.xls)

12. Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra. A világ működőtőke-befektetéseinek alakulása 1970-2008 között (flow)	28
2. ábra. A világ működőtőke-befektetéseinek százalékos megoszlása (stock).....	31
3. ábra. Az USA FDI outflow alakulása (1966-2007).....	46
4. ábra. A világ FDI outflow megoszlása (1970-2007).....	52
5. ábra. A világ FDI outward stock megoszlása (1980-2007).....	53
6. ábra. A TNC-k megoszlása a Global 500 ranglista alapján.....	54
7. ábra. A TNC-k megoszlása a Word Investment Report rangsora alapján	55
8. ábra. Az Egyesült Államok tőkekihelyezésének célterületei (2007, FDI outflow alapján).....	58
9. ábra. Az USA működőtőke-kivitele a fejlett európai országok térségébe (1966-2007).....	59
10. ábra. Az USA tőkebefektetéseinek legfontosabb célországai a fejlett európai országokon belül ...	61
11. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Latin-Amerikába (1966-2007).....	67
12. ábra. Az USA FDI outflow megoszlása Közép- és Dél-Amerikában	69
13. ábra. Az USA tőkeexport alakulása három dél-amerikai országban.....	72
14. ábra. Az USA működőtőke-kivitele a NIC országokba (1966-2007)	76
15. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Kanadába (1966-2007)	78
16. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Közép-, Kelet- és Délkelet-Európába (1966-2007)	80
17. ábra. Az USA tőkeexport megoszlása Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa egyes országai között ..	81
18. ábra. Az USA tőkeexport alakulása Kína és India esetében.....	85
19. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Közel-Keletre (1966-2007).....	87
20. ábra. Az USA működőtőke-kivitele Afrikába (1966-2007)	90
21. ábra. Az USA tőkeexport megoszlása Afrika egyes országaiban	92
22. ábra. Az USA és a világ tőkebefektetéseinek szektorális megoszlása	97
23. ábra. Az amerikai befektetések ágazati megoszlása.....	101
24. ábra. Az amerikai befektetések megoszlása a szekunder szektorban	102
25. ábra. Az amerikai befektetések komponensek szerinti megoszlása	122
26. ábra. Az USA tőkeexportjának legfontosabb célterületei az FDI komponensek alapján (2007). ...	128
1. táblázat. A külföldi működőtőke-befektetéseket befolyásoló tényezők a fogadó ország szempontjából.....	34
2. táblázat. Az amerikai befektetéseket meghatározó tényezők 1990-ben és 2006-ban (Pearson-féle korrelációs együttható alapján)	42
3. táblázat. Az amerikai befektetéseket befolyásoló tényezők 2006-ban (regressziós modell alapján) ..	44
4. táblázat. A bányászat szerepe a különböző térségekben	111
5. táblázat. A feldolgozóipar szerepe a különböző térségekben.....	113
6. táblázat. A pénzügyi és biztosítási szolgáltatások szerepe a különböző térségekben	117
7. táblázat. A holdingok szerepe a különböző térségekben.....	119

11. Összefoglaló

Az értekezés célkitűzése az Amerikai Egyesült Államok működőtőke-kihelyezésének komplex bemutatása. Kutatásaim során időben, területileg, ágazati szempontból és az FDI három komponensének változása alapján vizsgáltam az amerikai tőkeexportot. Ezen aspektusok alapján ismertetem az USA tőkekihelyezését jellemző átalakulási folyamatot, hangsúlyt helyezve a tőkevonzó képességet befolyásoló tényezők bemutatására is.

A vizsgálat időbeli keresztmetszetét az 1966-2007 közötti időszak adta. Az egyes vizsgálatok esetén a területi és időbeli elemzéseket a statisztikai adatok elérhetősége determinálta. Az értekezés jelentős részében az FDI outflow adatokat használtam fel. A disszertációban elvégzett elemzések alapját egy időbeli, területi, ágazati és komponensek szerint összeállított adatbázis képezi. Az USA FDI értékei esetében (stock és flow mutatóknál egyaránt) az Amerikai Egyesült Államok Gazdaságelemző Hivatalának (Bureau of Economic Analysis) adatai alapján állítottam össze ezt az adatbázist. Az időbeli és ágazati vizsgálatok során a világszintű tendenciákkal vettem össze az amerikai tőkebefektetések alakulását. A világ egészére vonatkozó összehasonlításoknál az ENSZ UNCTAD által publikált World Investment Report) statisztikai adatállományát használtam.

Az elvégzett vizsgálatok alapján kimutatható, hogy az Egyesült Államok szerepe a nemzetközi FDI tendenciák esetében még mindig jelentős, de dominanciája fokozatosan csökken. Az időbeli vizsgálatok alátámasztják, hogy az amerikai tőkebefektetési folyamatokat a világgazdasági események erőteljesen befolyásolták. A legnagyobb mértékű visszaesést az amerikai FDI outflow terén azonban az USA adószabályainak módosulása idézte elő. Eszerint a transznacionális vállalatok és a nemzetállam kapcsolatrendszerének alakulása jelentős mértékben módosíthatja a tőkeáramlási folyamatokat.

A területi vizsgálatok alapján kimutatható, hogy az amerikai tőkeexport legfontosabb célterületei a fejlett európai országok. A vizsgált időszakon belül az amerikai FDI outflow 40-60%-a e térségben koncentrált. Kiemelt fontosságú a latin-amerikai térség is, de szerepe fokozatosan csökken elsősorban a NIC országok és Kína, India növekvő versenyképessége miatt. Az USA FDI ágazati megoszlását tekintve a tercier szektor kiemelt jelentősége igazolható, részesedése az ezredforduló utáni időszakban 70% körüli értéket ér el. Az FDI komponensek esetében a tőzsrőke állomány növekedése ellenére a reinvesztíció válik az amerikai befektetések legfontosabb összetevőjévé.

Summary

The objective of the dissertation is presenting of the United States of America's FDI-export in a complex way. I have analyzed the FDI export (including the change of the three components of FDI) in the regional and industrial context over time. Based on these aspects, I present the alteration of the U.S. foreign direct investment, placing emphasis on the FDI-determinants as well.

The analysis concerns the period between 1966 and 2007. In the case of each examination, the regional and historical-serial analyses were determined by the availability of the statistical data

In the dissertation, I mainly used the FDI outflows. The basis of the analysis is a complex database covering a temporal regional and industrial pattern of FDI (including FDI components). The data of the U.S. FDI (including flow and stock data) are from the Bureau of the Economic Analysis of the United States. In case of temporal and sectoral features, I compared the U.S. FDI tendencies with the World's FDI tendencies. The World's FDI data were collected by the World Investment Report (WIR) series published by UNCTAD.

The results of the examination show that the United States' share of worldwide FDI activity is still high, but its dominance has decreased gradually. The temporal analysis verifies that the U.S. investment is strongly influenced by the world economic situation. The highest decrease of the U.S. outflow was not caused by the international factors, but the modification of the U.S. tax law.

According to this finding, the relation between states and transnational corporations may have a telling affect on investments.

Regional analyses have proved that the most important locations for U.S. investment are the developed countries in Europe. During the examined period, 40-60 percent of the U.S. FDI outflow was concentrated in this region. Latin-America also has a great role, but the region's importance has declined because of the growing competitiveness of China and India and the newly industrialized countries (NIC) in South-East Asia. The dissertation also highlights the importance of the tertiary sector in case of the U.S. investment: since the Millennium, the sector has shared in FDI is about 70 percent. In spite of the growing volume of the equity capital, the reinvested earning has remained the major component of FDI.